

Chronica civitatis lanuensis

[Page 3]

INCIPIT cronica de civitate lanua.
Evangelica eruditione instruimur ne talentum intelligentie nobis a Deo creditum sub torpore vel otio abscondamus, sed ad mensam sacre Scripture illud ponentes, lucrum multiplicati fenoris Domino reportemus. siquidem Dominus talenta sua multiplicantes remunerat, servum vero ab opere torpentem dampnat. quamvis igitur, Domino volente vel saltem ipso permittente, de secreto claustri reducti simus ad publicum palatij, non debemus tamen publicis actibus semper intendere, nec nos causis forensibus iugiter inmiscere; nec enim convenit rebus semper incombere perituris, sed illa potius agere in terris quorum fructus perseveret in celis, dicente[Page 4]

Domino: "Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam eternam". expedit igitur interdum ad quietem mentis recurrere et quam dulcis sit Dominus oculo mentis videre. nonnunquam etiam utile est aliqua scripto mandare, que ad instructionem legentium et ad hedificationem perveniant auditorum. cogitantes igitur et sedula meditatione volventes quod multe civitates in Ytalia sunt de quibus antiqui ystoriographi magnam faciunt mentionem, mirati sumus quod de civitate lanuensi tam inclita, tam nobili, tam potenti, satis modica ab ipsis inveniuntur expressa. causam huius esse credimus, quia civitas lanuensis, licet sit modo potens et maxima, ab antiquo fuit satis parva et modica. ystoriographi autem, qui ab antiquo[Page 5]

scripserunt, non curarunt de castris vel parvis terris magnam [facere] mentionem, sed tan tum civitates magnas et famosas describere sunt conati. nos igitur ystorias communis lanue legentes, et diversas cronicas revolventes nec non et aliquorum auctorum dicta scrutantes, de civitate lanue invenimus aliqua, que presenti stillo iudicavimus adnotanda. in quibus quidem civitatis lanue auctor et tempus exprimitur, ratio nominis exponitur et multa utilia explicantur. et quoniam mentionem fecimus de regimine quo regitur et gubernatur lanua, ideo de regimine et rectoribus quedam posuimus generalia documenta, ubi etiam quedam generalis exortatio ponitur, per quam cives utiliter instruuntur. in fine autem huius operis[Page 6]

nomina et tempora episcoporum et archiepiscoporum posuimus, qui in civitate lanue usque ad nostra tempora prefuerunt. et ut quilibet quod voluerit facilius invenire possit, presentem cronicam in partes .XII. et capitula plura duximus distinguendam. capitula prime partis.
Prima pars continet a quo civitas lanue fuit hedificata et constructa, et ista pars habet .IIIlor. capitula. in primo capitulo ostenditur qui fuerunt primi fundatores et hedificatores civitatum. in secundo capitulo dicitur quod lanus, primus rex Ytalie, lanuam construxit et hedificavit. in tertio capitulo dicitur quod lanus, civis Troie, ipsam iam hedificatam ampliavit et melioravit. in .IIIlo. capitulo dicitur quod lanus, qui erat deus et simulacrum Romanorum, olim in lanua colebatur. capitula secunde partis.
Secunda pars continet tempus et antiquitatem constructionis lanue, et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo ponitur tempus in quo fuit constructa. in secundo ponitur tempus in quo fuit ampliata. in tertio ponitur quod fuit a Carthaginensibus sive Affricanis destructa, sed a Romanis rehedificata,[Page 7]

et quo tempore fuit hoc. [capitula tertie partis]. tertia pars continet quare tali nomine fuit insignita. et ista pars habet. .IIIlor. capitula. in primo capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata est lanua tam a lano rege Ytalie,

qui ipsam edificavit, quam a Iano cive Troie, qui ipsam ampliavit. in secundo capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata est Iania a Iano, simulacro Romanorum, quod antiquitus in Iania colebatur. in tertio capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata [est] Iania, ex eo quod est porta et introitus in Lombardiam. in quarto capitulo ponitur ratio quare fere in omnibus libris antiquis Genua vocatur. [capitula quarte partis]. quarta pars continet quo tempore civitas Ianie ad fidem Christi fuit conversa. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo ostenditur quod totus mundus ydolatrie serviebat. in secundo capitulo ostenditur quod Iania fuit prima vel una de prioribus civitatibus Ytalie, que ad fidem Christi fuit conversa. in tertio capitulo ostenditur illud idem per rationem. capitula quinte partis. Quinta pars continet statum triplicem, quem secundum varieatatem temporis habuit civitas Ianie. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo agitur qualis et quanta fuit in statu sue inchoationis. in secundo qualis et quanta fuit in statu sue progressionis. in tertio quanta et qualis fuit et est in statu sue perfectionis. capitula sexte partis.[Page 8]

Sexta pars continet et tractat de seculari regimine civitatis Ianie. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo dicitur quod civitas Ianiensis fuit diverso regimine gubernata. in secundo dicitur quod tutius est regi ab uno quam a multis, nisi ipsi multi sint in bono uniti. in tertio ponitur periculum quod provenit ex regimine malo, et utilitas que provenit ex regimine bono. capitula septime partis. Septima pars continet quales debent esse rectores civitatum. et hec pars habet .IIII.or capitula. in primo capitulo ponitur quod ipsi rectores debent esse potentes et magnanimes, ut sine timore iudicent. in secundo quod debent esse Deum timentes. in tertio quod debent habere omnem veritatem. in .IIIIo. quod debent odire omnem avaritiam et cupiditatem. capitula .VIIIIe. partis. Octava pars continet quales debent esse ipsi cives et habitatores civitatum. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo ostenditur quod ipsi cives debent esse in consulendo discreti et maturi. in secundo quod non debent esse vitiis subiecti, sed in virtutibus exercitati. in tertio quod debent rei publice esse zelatores maximi. capitula .VIIIIe. partis. [Nona pars continet de re familiari et domestica. et ista[Page 9]

pars habet sex capitula. in primo capitulo ponitur qualis uxor sit ducenda et qualiter cognosci poterit que sit bona vel non. in secundo qualiter sit custodienda. in tertio qualiter ambo se mutuo debent diligere. in quarto quod debent pacifice habitare. in quinto qualiter parentes debent se habere ad filios et filii ad parentes. in sexto qualiter domini debent se habere ad famulos sive servos et servi ad dominos. capitula decime partis]. Decima pars continet et tractat de spirituali regimine Ianie civitatis. et ista pars habet duo capitula. in primo capitulo ostenditur quando fuit episcopali honore decorata. in secundo capitulo ostenditur quando fuit archiepiscopali dignitate sublimata. capitula .XIe. partis. Undecima pars continet tempora, nomina et ordines omnium episcoporum, qui in civitate Ianie fuisse leguntur. et ista pars tot habet capitula, quot ibi ponuntur episcoporum nomina. capitula .XIIe. partis. Duodecima pars continet tempora, nomina et ordines omnium archiepiscoporum, qui in civitate Ianie usque ad nostra tempora prefuerunt. et ista pars tot habet capitula quot ibi nomina archiepiscoporum ponuntur.[Page 10]

Istis premissis et prelibatis, tota istius cronice continentia patens est et manifesta. dicitur autem cronica a *cronicon* grece, quod latine dicitur *tempus* . unde cronica vocatur liber in quo acta diversorum temporum continentur. capitula prime partis. Prima igitur pars, ut dictum est supra, continet a quo civitas Ianie fuit edificata et constructa. et ista pars continet .IIII.or. capitula. in primo capitulo ostenditur qui fuerunt primi fundatores et edificatores civitatum. in secundo capitulo dicitur quod Ianus, primus rex Ytalie, Ianiam construxit et edificavit. in tertio capitulo dicitur quod Ianus, civis Troie, iam edificatam ampliavit et melioravit. in .IIIIo. capitulo dicitur quod Ianus, qui erat deus Romanorum, olim Ianie

colebatur. incipit cronica de civitate lanue, quam compilavit venerabilis pater dominus frater iacobus de ordine Predicatorum lanuensis archiepiscopus. qui fuerunt primi fundatores civitatum.

[capitulum primum].

DEUS, qui de nichilo cuncta creavit, cotidie novas civitates construit ministerio hominum, et constructas custodit ministerio spiritum supernorum. nam personas singulares custodit ministerio angelorum. civitates et loca singula custodit ministerio archangelorum. regna et provincias custodit ministerio principatuum,[Page 11]

iuxta verbum prophete dicentis: "Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. nisi Dominus edificaverit domum, in vanum laboraverunt qui edificant eam". habet igitur civitas quelibet duplicem constructorem: unum principalem, scilicet ipsum Deum; alium secundarium scilicet aliquem hominem terrenum. primus autem homo, qui ante diluvium civitatem construxit, fuit Caym filius Ade, qui civitatem quandam edificavit, quam a nomine filij sui Enoch appellavit, sicut in Genesi habetur. ex quo manifeste patet quod iam multi erant homines super terram, quamvis eorum generatio non legatur. alias autem non potuisset Caym civitatem edificare, nisi multi fuissent qui eum adjuvissent et qui civitatem inhabitassent. iste enim Caym de rapinis hominum divitias congregabat et filios suos rapere docebat. iste Caym ex invidia fratrem suum occidit, cuius mortem Adam, pater eius, per .C. annos flevisse legitur. et quoniam Caym omnibus erat odiosus, quia fratrem suum malitiose[Page 12]

occiderat, tum quia rapinas exercebat, et ideo, ut esset securus, civitatem construxit et muris ipsam vallavit. post diluvium autem primus, qui civitatem edificavit fuit Nemroth pronepos Noe, qui fuit gigas. .C. cubitos in longitudine habens, sicut dicitur in Ystoria Scolastica. iste post diluvium cepit primus velle hominibus dominari. iste docebat filios suos ne Deum colerent, sed ignem adorarent, dicens felicitatem hominum non provenire ex Deo, sed homo potest eam acquirere propria virtute. iste primo edificavit Babiloniam et ibi cepit regnare. iste consuluit illis de genere suo ut turrem altissimam usque ad celum edificarent, ut sic ab omni diluvio securi essent. sed Deus, cum tunc esset una lingua, eorum linguas confudit et in .LXXXII. linguas divisit et ideo, cum se mutuo non intelligerent, hedificationem illius turris penitus dimiserunt. omnes enim homines prius loquebantur una lingua Ade, que fuit lingua hebraica, et istam linguam tenuit Habraam, Ysaac et Iacob et ceteri qui de sua stirpe geniti sunt, scilicet populus Iudeorum; et sicut fuit prima lingua, ita erit ultima, secundum enim dictum Apostoli: "Post Iudicium omnes lingue cessabunt". dicit tamen sanctus Ysidorus[Page 13]

quod post Iudicium cessabunt omnes lingue, sola hebrayca remanebit, ut sicut prima, ita remaneat ultima. unde etiam quidam dicunt quod ista lingua est homini naturalis, quia Adam in sua creatione eam accepit. et ideo dicunt quod si aliquis infans in aliquo loco nutriretur, ubi nullos loquentes audiret, ille, cum crevisset, lingua hebraica loqueretur. sed illud fabulosum est, quia talis puer nulla lingua loqueretur, ex eo quod loqui aliqua lingua non est a natura, sed ab humana arte. per processum autem temporis, hedificata Babilonia, plures[Page 14]

alii civitates construxerunt, sicut Ninus, qui construxit Ninivem, et plures alii post ipsum. plures tamen de ipsis ad Ytaliam navigando venerunt et ibi civitates quam plurimas construxerunt, de quorum numero fuit Ianus. sed notandum est quod tres fuisse Iani dicuntur. primus est Ianus, qui de partibus Orientis in Ytaliam venit et ibi primo regnavit. secundus est quidam princeps, qui fuit civis Troie, qui post destructionem Troie ad Ytaliam venit. tertius est rex Epyrotarum, qui Romam venit et post mortem suam Romani ipsum deificaverunt et tanquam deum coluerunt. de hiis tribus Ianis per ordinem breviter ystorias prosequamur. quod Ianus, primus rex Ytalie, Ianuam edificavit. [capitulum secundum]. Primus igitur Ianus fuit quidam princeps, qui de partibus Orientis ad Ytaliam venit. siquidem in orientali plaga post diluvium, hominibus multiplicatis et civitatibus edificatis, multi de ipsis in Ytaliam venerunt, inter quos .III. principes advenisse

dicuntur. primus fuit Nemroth, secundus fuit Ianus,
.III. fuit Saturnus. Nemroth quidem fuit pronepos Noe.[Page 15]

quia Noe genuit Cham, Cham genuit Chus, Chus genuit
Nemroth, sicut dicitur in libro Genesis. iste autem Nemroth
erat valde cupidus et avidus ad dominandum. et ideo
dixit filiis suis ut in Ytaliam pergerent et ipsam in dominium
possiderent. quapropter filij eius et plures alij cum ratibus et
navibus in Ytaliam advenerunt, et sicut in quadam cronica legitur,
quandam civitatem ibi edificaverunt, quam Ravenam vocaverunt.
in ipso autem nomine civitatis tres sillabas posuerunt,
quarum quelibet pro una dictione supponit. prima enim sillaba,
scilicet "Ra", supponit "pro ratibus". secunda, scilicet
"Ve", supponit "pro venerunt". ultima, scilicet "Na", supponit
"pro navibus". tanquam si dicatur: Illi, qui hanc civitatem,
que dicitur Ravena, edificaverunt, cum ratibus et navibus
venerunt. alius princeps, qui de Oriente in Ytaliam venit,[Page 16]

fuit Ianus, qui tempore Moysi venit in Ytaliam et ibi primus omnium
regnavit, quamvis aliquae ystorie dicere videantur quod
iste Ianus regnaverit tempore Habrae. tandem ad partes
nostras accedens, Ianuensem civitatem construxit, quam de suo
nomine Ianiculam appellavit. istud manifeste ostendit Solinus
in libro De Mirabilibus Mundi, ubi sic dicit: "Quis
ignorat vel dictam vel conditam a Iano Ianiculam, a Saturno Saturniam?".
ecce quia Solinus non tantum hoc aserit,[Page 17]

sed etiam dicit quod nullus debet hoc ignorare quin Ianus
Ianiculam construxerit et quin a suo nomine eam appellaverit.
vocavit autem non Ianuam, sed Ianiculam in diminuto propter
eius parvitatem, sicut enim Roma a principio sue constructionis,[Page 18]

quando adhuc erat parva, vocabatur Romula; postquam autem
crevit, dicta est Roma. sic civitas nostra a principio sue edificationis
fuit multum parva et vocabatur Ianicula; postquam autem
crevit, dicta est Ianua. et [si] forte aliqui vellent dicere
quod Solinus loquitur de quadam alia Ianicula, quam edificavit
Ianus rex Ytalie, et non de nostra, istud stare non potest, quia in
tota Ytalia nulla alia civitas sive terra reperitur, que Ianua vel Ianicula
nominetur, et ideo oportet ut de nostra terra intelligatur.
verum est tamen quod Rome fuit quoddam templum, quod
vocabatur Ianiculum, quod Romani in honorem Iani, dei ipsorum,
edificaverunt, sicut dicit sanctus Ysidorus et sicut dicetur
infra. si igitur aliqui vellent dicere quod istud Ianiculum
sit illa Ianicula, de qua dicit Solinus, quam Ianus, rex Ytalie,
edificavit, istud stare non potest. quia Ianus, rex Ytalie, per
annos .DC. et amplius fuit antequam Roma edificaretur, sicut
exronicis manifeste habetur, et ideo impossibile est quod
ipsum templum edificare potuerit. preterea non dicit Solinus
quod Ianus Ianiculum edificaverit, sed Ianiculam.
Ianiculum supponit pro templo, Ianicula vero supponit pro
civitate. tertius princeps, qui venit de partibus Orientis fuit
Saturnus. iste Saturnus primus regnavit in Creta et in alijs[Page 19]

insulis circumadiacentibus. et habuit .III. filios, scilicet
Iovem, Neptunum et Plutonem. divisit autem filiis suis
regnum, ita quod Iovi dedit montem Olimpum et circumadiacentem
regionem. unde post mortem deus Olympi vocatus est.
alteri filio, scilicet Neptuno, dedit loca maritima. unde post
mortem appellatus est deus aquarum. tertio filio, scilicet
Plutoni, dedit omnia loca silvarum. unde post mortem appellatus
est deus inferni primus autem filius, scilicet Iupiter,
timens ne Saturnus, pater eius, alios filios generaret, eunuchum
fecit; postmodum autem ipsum occidere procurabat. quapropter
Saturnus, inde fugiens, in Ytaliam venit et in partibus Tuscie
apud Subtrium latuit. unde et pars [illa] Ytalie Latium
a latendo nomen accepit. tandem Saturnus post mortem Iani in
Ytalia regnavit. iste Saturnus primo docuit homines illos domos
edificare, terras colere, vineas plantare. unde et de Gretia
semina furmenti fecit portari et vites afferri. prius enim homines
in criptis et casellis de frondibus factis habitabant, et more
bestiarum glandes et radices edebant. iste Saturnus monetam,
naves, vela et clipeos fieri primo docuit in Ytalia.
quapropter post mortem suam Gentiles eum deum suum fecerunt.
et ipsi tanquam deo cultus divinos exhibuerunt.

quod Ianus, civis Troie, Ianuam ampliavit. [capitulum tertium].

Secundus Ianus fuit quidam civis troieanus, qui post destructionem Troie in Ytaliam venit. sicut enim dicunt ystorie antique et ipsi etiam poete testantur, fuit quidam vir in Troia, nomine Paris, qui fuit filius Priami, regis Troie. quem cum Ecuba mater eius in utero haberet, vidit per sompnum quod de utero suo flama exibat, que totam Troiam incendebat. quod cum illa pontifici templi indicasset, ille respondit quod de ea filius nasceretur per quem Troia destrueretur. cum ergo natus fuisset, parentes eius nimium formidantes, miserunt in silvam ipsum puerum cum pastoribus educandum. qui cum crevisset, erat iuvenis valde ingeniosus, ita quod omnes suos coetaneos in omnibus ludis vincebat. illo autem tempore Peleus, pater Achillis, Tetidem duxit uxorem, sicut narrat Ovidius. ad cuius nuptias invitavit Iovem, Neptunum, Appolinem et Mercurium, quos deos vocabant et tres puellas formosissimas, scilicet Iunonem, Paladem et Venerem, quas deas appellabant. deam autem litis et discordie invitare noluit. illa autem indignata, pomum aureum fecit, in quo scripsit: "Pulcriori detur". et illud pomum proiecit in earum medium. quilibet autem illarum[Page 21]

attribuere sibi volebat. Iupiter autem consuluit ut ad Paridem sapientem, qui erat cum pastoribus, pergerent, et ipse inter eas iustum iudicium iudicaret. cum ergo venissent, Iuno, que fuerat filia Saturni, promisit Paridi quod, si pro ea iudicaret, regnum Cretense sibi daret. Pallas, que erat dea sapientie, promisit sibi dare magnam sapientiam. Venus, que erat dea amoris, promisit sibi dare Helenam, pulcherrimam feminam, Menelai uxorem et sponsam. tunc Paris pro Venere dedit sententiam. post hoc autem dictus Paris, volens Helenam sibi promissam acquirere, ivit in Gretiam, et supradictam Helenam rapuit et Troiam deduxit. erat autem dicta Helena uxor Menelai, regis Lacedemoniorum, propter quod tota Grecia commota est et contra Troiam universaliter conspiravit. congregantes igitur se Greci, .M.CC. naves armaverunt et Troiam potenter obsederunt, et per .X. annos in eius obsidione manserunt. verum cum dicta Helena Troiam fuisset deducta, philosophi, qui erant ibidem, ad ipsam videndam perrexerunt. cum ergo tantam eius pulchritudinem conspexissent, facies suas cum clamidibus cooperierunt, dicentes: "Fugiamus, fugiamus". sciebant enim quod[Page 22]

pulchritudo visa provocat ad illicita. sciebant enim quod temptatio luxurie melius vincitur fugiendo, quam resistendo. quamvis enim milites hostes vincant resistendo. sunt tamen quidam milites, qui dicuntur Parthi, qui hostes suos vincunt fugiendo. sunt enim peritissimi in arte sagittandi. quando ergo hostes suos fugiunt, ad eos se vertunt et in eos sagittas emittunt, et sic iaciendo fugiunt et fugiendo iaciunt et sic victores existunt. eodem modo temptationes ceterorum peccatorum vincuntur resistendo, iuxta illud quod beatus Iacobus dicit: "Resistite dyabolo, et fugiet a vobis". tentatio autem luxurie melius vincitur fugiendo, iuxta illud quod Apostolus ait: "Fugite fornicationem". Greci igitur Troiam, civitatem[Page 23]

famosissimam et potentissimam, manu valida obsederunt, et obsessam ceperunt, et captam funditus destruxerunt. unde Greci ob gloriam sue victoriae annos suos ex tunc a captione Troie annotare ceperunt. sicut enim Iudei annos suos annotant a liberatione egiptiaca sive a lege data. et Romani annotabant ab Urbe condita. et Christiani annotant ab incarnatione Dominica. sic et Greci annotabant a capta Troia. destructa igitur Troia, multi evaserunt, qui ad diversas mundi partes profecti sunt. inter ceteros autem exierunt inde tres magnates, scilicet Anthenor, Eneas et Ianus, qui ad Ytaliam navigando venerunt ut ibi proprias quererent mansiones. inter se tamen taliter diviserunt, quod Anthenor ad partes Venetiarum navigando perrexit; Eneas ad partes Tuscie pervenit; Ianus autem ad partes nostras accessit navigando. Anthenor igitur, cum ad partes Venetiarum venisset et loca paludosa reperisset, non sibi placuit habitare ibidem, sed per quendam fluvium, qui vocatur Brenta, navigans infra terram, quandam

gratam planiciem invenit, et ibi mansionem suam habitare deliberans, quandam civitatem ibi construxit, quam Paduam appellavit. unde et in civitate Paduana eius sepulcrum conspicitur, ubi eciam taliter inscriptum habetur: "Hic iacet Anthenor, Paduane conditor urbis. proditor ipse fuit hique secuntur eum". secundus, qui de Troia exivit, fuit Eneas.[Page 24]

istum autem Eneam genuit Achises de Venere, quam in silva cognovit. exierunt igitur de Troia Eneas et Achises, pater eius, et Ascanius, filius suus, et habuerunt naves .XX. . cumque [venissent] in Siciliam, pater eius ibi defunctus est,[Page 25]

apparuitque sibi vir in sompnis, dicens: "Noli timere, sed vade in Italiam, quia regnum ibi tibi debetur. et hoc tibi signum. cum illuc perveneris, invenies sub arbore illice porcam albam .XXX. porcellos albos habentem". cum igitur Eneas illuc venisset et porcellos illos albos invenisset, illic per filium civitatem edificavit. tunc autem in Ytalia regnabat Turnus, qui quidem Turnus acceperat in uxorem filiam Latini, qui ibi regnaverat ante eum. ipse enim Latinus linguam latinam correxit et de nomine suo latinam vocari instituit. huius mater, nomine Carmentis, latinas literas invenit; prius Latini grecis literis utebantur. Eneas igitur Turno, regi Ytalie, bellum indixit et eum in omnibus superavit. ipsoque interfecto, uxorem suam, que fuerat Latini filia, in uxorem accepit. filius quoque Enee, ut dictum est, civitatem Albanam edificavit et ex tunc omnes reges de stirpe Enee progeniti dicti [sunt] reges Albani. postmodum dicti sunt reges Silvi a quodam rege, qui in silvis dicitur fuisse natus. postmodum autem[Page 26]

vocati reges Romani a Romulo, qui urbem edificavit. tertius, qui de Troia exivit, fuit Ianus, qui dum ad partes lanuenses accederet navigando, prosperum ventum semper habuit et semper prospere navigavit. sed cum venisset ad quendam locum, qui dicitur Albarium, ventus omnino cessavit, et albasia maxima facta fuit. ideo locus ille Albarium ab albasia nomen accepit. per hoc Ianus intellexit quod Deus vult ut de partibus illis non recedat, sed sibi mansionem suam faciat. cum ergo paululum ulterius processisset, situm terre considerans diligenter, multum sibi placuit, et ideo vela deponenda mandavit. propter hoc locus ille dictus est Calvignanum, ex eo quod ibi calavit Ianus. ad terram igitur aplicuit et in loco, qui dicitur Sarçanum, gaudens et letus et saltans, in terram descendit. ideo locus ille dictus est Sarçanum, quasi Saltus Iani. invenit igitur Ianus Ianiculam valde parvam[Page 27]

et ideo, volens ipsam ampliare et augumentare, castrum edificavit in loco, qui nunc dicitur Castellum. fecit quoque turres et fortilitas in loco ubi nunc est palatium archiepiscopale, et muris fortissimis omnia communivit. postmodum autem multi habitatores hinc inde venerunt et circumquaque domos edificaverunt, et paulatim crescere cepit Ianicula. istud autem quod diximus de isto Iano, cive Troie, scimus tantum per famam publicam et antiquam. nos enim filii didicimus a patribus nostris, et patres nostri a suis patribus ista similiter didicerunt; et sic generatio hec omnia nota fecit generationi et natio nationi, ut possimus dicere cum Propheta: "Quanta mandavit [Dominus] patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera; filii, qui nascentur, exurgent et narrabunt filiis suis". Moyses[Page 28]

etiam dicit: "Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; maiores tuos, et dicent tibi". ista igitur, etsi non inveniantur in aliqua antiqua ystoria, inveniuntur vera esse ex fama publica et antiqua. ubi deest auctoritas, suplet fame celebritas; fama, que non [habet] ortum a levibus, sed a gravibus, que non est particularis sed generalis, que non est nova sed antiqua, talis in quantum fama non solum inducit presumptionem, non solum facit probabilitatem, sed etiam inducit et facit probationem. quod Ianus deus et ydolum Romanorum antiquitus in Ianua colebatur. [capitulum quartum]. Tertius Ianus fuit quidam quem Romani pro deo colebant, quem et lanuenses olim, dum essent pagani et gentiles similiter coluerunt. quis autem fuerit iste Ianus, vel unde venerit, vel qualiter Romani eum pro deo coluerunt, sanctus

Ysidorus hoc ostendit in libro De Astris. dicit enim quod[Page 29]

quidam, nomine Ianus, fuit rex Epirotarum, qui cum esset odiosus omnibus, de regno et terra sua cum iniuria est eiectus. qui, cum venisset Romam, invenit ipsam a barbaris multis obsessam. dixitque Romanis quod, si post mortem suam vellent ipsum pro deo colere, urbem ab obsidione hostium liberaret. quibus promittendibus, fecit sibi lintheamina .XI. portari et ea in ceram liquefactam inmergi, et postea oleo perungi et in aqua pingui involvi. quibus peractis, precepit ut illa .XI. lintheamina sic parata circa eum involverent et duos gladios ignitos in manibus sibi darent. postmodum ipsum sic involutum super murum civitatis elevarent et ignem sibi supponerent.[Page 30]

cum vero ipse fortissime ad hostes clamaret se esse deum et gladios igneos contra hostes vibraret, tunc Romani armati cum clamore maximo in hostes impetum facerent et sic victoriam obtinerent. cum igitur ista omnia fuissent completa, videntes hostes ignem tam validum super murum elevari et de igne voces humanas emitti et gladios ignitos vibrari, et audientes ipsum se deum esse protestari, in tantum sunt territi et tremefacti, quod in fugam protinus sunt conversi. sciebant enim quod aliquae gentes ignem pro deo colebant. noverant insuper quod Romani omnium gentium deos habebant. et videntes illum ignem sic terribilem et loquentem, putaverunt esse deum ignis, qui pro Romanis pugnaret. Romani igitur, hostes fugientes insecuti, multos occiderunt et magnam victoriam habuerunt. ille autem Ianus penitus fuit extinctus et combustus. deinde subdit Ysidorus quod Romani, volentes promissionem servare illi Iano, quoddam templum maximum cum .C. portis ad honorem populi edificaverunt et ipsum templum Ianiculum vocaverunt. deinde quandam statuam maximam eneam fabricaverunt, facies duas habentem, unam ante et aliam retro, ita quod viri ad unam faciem et mulieres ad aliam adorabant. mensem quoque Ianuarium illi deo Iano consecraverunt, depingentes illum mensem cum duabus similiter faciebus, quarum una est ante, cum qua respicit tempus futurum, alia est retro, cum qua respicit tempus preteritum. Ianuenses[Page 31]

igitur, cum essent tunc Romanis subiecti, volentes Romanis placere et eorum favorem habere, ipsum Ianum, qui erat Romanorum deus, sibi deum fecerunt et ipsum multo tempore coluerunt. sicut Ugo in libro Derivationum aperte testatur, fecerunt igitur Ianuenses magnam statuam eneam ipsius Iani, duas facies protendentem, ad unam quarum adorabant viri, ad aliam mulieres. demon quoque statuam intrabat et per ipsam statuam interrogantibus sepe responsa dabat. capitula .II.e partis.[Page 32]

Sequitur secunda pars, in qua agitur de tempore constructionis civitatis Ianue. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo ostenditur quo tempore fuit condita. in secundo capitulo ponitur tempus quo fuit ampliata. in tertio capitulo ostenditur quod Ianua fuit a Carthaginensibus sive Africanis desctructa, sed a Romanis reparata, et quo tempore fuit hoc. quo tempore Ianua fuit constructa. [capitulum primum].

Quoniam multi tempus constructionis civitatis Ianue et eius antiquitatem ignorare noscuntur, ideo necessarium iudicamus tempus sue constructionis ostendere et eius antiquitatem, in quantum invenire potuimus, demonstrare. fuit enim edificata per annos .DCCC. antequam Roma edificaretur. fuit iterum edificata per annos mille .D.XL.VI. antequam Christus in mundo[Page 33]

nasceretur. fuit etiam edificata in tertia mundi etate. sed parum valet ista dicere, nisi possimus ista, que dicimus, cumprobare. constat enim per superiora ex verbis Solini in libro De Mirabilibus Mundi quod Ianus, primus rex Ytalie, nostram Ianiculum edificavit. constat etiam per cronicas autenticas quod supradictus Ianus regnabat tempore Moysi, eo scilicet tempore quo Moyses ducatum populi Dei in deserto tenebat, quamvis aliquae cronicae dicant quod iste Ianus regnabat tempore Habrae. constat autem per omnes cronicas autenticas quod Roma edificata fuit tempore Acham, regis ludeorum. si igitur tempora computamus, inveniemus per cronicas quod a Moyse usque ad Acham fluxerunt anni .D.CCC.VII.. si ergo tempore

Moysi regnabat Ianus, ut dicunt cronice, et iste [edificavit] Ianiculum, ut dicit Solinus, et tempore Achaç, regis Iudeorum, edificata est Roma ut dicunt cronice, inuenimus quod per annos .D.CC.VII. edificata [fuit] Ianua ante Romam, tot enim [anni] fluxerunt a Moyse usque ad Acham. rursum, si computamus tempora a Moyse, sub quo edificata fuit Ianua, usque ad adventum Christi, inuenimus fluxisse annos .M.D.XL.VI.. istam autem computationem facimus secundum assignationem beati Ieronimi, qui minorem numerum est secutus. Beda enim et Metodius martir maiorem numerum[Page 34]

ponunt et plures annos fluxisse dicunt. ex ista ergo verissima et infallibili computatione manifeste habetur quod a prima edificatione civitatis Ianue usque ad presens tempus, in quo currunt anni Domini .M.CC.LXXXXV. fluxerunt anni .M.M.D.CCC.XLI. . fuit etiam Ianua edificata in tertia etate mundi. distinguunt enim sancti doctores .VI. mundi etates. prima fuit ab Adam usque ad Noe, et ista etas secundum computationem Bede et[Page 35]

Eusebii habuit annos duo .M.CC.XLII.. secunda etas fuit a Noe usque ad Abraam, et ista etas secundum computationem supradictorum Bede et Eusebii habuit annos .D.CCCC.XLII. . tertia etas fuit ab Habraam usque ad David, et ista etas habuit [annos] .D.CCCC.XL. et in ista .IIIIa. etate fuit Moyses. quarta etas fuit a David usque ad transmutationem populi Iudeorum in Babillonem, et ista etas habuit annos .CCCC.LXXXV. quinta etas fuit a transmigratione Babillonis usque ad adventum Domini, et ista etas habuit annos .D.XC. . et sic a principio mundi usque ad adventum Christi fluxerunt anni quinque milia .CIC. , et istum numerum communiter tenet Ecclesia. sexta etas est ab adventu Christi usque ad finem mundi, et ista etas iam habet annos .M.CC.LXXXXV.[Page 36]

quot autem annos sit habitura ulterius novit solus Deus. si igitur Ianua edificata fuit tempore Moysi et ipse Moyses fuit in tertia mundi etate, manifestum est quod Ianua in tertia edificata fuit. quo tempore Ianua fuit ampliata. [capitulum secundum].

Quo autem tempore Ianua fuit ampliata de facili scire possumus, si ea que supra dicta sunt ad memoriam revocemus. diximus enim supra quod, destructa Troia, .III. magnates inde exierunt, qui ad Ytaliam venerunt, scilicet Anthenor, qui civitatem Paduanam fecit, Eneas, qui civitatem Albanam construxit, et Ianus qui civitatem Ianue, adhuc parvam et modicam, ampliavit.[Page 37]

secundum hoc igitur eo tempore, quo fuit destructio Troie, fuit facta per Ianum ampliatio et augmentatio Ianue. per cronicas autem habemus quod tempore Sansonis, viri fortissimi, destructa fuit Troia, et ideo tunc temporis fuit Ianua ampliata si igitur secundum cronicas tempora computamus, inuenimus quod a Sansone usque ad edificationem Rome fluxerunt anni .CCCCXX., et a Sansone usque ad Christum fluxerunt anni .M.XIX. . et sic patet quod Ianua ante Romam fuit per annos .CCCC.XX. et ante adventum Christi per annos .M.XIX. a Iano Troiano non quidem edificata, quia iam ab alio Iano edificata fuerat, sed ampliata et meliorata. sed pro tanto ab aliquibus dicitur quod Ianus, civis Troie, eam edificavit, quia ipsam de parvula satis magnam fecit. quod civitas Ianue a Cartaginensibus sive Affricanis fuit destructa, sed a Romanis rehedificata et quo tempore fuit hoc. [capitulum tertium].

Romani, universo orbi sua potentia dominantes, ad hostes conversos clementes erant, rebelles potenter expugnabant, amicos tanquam fratres fovebant, amicis et inimicis fidem servabant. et dicit Augustinus de Romanis in libro De Civitate Dei quod acceptas iniurias potius volebant parcere, quam vindicare. et[Page 38]

dicit ibidem quod in laudem Romanorum dictus est ille versus poete: "Parcere subiectis et debellare superbos". illis autem temporibus Ianuenses cum Romanis erant confederati, et sub eorum umbra vivebant securi. Carthaginenses autem et Affricani Romanis rebelles erant et eis sepe multa dampna et dispendia inferebant. erant autem tunc apud Carthaginem duo viri magnanimes et famosi, scilicet Anibal, qui erat rex Carthaginensium, et Mago, frater eiusdem. isti contra Romanos per mare et per terram copiosum exercitum congregarunt;

ita quod Mago prefuit exercitui navali, Anibal autem exercitui equestri. venit ergo Mago in Ytaliā habens secum, preter[Page 39]

multa alia ligna oneraria, naves .XXX., in quibus erant duo milia equitum et .XII. milia peditum. audiens autem dictus Mago quod Ianuenses erant cum Romanis federati et eorum amici, subito in odium Romanorum, Ianuensibus improvisis, ad terram descendit et civitatem cum armis invasit, et multos occidens et civitatem capiens, ipsam fere destruxit totam. quo tempore autem istud factum fuerit, Titus Livius, qui inter Latinos ystoriographos magis preclarus fuit, ostendit dicens quod anno ab Urbe condita .D.XXXVIII. Mago cum .XXX. navibus rostratis et multis honerarijs, in quibus erant .XII. milia peditum et ferme duomilia equitum, Genuam venit eamque nullis presidijis munitam repentino adventu cepit et pene destruxit. illud quod dicit Titus Livius, quod ista captio et destructio facta fuit anno ab Urbe condita .D.XXXVIII. invenitur secundum cronicas hoc fuisse per annos .CC.XXX. ante Christi adventum. si igitur antiquitatem civitatis Ianue, quam supra[Page 40]

posuimus, aliqui credere nollent, cum secundum veritatem negare non possint, saltem ex verbis Titi Livii habetur quod ad minus per annos .CC.XXX. ante Christi adventum iam erat Ianua constructa et edificata. verum quando Rome scitum fuit quod Mago Ianuam sic ceperat atque destruxerat, senatus [et totus populus] Romanus nimium doluerunt, tum quia Ianuenses erant eorum amici ac eis subiecti, tum quia civitas Ianue erat quodammodo portus Romanorum. quando enim Romani classem in Africam vel in Yspaniam mittere volebant, ad portum Ianue conveniebant. unde idem Titus Livius in secunda parte, ubi agit de secundo bello Punico inter Romanos et Carthaginienses, dicit sic: "Anno ab Urbe condita .D.XXXVIII., Publius Cornelius Scipio, existens in Marsilia cum navibus, audito quod Anibal pergebat ad Ytaliā, misit fratrem suum Scipionem in Yspaniam adversu Asdrubalem cum magna parte copiarum. ipse vero, naves ascendens,[Page 41]

pervenit Ianuam cum eximijs copiis, ut esset in occursum Anibali, quando ad Alpes transgrederetur". ex quo videtur quod Ianua quodammodo erat portus Romanorum, ad quam ipsi Romani naves bellicas mittebant, quando in Yspaniam pergere volebant. tandem Romani Lucretium, nobilem virum, miserunt ut Ianuam reedificaret et ad statum pristinum revocaret. istud ostendit supradictus Titus Livius in libro .X. circa principium, dicens: "Existente consule Cornelio Servilio, anno .XVI. belli Punici, ab Urbe autem condita .D.XLV., Lucretio est inperium prorogatum ut Genuam opidum, a Magone pene diruptum, reedificaret". ex supradictis igitur verbis Titi[Page 42]

Livii patet quod civitas Ianue usque ad undecimum annum devastata stetit. si enim anno .D.XXXVIII. ab Urbe condita fuit a Magone destructa et anno ab Urbe condita .D.XLV. fuit a Cornelio reparata, manifestum est quod usque [ad] annum .XI. stetit taliter devastata. supradictus igitur Cornelius, Ianuam veniens, ipsam reparavit et ad pristinum statum reduxit. Anibal igitur, qui exercitum equestrem tenebat, Romam venit et in tantum Romanos perdomuit, quod ipsam Urbem obsedit. at Scipio Romanus, qui postea dictus est Africanus, existente Anibale in obsidione Rome, classem paravit, et in Affricam pergens, ferro et igne omnia devastabat. quod cum Anibal didicisset, dimissa obsidione, in Africam perrexit, ut suis civibus subveniret. tandem Romani Carthaginem et totam Affricam capientes, suo dominio subiugarunt. habitum [est] igitur Rome consilium in senatu, ut dicit sanctus Augustinus il libro De Civitate Dei, quid sit de Carthagine faciendum. tunc Cato contionatus est, dicens quod iudicabat utile esse rei publice ut Carthago funditus destruat. "Cum enim, inquit, totus mundus nobis obediat et Carthago sepe rebellis existat, si[Page 43]

Carthago destruitur, totus mundus pacis solatio perfruetur". post istum Scipio contionatus est dicens: "Non mihi placet consilium Catonis. ego enim reputo utile esse rei publice aliquos hostes nos habere, quia istud nos tenebit in timore et timor nos tenebit in unitate. sed si non habuerimus hostes exteriores, nascentur nobis interiores, quia si ex omni parte

defecerit nobis bellum extrinsecum, procul dubio bellum habebimus intestinum. quia ipsa securitas et otium erit in nobis causa multorum malorum". sententia tamen Catonis optinuit. preceperunt igitur Romani Carthaginensibus ut omnes naves traderent. quibus traditis, preceperunt ut omnia arma darent. quibus datis, preceperunt ut omnes, tam viri quam mulieres, tam magni quam parvi, de urbe recederent. quod cum audissent Carthaginenses, ad desperationem se dederunt, dicentes se velle aut urbem defendere aut omnes ibi perire. et quoniam arma et omne ferrum Romanis tradiderant, ex auro et argento arma fabricant et Romanis rebellant, cunctis Romanis, qui erant in Cartagine, interfectis. tandem Romani iterum Carthaginem obsident, et cum hinc inde preliatum fuisset, videntes Carthaginenses se non posse defendere, petunt a Romanis ut eos in servos possideant. Romani autem preceperunt ut omnes, salva vita, de urbe

[Page 44]

egrediantur. quibus egressis, Carthago penitus est destructa. illud autem verbum, quod superius dixit Scipio, quante fuerit veritatis probat experientia temporis subsequentis. nam, bellis omnibus superatis, bellum in Roma natum est civile et intestinum, quod ipsam Urbem deduxit ad nichilum. unde dicit sanctus Augustinus in libro De Civitate Dei: "Probatum est quam verum dixit Scipio. deleta quippe Carthagine, que erat magnus terror Romanis, mala omnia sunt secuta, scilicet seditiones, bella civilia, cupiditates et ambitio dominandi". et subdit idem Augustinus: "Nolebat igitur Scipio civitatem destrui, ut timore libido premeretur, libido pressa non luxuriaretur, luxuria prohibita non crassaretur". [capitula tertie partis].

Sequitur tertia pars, in qua agitur quare lanua tali nomine sit vocata. et ista pars habet quatuor capitula. in primo capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata sit lanua, tam a lano, qui ipsam edificavit, quam a lano, qui eam ampliavit. in secundo capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata sit lanua a lano, ydolo Romanorum, quod olim in lanua colebatur. in tertio capitulo ponitur opinio illorum, qui dicunt quod vocata sit lanua, ex eo quod introitur in Lombardiam. in .IIII.o capitulo ponitur ratio quare fere in omnibus libris antiquis Genua nuncupatur. opinio illorum, qui dicunt quod

[Page 45]

lanua est vocata a lano, qui eam edificavit, et a lano, qui eam ampliavit. [capitulum primum]. Nomen civitatis nostre, quod est lanua, est nomen dulce ad meditatum, delectabile ad proferendum, iocundum ad audiendum et celebre ad divulgandum. est etiam illud nomen in ore mel, in aure melox, in corde iubilis. quare autem civitas nostra sit tali nomine insignita, diversi diversa senserunt. quidam enim dixerunt quod istud nomen sibi imposuit lanus, qui eam construxit. impositum autem confirmavit lanus, qui eam ampliavit. et ista est opinio sive sententia Solini in libro De Mirabilibus Mundi: quod scilicet dicta sit lanua sive lanicula a lano, primo rege Ytalie, qui eam edificavit. solebant enim antiqui civitates, quas edificabant, a suo nomine appellare. sicut Ninus, qui edificavit Ninivem, et Cres, qui edificavit Cretam, et Romulus, qui Romam edificavit, et Mathys regina, que Mantuam edificavit, eas a suis nominibus vocaverunt.

[Page 46]

eodem modo lanus lanuam a suo nomine nuncupavit. desiderabant enim antiqui ut sua nomina perpetuarentur et sui memoria per secula recoleretur. et ideo civitates edificabant et nomina sua eis imponebant, ut quia ipsi perpetui esse non poterant, saltem perpetui in civitatibus suis essent, quas edificabant et quas suis nominibus appellabant. si enim Romulus Romam non edificasset, vel de suo nomine eam non appellasset, nemo hodie sciret quis esset Romulus. eodem modo, si lanus lanuam non construxisset et de suo nomine eam non appellasset, nemo hodie sciret quis esset lanus. de talibus dicit Propheta: "Vocaverunt nomina sua in terris suis". sed parum prodest ponere nomina sua in terra, si de libro vite sit deletum et cum iustis non sit scriptum. de quibus dicit Propheta: "Deleantur de libro viventium et cum iustis non scribantur". quid enim prodest Romulo habere celebre nomen in mundo, si eius anima cruciatur in inferno? et quid obest aliquibus sanctis viris, si eorum nomina non nominentur in terris et coram Deo sint scripta in celis? de talibus Dominus dicit in Evangelio: "Gaudete,

quia nomina vestra scripta sunt in celis". hinc est quod Dominus in Evangelio, agens de quodam divite splendido et de quodam paupere ulceroso, nomen divitis nominare noluit, sed tantum dixit: "Erat quidam dives, qui induebatur purpura et cetera". nomen vero pauperis nominavit, dicens: "et erat quidam mendicus, nomine Lazarus". ad innuendum quod nomina malorum deleta sunt de libro vite, nomina vero bonorum ibi sunt scripta. utilius est igitur quod nomina nostra scribantur in libro vite, quam quod nominentur in aliqua civitate; quia illud habet beatitudinem, istud habet vanitatem quandam. opinio illorum, qui dicunt quod Ianua est vocata a Iano, ydolo Romanorum quod antiquitus in Ianua collebatur. [capitulum secundum].

Alii dicunt quod Ianua isto nomine sit vocata propter Ianam, ydolum Romanorum quod antiquitus in Ianua colebatur et ista est opinio et sententia Ugutionis in libro Derivationum. nec est aliqua infamia civitatis nostre, si dicimus quod ydola adorabat. excepto enim populo Iudeorum, qui unum solum verum Deum colebat, totus alius mundus ante Christi adventum ydolis serviebat. quidam enim adorabant sydera, alij elementa, alij simulacra sive statuas. sydera quippe multe provincie adorabant. nam Saraceni adorabant Venerem. pars Ytalie, que est versus Romam, adorabat Saturnum, alia pars

[Page 48]

Ytalie adorabat Mercurium. multe nationes etiam adorabant elementa. primus autem, qui cepit elementa adorare, fuit Nenroth qui adorabat ignem et ceteros adorare cogebat. Unde dicitur in Ystoria Scolastica quod ipse Nenroth vixit usque ad tempora Habrae, et cum Habraam nollet ignem adorare, in ignem ipsum proiecit. sed Deus ipsum illesum servavit. unde dixit Dominus ipsi Habrae, sicut legitur in Genesi: "Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Ur, idest de igne Caldeorum". Caldei igitur ipsius Nemproth doctrinam sequentes, ignem pro deo adorabant. Egiptii vero statuas colebant. et sicut dicitur in Ystoria Scolastica, deus Caldeorum, scilicet ignis, omnes alios deos, idest statuas omnes, consumebat et liquefaciebat. tandem sacerdos

[Page 49]

Egipti magnum vas fictile, plenum foraminibus, fieri fecit et foramina illa cum cera clausit. vase igitur illo aqua inpleto, super caput statue illud vas, tanquam coronam, poni fecit. congregati sunt igitur Egiptij et Caldei, ordinantes ut dii ipsorum simul ponerentur, et quorum deus vinceret, illi de inimicis victoriam optinerent. producunt igitur Egyptii statuam suam. accenderunt Caldei circa statuam ignem suum, sed cera liquefacta ab igne et foraminibus apertis, aqua prosilivit et ignem extinxit et sic Egiptii victoriam habuerunt. fuerunt autem multe alie nationes, que simulacra coluerunt. et sicut dicitur in Ystoria Scolastica, ista simulacra sub Nino rege Asiriorum ortum habuerunt. dictus enim Ninus de morte patris sui, nomine Belli, in tantum doluit, quod in solatium sui meroris ad similitudinem patris sui statuam fieri fecit. quam in tanta reverentia habuit, quod si aliquando servi fugitivi vel aliqui facinorosi ad illam statuam confugerent, omnes offensas eis totaliter remittebat. homines autem, qui ob gratiam illius ymaginis tanta beneficia assequebantur,

[Page 50]

ei turificabant et divinos honores exhibebant. ceteri autem homines, ut Nino regi placerent, eadem sacrificia similiter exhibebant. tali igitur exemplo, ceteri de locis adiacentibus statuas aureas in honore parentum suorum fieri faciebant, et a suis populis similiter adorari faciebant, et per talem modum cultus ydolatrie crevit. alij vero adorabant animalia; unde dicitur in libro Sapientie: "Animalia miserrima colunt". Romani etiam adorabant anserem aureum, sicut enim legitur in ystoriis Romanorum, et Augustinus in libro De Civitate Dei et Orosius in parte tangunt. centum milia Theotonicorum de partibus Suevie et centum milia Gallicorum de partibus Senonensium, attracti dulcedine vini, in Ytaliam venerunt, et Medialanum, Papiam, Pergamum, Brisiam et Veronam edificaverunt. edificate fuerunt predicte civitates

[Page 51]

per annos .CCC.L. ante Christi adventum, in quinta mundi

etate, circa tempora Assueri regis et Hester regine, prout ex ystoriis antiquis et cronicis potest colligi manifeste. postmodum autem dicti Assuevi et Senones, Romam profecti, ipsam usque ad Capitolium obsederunt. Romani igitur sagittas in exercitum iaciebant. sed, deficientibus cordis, caudas equis amputaverunt et de ipsis setis cordas arcubus suis fecerunt. quibus deficientibus, mulieres crines suos anputaverunt et de ipsis crinibus cordas faciebant, quas viris suis dabant. quadam igitur nocte, dormientibus custodibus, hostes cum scalis super muros ascendebant. erat autem ibi grex anserum magnus, qui ascensum hostium sentientes, ceperunt alta voce insimul crocitare. custodes igitur ad eorum sonitum excitati, hostes fugarunt. dixerunt igitur Romani quod, ceteris diis Romanorum dormientibus, solus deus anser vigilabat, qui Romam ab hostibus liberavit. et ideo Romani anserem aureum fabricarunt, quem per annos multos tanquam deum adoraverunt, et thura sibi sacrificaverunt. Adorabant[Page 52]

etiam Romani omnium gentium deos et omnium provinciarum, civitatum atque locorum; et eis aras edificaverunt et statuas fabricaverunt. habebant tamen Romani duos speciales deos tanquam singulares patronos, scilicet Romulum, qui eam construxerat et Ianum, qui urbem suam ab hostibus liberavit. et ideo istis duobus semper magnam reverentiam exhibebant, et multum eis placebat et pro bono multum habebant, quando aliqua provincia vel civitas aliquem de istis duobus pro suo deo accipiebat et sacrificia offerebat. Ianuenses igitur, cum favore Romanorum multum indigerent, tunc temporis Ianum pro suo deo acceperunt et ipsum multo tempore coluerunt. et ideo ab isto Iano, ut supra dictum est, Ianua est vocata propter illius ydoli, scilicet Iani, adorationem, et etiam propter illius ydoli quandam similitudinem. illud enim ydolum Iani cum duabus facibus Gentiles depingebant; unam ante et aliam retro, et attribuebant ei principia et exitus omnium rerum. ideo dabant sibi duas facies; unam ante, cum qua respiciebat principia, et aliam retro, cum qua respiciebat fines. unde quando Romani volebant aliquod opus incipere, scrificabant faciei Iani, que erat ex parte anteriori, ut daret bene incipere. et quando finierant, sacrificabant faciei, que erat ex parte posteriori, quia dederat bene finire. propter istam igitur talem similitudinem Ianua est vocata. habet etenim duas facies, unam ante se, cum qua respicit mare, et aliam post se, cum qua respicit terram. et sic quodammodo, quantum ad istas duas facies, illi Iano Ianua similis[Page 53]

videbatur. Ianuenses igitur ante adventum Christi adorabant Ianum et magnam statuam sibi fecerunt, que duas facies habebat; unam ante et aliam retro, ita quod viri adorabant ad faciem, que erat ante, et mulieres adorabant ad faciem, que erat retro; et quoniam illi deo Iano attribuebantur principia et exitus rerum, ideo [quando] Ianuenses volebant aliquod opus incipere, offerebant Iano sacrificia de animalibus vel de avibus ex parte faciei, que erat ante, ut ille Ianus daret eis bene incipere. quando illud opus iuxta suam voluntatem finierant, sacrificabant Iano ex parte faciei, que erat retro, ex eo quod sibi dederat bene finire. oppinio illorum, qui dicunt quod vocata est Ianua ex eo quod est introitus in Lombardiam. [capitulum tertium]. Alii dicunt quod vocata est Ianua ex eo quod est introitus in Lonbardiam, in Tusciam et in Provinciam. hic tamen notanda est differentia inter portam, fores, valvam, ianuam et ostium. nam porta dicitur a portando, et est proprie civitatum. antiqui enim, quando volebant aliquam civitatem construere, totum ambitum cum aratro designabant. et cum ventum fuisset ad locum illum, ubi debebat porta civitatis fieri, aratrum suspendebant, et inde illud portabant. unde a tali portatione porta[Page 54]

nuncupata fuit. fores vero sunt porte [que] a foris aperiuntur. valve autem sunt porte, que interius aperiuntur. et dicuntur valve, sive a volvendo, quia in cardine volvuntur, sive a velando, quia velant nobis ea, que intus latent. Ianua vero est porta cancelata perforata, per quam videmus intus et extra, sicut in celariis fieri consuevit. ostium vero commune est ad omnia supradicta. et dicitur ostium ab ostando, quia obstat ne illuc intret, nisi qui debet. civitas ergo nostra non est vocata porta nec fores nec valve nec ostium, sed Ianua, quia est porta sive cancelata, per quam intus et extra conspiciamus. per ipsam enim in Lombardiam ingredimur, tanquam ad intra. per ipsam

mare transimus tanquam ad extra. istam autem rationem, scilicet quare vocata lanua, quia est introitus in Lonbardiam,[Page 55]

dicit Ugutio in libro Derivationum. ait enim quod dicitur lanua non [tantum] quia ibi lani ydoli cultus, sed etiam quia est in Lonbardiam introitus. notandum autem quod ianua in qualibet domo est ad decorem et est ad utilitatem, quia sine ianua nichil in domum posset inferri nec efferri. est etiam ad sanitatem, quia si in aliqua domo non esset ianua nec fenestre per quas aer subintrare posset, domus scaturiens feteret. eodem modo civitas lanue est decor et decus non tantum Lonbardie, sed etiam totius Ytalie. est etiam eis ad utilitatem maximam, quia de partibus ultramarinis cives eius merces deportant, quas aliis civitatibus communicant. est etiam habitatoribus suis ad sanitatem magnam. in pluribus alijs civitatibus sunt paludes fetentes, scaturientes fumositates aerem corrumpentes; flant in estate chori et venti calore pestifero poros aperientes et humana corpora corrumpentes. in civitate autem nostra non sunt loca paludosa, sed viridaria amena; non sunt fumositates, sed aeris puritates. et quamvis ibi flare consueverunt venti australes in estate, tamen non transeunt per loca sulphurea nec paludosa nec torrida, sed per mare. et ideo illi venti ex mari purificationem accipiunt et frigiditatem inducunt, ita quod aliquo calore noxio non vitiant, sed aliqua grata frigiditate delectant.[Page 56]

Ratio quare civitas lanue in multis libris Genua nuncupatur. [capitulum quartum]. Illud autem sub silentio non est pretereundum quod in omnibus fere libris antiquis civitas nostra non lanua, sed Genua nominatur. et tunc a genibus nomen accepit. sunt autem[Page 57]

genua commissiones femorum et crurum. et secundum antiquos genua ipsa erant misericordie dedicata. sicut enim dicunt philosophi, omnes partes corporis Gentiles aliquibus diis consecraverant. aures autem consecraverant memorie, frontem ingenio, genua autem misericordie. quando autem aliquem ad misericordiam volumus provocare, genua incurvamus. naturaliter etiam quando aliquis oculos vel genas ad genua flectit, oculi lacrimis balneantur. et ratio est quia puer in utero matris existens stat ibi curvus, tenens genas super genua. unde et a genibus gene sunt nuncupate. et ideo quando aliquis genas vel oculos ad genua deponit, naturaliter lacrimatur, quia natura memor est sue miserie et miserabilis status, quo in matris utero morabatur. congrue igitur per genas designatur misericordia, tum quia ipsa genua sunt dedicata misericordie, tum quia flectimus genua quando aliquem volumus provocare ad misericordiam, tum quando genas et oculos ad genua flectimus, ad fletum et compassionem provocamur. recte igitur civitas nostra Genua, idest misericordia, appellatur, quia in ipsa omnia misericordie[Page 58]

opera exhibentur. nam ibi reficiuntur esurientes, ibi potantur scicientes, ibi vestiuntur nudi, ibi hospicio recipiuntur peregrini, ibi visitantur et recreantur infirmi, ibi beneficiis et elemosinis recreantur incarcerati. vel potest dici quod genua sunt corpori neccessaria ad ambulationem. sicut enim pedes sunt corpori neccessarii ad sustentandum,[Page 59]

sic genua sunt eidem corpori neccessaria ad ambulandum. sed notandum quod aliud est retrocedere, aliud subsistere, aliud ambulare. Genua autem non sunt deputata ad retrocedendum nec ad subsistendum, sed ad ambulandum. sunt quedam civitates que retrocesserunt, quia olim fuerunt maxime, sed modo parve. sicut patet in Roma et Babillonia, in Constantinopoli, in Ravenna, in Aquilegia et in alijs pluribus civitatibus. iste non possunt dici Genua, quia retrocesserunt. alie sunt que in ea parvitate, sive quantitate, in qua inceperunt, consistunt. nec iste possunt dici Genua, quia in uno et eodem statu perstiterunt. civitas autem lanuensis non retrocessit nec in sua parvitate subsistit. sed semper ambulavit, quia de parva facta est magna et de magna facta est maxima. et quia sic ambulavit, idest profecit, ideo merito Genua vocari promeruit. capitula .IIIIe. partis.[Page 60]

Sequitur quarta pars, in qua agitur quo tempore civitas lanue ad fidem Christi fuit conversa. et ista pars habet tria capitula. in

primo capitulo ostenditur quod totus mundus culture ydolatrie serviebat. in secundo capitulo ostenditur quod lingua fuit prima vel una de prioribus civitatibus Ytalie, que ad fidem Christi fuit conversa. in .IIIo. capitulo ostenditur illud idem per rationem.

Quod totus mundus ante Christi adventum culture ydolatrie serviebat. [capitulum primum].

Ante Christi adventum genus humanum ita erat errorum tenebris execratum, quod, relicto vero Deo, fere omnes ydola vana et multa colebant, et statuas aureas et [argenteas] fabricantes, eis honores divinos et sacrificia offerebant. demones quoque ipsa simulacra subintrabant et per ipsa simulacra multa occulta et futura predicere hominibus videbantur. sicut enim dicit sanctus Ysidorus, demones tribus modis occulta et ventura scire possunt. primo per subtilitatem sue nature. videmus[Page 61]

enim quod quando [est] aliquis homo multum subtilis, qui habet acutum ingenium et subtilem intellectum, ipse per subtilitatem ingenij sui et acutam rationem suam multa sciet videre, que postea evenient in rei veritate. sicut enim speculatores aliquando vident remota oculis corporis, sic et sapientes viri et sancti ventura aliquando et occulta vident oculis mentis. unde dicitur in Ecclesiastico: "Anima viri sancti enuntiat aliquando vera quam .VII. circumspectores sedentes in excelsum ad speculandum". demones igitur habent naturam subtilissimam et intellectum acutissimum, et ideo per nature sue subtilitatem multa ventura et occulta conspiciunt, que postea ita eveniunt. Secundo demones occulta et ventura cognoscere possunt, sicut dicit sanctus Ysidorus, per experientiam temporum. videmus enim quod quando sunt aliqui homines longevi et antiqui, qui multa viderunt et plurima sunt experti, isti utique multa sciunt et de eventibus preteritis similia iudicant de futuris. unde dicitur in Ecclesiastico: "Vir in multis expertus cogitabit multa, et qui multa didicit, enarrabit intellectum". qui non est expertus, pauca recognoscit. demones igitur sunt multum antiqui, quia plus sunt quam .VI. milia annorum quod sunt creati. multa etiam et quasi infinita sunt experti. et ideo ex eventibus preteritorum conitiunt simile iudicium futurorum. tertio demones [ventura] cognoscere possunt, ut dicit idem Ysidorus, revelatione spirituum supernorum. quando enim[Page 62]

Deus vult aliqua occulta exercere, revelat interdum per suos angelos ipsis demonibus, ut ipsi tanquam iustitiarum Dei, ministratum sibi exhibeant et obsequium impendant. istud ostenditur in libro Regum, ubi dicitur quod Deus, volens ut Achab, rex Israelis, propter scelera sua in exercitu caderet et occideretur, manifestavit hoc spiritui malo, precipiens sibi ut Achab deciperet, consulendo sibi ut in prelium pergeret, ut sic ibi interiret, quod et factum est. demones igitur, subintrantes simulacra occulta, aliqua et ventura predicebant, que scire potuerunt vel ex subtilitate sue nature vel experientia et longo tempore vel ex revelatione angelica. et sic fere totum mundum ita execraverant, quod omnes homines illa ydola talia deos esse credebant. fuerunt autem .IIIIor. cause, propter quas totus mundus fuit deceptus circa ydola et simulacra adoranda, quarum .III. cause ponuntur in libro Sapientie. prima causa fuit indiscreta dilectio. pater enim, nimis et indiscrete diligens filium, quando filius moriebatur, dicebat ipsum inter deos esse raptum. et ideo statuam auream sibi faciebat et sacrificia eidem offerebat. unde dicitur in eodem libro Sapientie: "Acerbo enim luctu pater dolens, rapti filij facit ymaginem et illum, qui mortuus[Page 63]

fuerat, tanquam deum colere cepit et constituit inter servos suos sacra et sacrificia". secunda causa fuit vana adulatio. homines enim, volentes regibus et principibus adulari, ymages eorum fabricabant et eis thura et sacrificia offerebant, ut, quos non poterant habere presentes, colerent et adorarent absentes. unde dicitur in eodem libro Sapientie: "Evidentem ymaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt ut illum, qui aberat, tanquam presentem colerent sua sollicitudine". tertia causa fuit nimia cupiditas. artifices enim et pictores et argentarii pulcherrimas ymages deauratas et pictas fabricabant, et illas deos esse dicebant. et sic propter ymaginum illam nimiam pulchritudinem, animos simplicium decipiebant et multam ex hoc pecuniam acquirebant. unde dicitur in eodem libro Sapientie: "Provexit autem ad horum culturam

artificis eximia diligentia". multitudo autem hominum, decepta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc deum existimaverunt. quarta causa fuit demonum fallax deceptio. demones enim illa simulacra subintrabant et responsa dabant, et ex hoc simplices homines illas ymagines deos esse credebant. verum Christus per mundum apostolos misit qui veram fidem predicantes, cultum ydolorum[Page 64]

evacuarent et fidem Christi docuerunt. noluit autem Christus facere ista per reges ne videretur mundus credidisse per timorem et mundanam potentiam; nec voluit facere per philosophos ne videretur mundus credidisse per humanam sapientiam, nec per divites ne videretur mundus credidisse per divitiarum sparsam habundantiam. sed hoc fecit per piscatores illiteratos et pauperes, in quibus non erat mundana potentia nec humana sapientia, nec rerum temporalium affluentia. ita quod per piscatores convertit imperatores, per illiteratos convertit philosophos, per pauperes convertit locupletes, ut sic cognoscatur quod fidem Christi mundus non recepit, nec per sapientiam humanam deceptus, nec munerum datione seductus, sed Dei inspiratione commonitus, Dei sapientia illustratus et miraculorum prodigiis provocatus. Quod prima civitas Ytalie vel una de prioribus, que fidem Christi recepit, fuit civitas lanuensis. [capitulum secundum]. Post gloriosam Christi ascensionem et Spiritus sancti misionem apostoli insimul convenerunt ut fidem Christi insimul exponerent et provincias predicandas sibi condiderent. exponentes igitur fidem Christi, symbolum composuerunt .XII. articulos fidei ponentes ibidem. dicitur autem symbolum a 'sim', quod est simul, et 'bolus', quia quilibet apostolus ibi posuit suum bolum, idest suum articulum. siquidem doctores,[Page 65]

theologi, tam antiqui quam moderni, dixerunt et in suis scriptis et summis reliquerunt quod Petrus apostolus primum articulum posuit dicens: "Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem celi et terre". Iohannes posuit secundum dicens: "et in Ihesum Christum filium eius unicum, dominum nostrum". Iacobus Çebedei tertium posuit dicens: "qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine". Andreas .IIII. posuit dicens: "passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus". Thomas .V. posuit dicens: "descendit ad inferna". Bartholomeus .VI. posuit dicens: "tertia die resurrexit a mortuis". Phylippus .VII. posuit dicens: "ascendit ad celum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis". Matheus .VIII. posuit dicens: "inde venturus iudicare vivos et mortuos". Iacobus Alpei .VIII. posuit dicens: "credo in Spiritum sanctum". Symon .X. posuit dicens: "sanctam Ecclesiam catholicam". Thadeus .XI. posuit dicens: "Sanctorum communionem, remissionem peccatorum". Mathyas .XII. posuit dicens: "carnis resurrectionem, vitam eternam". et tunc omnes apostoli responderunt: "Amen". Paulus autem nullum articulum posuit, quia nundum ad fidem conversus erat. hiis peractis, mundi[Page 66]

provincias diviserunt ad quas gratia predicationis esset quilibet profecturus iuxta quod Dominus preceperat eis dicens: "Euntes in mundum universum predicate evangelium omni creature". in illa autem divisione provinciarum Petrus accepit ad predicandum Iudeam. Andreas Achayam. Iacobus Çebedei Yspaniam. Iohannes Asiam. Thomas Indiam. Matheus Ethiopiam. Bartholomeus Armeniam. Symon et Thadeus Persidam. Phylippus Asiam et civitatem Gerapolis et Siriam. Mathias cum Petro Iudeam. Iacobus autem, frater Domini, remansit in Ierusalem, quia ibi fuit ab apostolis [episcopus] ordinatus. alij autem discipuli ad diversas provincias sunt profecti. horum autem quidam ad Ytaliam pervenerunt. venit enim Barnabas, qui fidem Christi Rome et postea Mediolani predicavit. venit et sanctus Marchus evangelista,[Page 67]

qui Evangelium suum Rome et Aquilegie conscripsit. venerunt et principes apostolorum Petrus et Paulus, qui diversos discipulos per Ytaliam miserunt ut cultum ydolatrie evacuarent, prestigia dyabolica abolerent et veram fidem Christi plantarent. horum quidam venerunt lanuam, verbum fidei predicantes ibidem. tantam autem gratiam ibidem est Dominus operatus, quod civitas lanue confregit ydolum Iani et recepit salutiferam fidem

Christi. ita quod in tota Ytalia prima civitas extitit, vel una de prioribus, que fidem Christi publice recepit et publice confessa fuit. istud intendimus probare per auctoritates et rationem. auctoritates autem vocamus in hac parte ystorias et legendas sanctorum. quedam enim ystoria, que de civitatibus Ytalie tractat, inter alias civitates mentionem facit de lanua,[Page 68]

asserens quod fuit prima civitas Ytalie, vel una de prioribus, in qua fides Christi fuit publice predicata et publice recepta, in qua fuerunt primo Dei sacrificia celebrata. credimus quidem quod fides Christi fuit primo predicata Rome et forte alibi, sed non publice sed occulte. nec illi publice sed occulte Christum confitebantur, nec ibi publice sed oculte Dei sacrificia celebrabantur. quia si aliquod istorum trium aliquando publice ab aliquibus fieret, mox diversis suppliciis occidebantur. si enim aliqui Christum publice predicabant, vel Christi fidem publice confitebantur, vel Christi sacrificia celebrabant, mox sine aliqua audientia interficiebantur. et ideo civitas lanue prima fuisse dicitur, in qua fides Christi publice predicata fuit, in qua Christum omnes publice confitebantur et in qua divina sacrificia publice agebantur. in legenda quoque sanctorum Naçarij et Celsi legitur quod Nero imperator beatum Naçarium et Celsum, fidem Christi predicantes, navi imponi fecit precipiens ut in profundum pelagi mergerentur. qui, cum fuissent demersi, mox angelus Dei eos excepit et circa navem illam tempestas maxima orta fuit. cumque naute periclitari timerent, rogaverunt sanctos ut navem ascenderent et pro eis orarent, promittentes se fidem Christi recepturos. quod cum sancti fecissent et tranquillitas redivisset, lanuam incolumes advenerunt. deinde in ipsa legenda de verbo ad verbum taliter continetur. tunc in civitatem lanue, prosperante Domino,[Page 69]

ut voluerunt, deducti sunt. Naçarius vero et puer Celsus, ingressi in civitatem lanue, non cessabant die ac nocte predicare verbum Dei, annuntiantes remissionem peccatorum per baptismum salutis in nomine domini nostri Iesu Christi et credentes baptizabantur. in alia autem legenda sancti Naçarij sic legitur: "Et deposuerunt sanctum Naçarium et Celsum in loco ab urbe lanue ad passus fere sexcentos, ubi ipsorum meritis orantes exaudiuntur et vota solvuntur. et vocatur ille locus "ad Sanctos Peregrinos"". istum locum credimus esse illum ubi modo est ecclesia Sancti Naçarij de Albario. deinde ingressi sunt in civitatem lanue, et cum[Page 70]

diutius predicassent, tandem Mediolanum venerunt. per istam legendam sancti Naçarij unum oportet concedere de duobus: aut[Page 71]

quod civitas lanue antequam ibi predicaret iam erat fidelis, quod verius credimus, et Naçarius lanuenses iam conversos in fide confirmavit et quosdam, qui adhuc non fuerant baptizati, sacro fonte regeneravit; aut quod saltem sanctus Naçarius civitatem lanue tunc ad fidem Christi convertit. si enim neutrum istorum duorum fuisset, tunc lanuenses non permisissent beatum Naçarium tot diebus tam publice in lanua predicare. sed aut ipsum cum iniuria expulissent aut diversis suppliciis occidissent sicut Mediolanenses fecerunt. cum autem predictus Naçarius de lanua Mediolanum ivisset et Christum ibi predicaret, fuit cum beato Celso a Mediolanensibus, qui tunc erant infideles, capite truncatus. sicut namque Mediolanenses Naçarium fidem Christi predicantem interfecerunt, quia adhuc erant infideles, sic et lanuenses supradictum Naçarium fidem Christi lanue predicantem occidissent, si non fuissent fideles. si vero queritur quo tempore lanua fuit ad fidem Christi conversa, dicimus quod, si tunc fidem Christi recepit quando Naçarius ibi predicavit, oportebit dicere quod .XXXVo. anno annorum post Christi passionem civitas lanue recepit fidem Christi. et istud taliter ostendimus et probamus. constat enim per cronicas auctenticas quod Nero imperator[Page 72]

mortuus est .XXXVI. anno post Christi passionem, et iste Nero, sicut dicit beatus Ieronimus in libro de Viris illustribus, ultimo anno imperij sui sanctos apostolos Petrum et Paulum occidit. et eodem anno sanctum Naçarium similiter interfecit. et sic Naçarius .XXXVIo. anno post Christi passionem fuit martirio coronatus. ante autem mortem suam ad minus

per annum apud lanuam predicavit et sic manifeste coligitur quod .xxx°v°. anno post Christi passionem Naçarius fidem Christi in lanua predicavit et ipsam civitatem ad fidem Christi convertit. secundum hoc igitur civitas lanue ad fidem Christi conversa fuit anno a nativitate Domini .LXVIIIo., a passione vero Domini anno .XXXV. si vero dicimus, quod magis credibile est, quod antequam Naçarius predicaret in lanua, erat ad fidem conversa, tunc oportebit dicere quod adhuc [minus] quam per annos .XXXVo. post Christi passionem civitas lanue fuit ad fidem Christi conversa. per ea[Page 73]

igitur, que dicta sunt supra, et per hoc quod civitas lanue tam cito post Christi passionem ad fidem Christi venit, manifestum omnibus esse debet verum esse quod supra diximus, scilicet quod civitas lanue prima aut una de prioribus civitatibus Ytalie extitit, in qua fides Christi fuit publice predicata et publice recepta, et in qua Dei sacrificia fuerunt publice celebrata. hic ostenditur [per rationem] quod civitas lanuensis fuit prima in Ytalia, vel una de prioribus, que fidem Christi recepit. [capitulum tertium].

Postquam ostendimus per auctoritates quod civitas nostra lanue fuit prima in tota Ytalia, vel una de prioribus, que fidem Christi recepit, restat ut per rationem istud idem similiter ostendamus. constat enim per omnes cronicas et ystorias auctenticas quod Nero fuit primus inperator, qui persecutionem intulit Christianis. secundus fuit Domitianus, tertius fuit Traianus, quartus fuit Adrianus, .Vs. fuit Antoninus Verus, .VI. fuit Aurelius Comodus. et sic fere omnes alij imperatores usque ad Constantinum persecuti sunt crudeliter fidem Christi. a Nerone autem imperatore usque ad Constantinum, secundum cronicas, fluxerunt anni .CC.LIX.. siquidem Nero cepit imperare anno Domini .LVIIo., Constantinus vero anno Domini .CCCco.LXo. . in isto autem toto tempore imperatores per[Page 74]

universum mundum edictum miserunt ut Christiani ubique inquirerentur. in istis autem annis, in quibus duravit persecutio Christianorum, multa Christianorum milia fuerunt occisa, tam in Syria quam in Grecia, quam etiam in Ytalia et maxime Rome, Mediolani, Ravenne et in alijs partibus Ytalie. in omnibus autem istis annis nunquam aliquis Christianus in lanua fuit occisus. ex quo videtur quod iam tempore Neronis imperatoris, sub quo incepit Christianorum prima persecutio, erat ad fidem Christi conversa. si enim infideles fuissent, certum est quod multos Christianos occidissent, quemadmodum civitates alie occidebant. sed forte aliquis nobis dicet quod ideo lanuenses Christianos non occidebant, quia per lanuam transitum non faciebant, istud autem stare non potest. constat enim quod fides Christianorum ortum habuit in Syria Palestine,[Page 75]

quia omnes apostoli et primitivi Christiani de regno Ierosolimitano fuisse noscuntur. deinde de Syria Palestine fides Christi in Greciam venit, de Grecia venit in Ytaliam. maxime autem fides Christi per beatum Petrum apostolum fuit predicata Rome, ubi ipse beatus Petrus per annos .XXV. cathedram pontificalem tenuit. quis igitur ignorat quod multi Christiani infra istos .xxv. annos, quibus sanctus Petrus Rome stetit, tam de Syria quam de Grecia in Ytaliam veniebant ut ad sanctum Petrum pergerent et eum, qui erat vicarius Christi, visitarent? quis ignorat quod infra annos .CCLII., in quibus duravit persecutio, multa milia Christianorum, tam de Syria quam de Grecia, in Ytaliam venerunt et de Ytalia in Greciam sive in Syriam profecti fuerunt? et cum lanuenses semper naves habuerint, cum quibus ad partes ultramarinas et in Greciam pergebant, non est aliquod dubium quod multi tunc temporis per lanuam transibant; sive qui volebant de Ytalia ire in Syriam vel in Greciam, sive de Syria vel Grecia ad Ytaliam venire cupiebant. et tamen, sicut dictum est, nullus unquam Christianus fuit ibi aliquo tempore interfectus. ex quo manifeste constat quod iam erant catholici et fideles Christiani. sed forte aliqui dicent: nos quidem negare non [possumus] propter[Page 76]

rationem superius assignatam, quin multi Christiani per lanuam transirent; sed tamen ita occulte transibant, quod cognosci non poterant. istud autem non habet apparentiam veritatis. quomodo enim verisimile est quod tot milia Chritianorum

per annos .CC.LII. per lanuam transirent et aliqui eorum cogniti non fuerint? preterea imperatores preceperant ut Christiani per omnes terras diligenter inquirerentur et occiderentur. lanuenses, si tunc erant infideles, inquirere tenebantur et si inquisivissent, et certum est quod multos invenissent, quos occidere debuissent. nullus tamen christianus unquam ibi fuit occisus, ex quo manifeste habetur, ut supra dictum est, quod ex tunc ipsi lanuenses iam erant fideles et ideo Christianos et fideles non persequabantur. sicut enim dicit sanctus Augustinus, boni non persequuntur bonos nec mali malos, sed boni malos et mali bonos. lanuenses igitur, Christiani effecti, non persequabantur alios Christianos, quia boni non persecuntur bonos. lanuenses vero, dum essent ydolatrie dediti, non persequabantur alios ydolatrias, quia mali non persequuntur malos. lanuenses igitur, facti Christiani, persequuntur[Page 77]

hereticos, quia boni persequuntur malos. heretici autem persecuntur Catholicos, quia mali persecuntur bonos istam autem fidem Christi, quam civitas lanue habuit, tam cito post passionem Christi recepit sic integram, sic illibatam servavit, quod nullus hereticus unquam aliquod semen erroris ibi potuit spargere, nulla unquam heresis ibi potuit pululare. quamvis enim multe civitates Lombardie, que civitati lanuensi sunt valde vicine, fuerint heretica pravitate corrupte, civitas tamen lanue puritatem fidei illibatam tenuit et incorruptam servavit. nulla utique ibi esse [potuit] errori admixtio, sed semper fundamentum tenuit catholice veritatis. a seculo enim non est auditum quod aliquis natione lanuensis unquam fuerit heretica pravitate corruptus; ymo, si aliquando aliquos hereticos de Lonbardia vel aliunde venire lanuam contingat, mox ut sciri possunt, capiuntur et ignibus comburuntur. et[Page 78]

quoniam lanuenses sic tempestive fuerunt in fide Christi consolidati et fundati, ideo hodie inveniuntur esse et circa fidei sacramenta constantes et firmi, et circa officia ecclesiastica assidui et circa verba Dei audienda devoti. capitula .Ve. partis.

Sequitur quinta pars, in qua agitur de triplici statu, quem secundum varietatem temporis habuit civitas lanue. et illa pars habet tria capitula. in primo capitulo agitur qualis et quanta fuit in statu sue inchoationis. in secundo qualis et quanta fuit in statu sue progressionis. in tertio qualis et quanta fuit et est in statu sue perfectionis. qualis et quanta fuit civitas lanue in statu sue inchoationis. [capitulum primum].

Quoniam nemo repente fit summus et omnia magna incipiuntur a parvis et summa ab infimis, ideo civitas lanue a[Page 79]

parvis incepit et de parvis ad magna profecit et de magnis ad maxima pervenit. fuit enim in triplici statu, scilicet in statu inchoationis, [progressionis] et perfectionis. in statu inchoationis fuit multum parva. in statu progressionis fuit satis magna. in statu sue perfectionis fuit et est potens et maxima. iste est enim modus et gradus proficiendi, scilicet a parvis incipere, ad magna procedere et ad maxima pervenire. de hoc exemplum habemus in naturalibus, in corporalibus et in spiritualibus. in naturalibus quidem exemplum habemus, quod lux in sua perfectione non statim diffundit se, sed in modica luce aurore; postea procedit in maiorem lucem, tandem crescit in perfectam diem. et hoc est quod dicit sapientissimus Salomon: "Semita iusti, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem". de hoc etiam exemplum habemus in corporalibus, quia quando homo nascitur, non nascitur semper in corpore vel etate perfectus, sed de pueritia venit[Page 80]

ad iuventutem, de iuventute ad virilem etatem. habemus etiam de hoc exemplum in spiritualibus, quia nemo statim in gratia fit perfectus; sed de gratia incipiente progreditur ad gratiam proficientem, et de gratia proficiente pervenit ad gratiam confirmatam et perfectam. civitas igitur lanue in statu sue inchoationis fuit tanquam aurora, idest lux modica, in statu sue progressionis fuit tanquam lux satis magna, in statu sue perfectionis fuit et est tanquam dies perfecta. similiter in statu sue inchoationis fuit quasi in pueritia, in statu sue progressionis fuit quasi in iuventute firma, in statu perfectionis fuit et est quasi in virili etate robusta. similiter in statu sue inchoationis

habuit gratiam incipientem per quam sapienter incepit; in statu progressionis habuit gratiam proficientem, per quam laudabiliter profecit; in statu sue perfectionis habuit gratiam perfectam, per quam perfectionem in potentia et gloria apprehendit. qualis autem et quanta civitas lanue in statu inchoationis fuerit, vel quid tunc egerit, hoc ad nostram notitiam non pervenit. aliqua tamen de ipsa leguntur, per que eius parvitas ab initio demonstratur. Solinus non vocat eam lanuam, sed laniculam, volens ex hoc eius innuere parvitatem. Titus Livius non vocat eam civitatem, sed oppidum. est autem[Page 81]

oppidum quodlibet castrum, quod dicitur oppidum, vel ab oppositione murorum vel ab opibus, idest divitiis, que tempore guerre propter securitatem ibidem reponuntur. idem quoque Titus Livius dicit quod quidam Affricanus, nomine Mago, lanuam subito cepit et destruxit. si enim tunc magna et munita fuisset, ipsam tam subito capere non potuisset. in registro quoque palatij lanuensis archiepiscopatus et in legenda sancti Romuli legitur quod Saraceni cum galeis et lignis ad partes nostras sepe veniebant et maximas strages dabant. in istoriis autem antiquis nulla aut modica mentio de lanua[Page 82]

habetur, et hoc propter duas, ut credimus, causas. una est quia tam parva erat, quod ystoriographi [de ipsa] agere non curabant. alia causa est quia propter suam parvitatem non erat cognita nisi in locis vicinis, et ideo ystoriographi de ipsa notitiam non habebant. ista autem omnia, que prediximus, indicant quod civitas lanue a principio fuit parva. sed videamus quomodo ista, que tunc indicabant suam parvitatem, modo in maxima sunt conversa et suam indicant dignitatem. que enim dicebatur lanicula, modo vocari potest non solum lanua sive porta, sed etiam lanitrix sive portonaria. ipsa enim est lanitrix sive portonaria maris, quia si claudit, nemo aperit, si aperit, nemo claudit. si enim ipsa claudit mare, non est aliqua gens usque in Suriam et Gretiam et usque ad ultimos Yspaniarum fines, que audeat navigare secura. si vero [mare] aperit et ipsum custodit, omnes possunt navigare secure. que prius dicebatur oppidum sive castrum, modo potest vocari regnum et quoddam imperium. que olim capta et destructa fuit ab Affricanis, modo facilius esset ut lanua caperet et destrueret totam Africam, quam Africa lanuam. que olim a Saracenis infestabatur, modo ad civitates Saracenorum potenter accedit, eas audacter[Page 83]

invadit et triumphaliter capit. que olim propter suam parvitatem non nominabatur in aliqua antiqua ystoria, modo propter sui sublimitatem nominatur per omnia mundi regna et imperia. cuius nomen olim non erat cognitum, nisi per vicinitates locorum, modo est divulgatum usque in omnes fines orbis terrarum. ecce quomodo civitas lanue a parvis incepit et de parvis ad magna processit et de magnis ad maxima pervenit. qualis et quanta civitas lanue fuit et est in statu sue progressionis. [capitulum secundum]. Postquam vidimus de statu inchoationis civitatis nostre, in quo statu fuit satis parva, videamus nunc de statu sue progressionis, in quo statu fuit multum magna. civitas autem lanue, postquam crescere incepit, ad magnum statum pervenit et magna et magnifica et victoriosissima opera fecit. et si vellemus omnia magnifica et victoriosa opera enarrare, que fecit postquam crescere incepit, que quidem in cronica communis lanue continentur,[Page 84]

hoc esset nobis laboriosum et oporteret nos scribere magnum librum. et ideo tantum .IIIIor. opera magnifica et victoriosa ponemus, que in cronica communis lanue sunt scripta. quelibet enim civitas tenetur Deo, sibi, amicis et inimicis; nam Deo tenetur exhibere honorem, sibi procurare comunem utilitatem, amicis exhibere consolationem, inimicis secundum regulam evangelicam dare amorem. sed homines mundi magis desiderant de suis inimicis habere victoriam, quam eis inpendere caritatem operosam. ideoque ponemus hic ad presens unum opus victoriosum, quod fecit civitas lanue in statu sue progressionis, quod quidem fuit ad Dei honorem. aliud, quod fuit ad ipsius civitatis magnam utilitatem. tertium, quod fuit ad amicorum et Christianorum magnam consolationem .IIIIm., quod fuit ad magnam civitatis victoriam et exaltationem. primo ergo ponamus factum victoriosum, quod fuit ad magnum Dei honorem.

siquidem inimici crucis Christi, scilicet Saraceni, Ierusalem detinebant et ubi fuit crucifixus Christus, ibi adorabatur Machometus. terra illa, que consecrata erat sanguine Christi, fedabatur immundis operibus filiorum dyaboli. sepulcrum, in quo pretiosum corpus Christi iacuerat, in manibus porcorum et canum deditum erat. quocirca Ianuenses, animati ut Christi tantam iniuriam vindicarent et sepulcrum Christi de manibus Saracenorum eriperent, galeas .XL. fortiter armaverunt et Ierusalem ceperunt et Godofredum de Bugnono regem[Page 85]

constituerunt. ceperunt tunc Acharon et Gibelletum minorem. Cersonam quoque et Açotum et Tortosam. capta autem fuit Ierusalem anno Domini .M.LXXXXIXo. cum vero ad sepulcrum Domini accessissent, rogaverunt Christum ut lumen de celo eis mitteret, quod mitti alijs temporibus consuevit. cum igitur sic orarent, visibiliter viderunt quod lumen de celo descendit, et lanpades .XVI., que ibi pendebant extincte, illo igne divinitus sunt accense, et sic Deo omnes gratias retulerunt. Capharus autem, qui fuit primus gestorum communis Ianue cronographus, dicit se predice captioni interfuisse et supra dictum lumen de celo descendere et lampades accensas conspexisse. anno quoque sequenti armaverunt galeas .XXVI.[Page 86]

et naves .VI. et in Siriam perriexerunt, et mortuo Godofredo rege Ierosolimitano, Balduinum, ducem Lotingie, fratrem ipsius Godofredi, regem loco ipsius constituerunt. et Cesaream et multas civitates Sarracenorum preliando ceperunt, in quibus ecclesias Christi erexerunt. anno vero Domini .M.C°VI°. Ianuenses, .XL. galeas armantes, in Siriam sunt profecti, et Tripolim et Gibellum maiorem ceperunt, et civitates illas Christi ecclesiis repleverunt. fecit etiam civitas Ianue in statu sue progressionis quoddam aliud factum victoriosum, quod cessit ad ipsius civitatis magnam utilitatem. nam circa annos Domini .D.CCCC.XXXIII. [cum] Ianuenses cum galeis armatis ad quedam loca, ut dicitur, processissent, ecce galee plures Saracenorum, de Affrica venientes, civitatem Ianue hostiliter intraverunt et civitatem cum armis percurrentes, magnam[Page 87]

hominum cedem fecerunt. ipsam quoque civitatem thesauris et divitijs spoliaverunt. insuper parvulos et mulieres captivas et captivos duxerunt ad suam patriam. dum igitur recessissent, galee Ianuensium applicuerunt et audientes [casum] tam tristem et tam dolorosum, inimicos, accensis animis, tamquam leones feroces sunt protinus insecuti. Sarraceni autem in quadam insula Sardinee de Buxinarijs, que Insclamontor dicitur, residebant ut spolia dividerent et comessionibus vacarent. Ianuenses hostes viriliter sunt aggressi et omnes gladio trucidarunt, unde usque hodie, sicut dicunt illi qui viderunt, ibidem ostenditur, acervus ossium occisorum in testimonium tante occisionis facte. quocirca Ianuenses, recuperatis uxoribus et filijs et thesauris, Ianuam cum inmenso gaudio redierunt. ista autem tanta strages hominum, a Sarracenis in Ianua facta, [permonstrata] fuit Ianue in quodam fonte converso in sanguinem, qui uno die largissime emanavit in loco, qui hodie dicitur Fontanella,[Page 88]

sicut infra dicitur in titulo de Theodolfo, episcopo nono. fecit etiam civitas Ianue in statu sue progressionis aliud factum victoriosum, quod cessit in magnam Christianorum consolationem. siquidem Antiochena civitas a Saracenis fuerat capta et a Christianis ablata, de quo inmenso dolore Ecclesia et tota Christianitas fuit afflicta, tum quia erat civitas nobilis, tum quia nomen Christianitatis primo ortum habuit, tum quia beatus Petrus apostolus primam cathedram pontificalem ibi tenuit et per septem annos ibi sedit, tum quia corona et tunsura clericorum ibi primo incepit. quocirca summus pontifex[Page 89]

Ianuenses requisivit ut ad recuperationem civitatis Antiochie exercitum mitteret galearum. Ianuenses igitur summo pontifici obedientes, galeas .XL., ut supra dictum est, armatas strenue in Siriam direxerunt. anno autem Domini .Mo.LXXXXIXo. cum magno exercitu Galicorum et aliorum peregrinorum sub duce Godofredo de Bugnono, Antiochiam venientes, ipsam potenter ceperunt, Deo gratias magnas referentes. Sarraceni vero, magno exercitu congregato, Antiochiam redierunt, ipsam recuperare volentes. sed Ianuenses cum ceteris Christianis ipsos

penitus fugaverunt, et sic lanuenses cum victoria magna et immenso gaudio ad propria sunt reversi. fecit etiam civitas lanue in statu sue progressionis aliud factum magnificum, quod ad magnam victoriam de hostibus eis cessit. nam circa Domini annos .M.CXX. lanuenses contra Pisanos galeas .LXXX. et gatas multas et alia ligna potenter armaverunt, et per Arnum fluvium pergentes et in terram descendentes, stantarium et vexilla in terra fixerunt et exercitum Pisanorum fugarunt, et sic Pisani territi cum eis composuerunt, promittentes quicquid lanuenses peterent se facturos. et quoniam Pisani multos lanuenses in carcere detinebant, lanuenses illuc accesserunt et eos inde

[Page 90]

eduxerunt, et sic omnia, que voluerunt, ad libitum asecuti, lanuam cum magna redierunt gloria. qualis et quanta civitas lanue fuit et est in statu sue perfectionis. [capitulum tertium].

/*

Postquam vidimus qualis et quanta fuit civitas lanue in statu sue inchoationis et progressionis, nunc restat videre qualis et quanta fuit et est in statu sue perfectionis. in quo quidem statu fuit et est potens et maxima. istum autem statum credimus incepisse ab illo tempore circa, quo fuit archiepiscopali honore sublimata, quod quidem fuit anno Domini .M°.CXXXIII. et tunc civitas lanue multum cepit crescere et nomen suum ubique terrarum plurimum dilatare. dignum enim fuit ut tunc inciperet amplius sublimari quando [honore] archiepiscopali meruit exaltari ut, sicut in ea crescere cepit spiritualis autoritas, sic et cresceret secularis potestas, ut divitiis et potentia inciperet esse gloriosior, que facta fuerat archiepiscopali dignitate sublimior. ab illo igitur tempore divitiis et gloria multum crevit et multum potentiam, et dominium ampliavit. in tantum quidem crevit, quod eius potentiam experta est magnificentia regum, gens Saracenorum et etiam civitas Venetorum nec non et civitas Pisanorum. ista autem ostendamus per pauca exempla, que in cronica communis lanue invenimus veraci, ut credimus, stillo conscripta. si omnia, que ibi sunt scripta de ista materia, vellemus

[Page 91]

hic scribere, posset nimia prolixitas auditorum animos honerare. ostendamus igitur quomodo potentiam civitatis lanue imperialis magnificentia est experta. si enim aliquando reges vel principes vel imperatores Ecclesie contradicere voluerunt, lanuenses semper, fide inconcussa devotione sedula, Ecclesie adhererunt non timentes potentias regum, non formidantes animositates principum, parvipendentes minas et precepta imperatorum. anno Domini .M.oC.LV. Fredericus imperator lanuam misit ut solempnes ambasiatores, cum pleno mandato faciendi quicquid preciperet, ad suam presentiam mitterentur. missi sunt igitur ambasiatores, non tamen, ut petebat, mandatum portantes plenum. cum igitur venissent, petijt imperator ut sibi lanuenses homagium facerent, fidelitatem iurarent, obsides sibi darent, tributa persolverent. et multa alia gravia postulabat. que cum ambasiatores audissent, insalutato hospite, lanuam redierunt et omnia in consilio retulerunt. diffinitum est in consilio ut omnia, que imperator postulabat, denegentur. sola tamen sibi fidelitas offeratur. quod cum imperator audisset, in iram et furorem [est] maximum excitatus, minans quod ad civitatem veniret potenter et sue dominationi subiciet. lanuenses igitur ad defendendum se viriliter paraverunt, civitatem muro cingentes et alias fortilitias erigentes. sed cum imperator tantam eorum constantiam audivisset,

[Page 92]

a suo proposito destitit et sola fidelitate contentus fuit. anno quoque Domini .Mo.C.LXIIo., cum Alexander IIIs canonice in papam fuisset electus, Fredericus imperator .IIIIor. alios in summos pontifices successive per tyrannidem fieri procuravit, dicto Alexandro totis viribus se opponens. qui tamen omnes electi mala morte perierunt. sicut enim male intraverunt, ita male exiverunt. cuius rei causa sisma inter papam et imperatorem longo tempore perduravit. sed cum Alexander timore imperatoris non posset in Urbe consistere, misit lanuensibus ut ipsum de manu pharaonis eriperent et ipsum lanuam deportarent. quocirca lanuenses galeas armaverunt et ipsum papam Alexandrum lanuam deportaverunt, minas imperatoris parvipendentes dummodo Ecclesie servirent. postmodum autem ipsum in Franciam portaverunt. qualiter autem Frederico primo et Octoni et Conrado et Frederico secundo

imperatoribus ab Ecclesia excommunicatis et sismaticis
lanuenses totis viribus in favorem Ecclesie restiterunt,[Page 93]

sufficienter in cronicis et in ystorijs omnia reperiuntur expressa.
anno quoque [Domini] .Mo.CCo.XLIIII., cum alius Fredericus
imperator dominum Innocentium papam IIIIm in Subtrio
teneret obsessum lanuenses galeas .XXIIIIor. armaverunt et
de Civitate Vetula accipientes ipsum papam, eum lanuam deduxerunt;
quod quidem imperatori displicuit vehementer, maxime cum
sciret quod ipse Innocentius Lugdunum pergeret, ut contra
se consilium celebraret et ipsum ab imperio deponeret, sicut
ivit et ipsum ibi deposuit. sed lanuenses penitus de ipsa indignatione
non curaverunt. potentiam lanuensium sepe enim
gens Saracenorum experta est. nam magnas et famosas civitates
obsederunt atque ceperunt, scilicet Armariam atque Tortosam
cum stolo maximo galearum, quas ceperunt anno
Domini .M.C.XLVIII. in captione enim Armarie habuerunt
lanuenses .LXIIII. galeas et multas naves. capientes dictam
civitatem, ceperunt in ea viginti .Ma. hominum, exceptis
illis, qui fuerunt in prelio interfecti. sequenti vero anno Tortosam
accedentes, eam potenter ceperunt. Septam quoque,[Page 94]

civitatem Saracenorum famosam et populosam, potenter obsederunt
anno scilicet Domini .M.CC.XXXII., ubi fuerunt magne
naves .LXX., minores vero .XXX., galee quoque .XX.
et multa alia ligna armata. Damiatam quoque anno Domini
.M.CC.XX., adiuvantibus Francis, potenter ceperunt. potentiam
etiam lanue sepe experta est civitas Pisanorum.
nam lanuenses sepe portum Pisanum intraverunt et turres
funditus destruxerunt. Plumbinum quoque penitus destruentes,
mulieres et parvulos lanuam deduxerunt. quid plura? si
vellemus omnes victorias enarrare, quas lanuenses de Pisanis
diversis temporibus habuerunt, fatigaremus [calamum] et forte
legentibus faceremus fastidium et auditorum gravaremus auditum.
et ideo qui ista scire desiderat, cronicas communis lanue
legat et ibi inveniet omnia diligentius exarata. unum tamen
opus victoriosum, quod nostris temporibus accidit, nolumus sub[Page 95]

silentio preterire. anno quidem Domini .Mo.CCo. .LXXXIIIIo.
Pisani galeas .LXXII. et alia ligna plura armaverunt ut Riperiam
lanue percurrerent et dampna multa inferrent. lanuenses
vero contra eos galeas .LXXXXVI. viriliter armaverunt, in
quibus dominus Obertus Aurie, qui tunc erat capitaneus communis
lanue, fuit admiratus constitutus. triginta autem .VI.
istarum galearum per dies plures iam armate fuerant, in
quibus dominus Benedictus fuerat admiratus constitutus,
qui contra Pisanos in Sardiniam fuerat profectus. et ecce cum suo
stolo supervenit et stolo domini capitanei se coniunxit et cum galee
lanuensium galeas Pisanorum super portum invenissent
Pisanum, eas potenter invadunt, ita quod .XXXIII. galeas
acceperunt, quibusdam alijs in mari demersis. quanta autem
strages et occisio hominum Pisanorum ibi fuerit, compassio
esset referre et stupor audire. numerus autem captivorum et
occisorum ad .x. milia et ultra dicitur ascendisse. lanuenses igitur
ex tali victoria nullam pompam nec vanagloriam ostenderunt,
Dei magnalia laudaverunt, qui fecit mirabilia magna
solus. de civitate Venetorum hoc dicendum est, quod[Page 96]

olim ipsi Veneti lanuensibus dampna plurima intulerunt.
causa autem fuit quia cives nostri, qui tunc temporis erant minus
considerantes provide, super galeas suas ponebant gentem
Lombardicam, artis nautice insciam et marinis prelijs
inexpertam. et ideo, sicut ad remigandum indocti erant,
sic ad pugnandum erant inutiles et ad omnia opera exequenda
inexperti et rudes. tales enim melius sciunt terram scindere quam
equoreas undas sulcare, melius ducere vehicula quam vasa gubernare
marina. tales languente stomacho et dolore capite circumvento,
malunt gemitus querulosos emittere, quam ad hostes
vivaciter proclamare, malunt ymis prostrati incombere,
quam planctis tremulis languentia corpora sustentare. tales igitur
homines circa bella pedestria occupentur et ad prelia classica
nullatenus proficiscantur. unusquisque enim homo in illo
opere amplius valet in quo maius exercitium habet, propter quod
cives nostri moderni, salubriori utentes consilio, super galeas
et naves suas gentem non ponunt Lombardicam nec alienigenam,

sed propriam atque domesticam. et ideo postmodum de Venetis et Pisanis et eorum galeis plures victorias habuerunt. unum autem opus victoriosum hic ponimus, quod moderno tempore[Page 97]

novimus accidisse. anno quidem Domini .M.CC.LXXXXIIIlo., dum quidam merchatores de Ianua ad partes Romanie pergerent, intellexerunt quod quedam galee Venetorum naves .III. Ianuensium, pretiosis mercibus onustas, ceperunt et multa alia gravamina in diversis locis Ianuensibus intulerunt. erant autem galee Venetorum numero .XXVIII. et .III. or . ligna, que erant .LXXX. remigum. galee vero mercatorum de Ianua erant numero .XVIII. et duo ligna .LXXX. remigum. dicti etiam mercatores de Ianua, celo patrie animati, onera sua apud Peram deposuerunt et nobilem virum dominum Nicholinum Spinulam, qui ad imperatorem Grecorum[Page 98]

a communi Ianue sollempnis nuntius fuerat destinatus, in suum admiratum eligentes, ad ferendum auxilium fratribus suis profecti sunt. prius tamen per duos fratres Minores ad capitaneum galearum Venetorum miserunt, rogantes quod cum inter eos treuga esset, fratres suos, quos ceperant, cum navibus et rebus libere dimitterent. illi superbe nimium respondentes et de sua multitudine confidentes, ad expugnandas galeas Ianuensium totis viribus properabant. Ianuenses igitur prelium declinabant, maxime quia illi in maiori numero satis erant. cum igitur Ianuenses cum suis galeis in portu Layacij se recepissent et viderent stolum galearum Venetorum contra se ad prelium preparare, a portu se elongaverunt et ad se defendendum viriliter paraverunt. et ecce accidit incredibilis victoria et nostris temporibus inaudita et de Celo, ut credimus, preparata, quia tam pauce galee Ianue contra tantam galearum multitudinem Venetorum, fortiter preliantes, omnes debellaverunt et .XXV. victoriose ceperunt, que omnes erant onuste mercibus pretiosis. relique autem fuge presidio evaserunt. in[Page 99]

isto autem facto impletum et quod dixit Iudas Machabeus prout in libro Machabeorum habetur. cum enim illi qui erant ex parte Iude essent pauci et hostes essent multi, volens Iudas supradictos suos adiuvare, dixit eis: "Facile est concludi multos in manibus paucorum nec est differentia in conspectu Dei celi liberare in multis vel in paucis, quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de celo est fortitudo. ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci et superba ut disperdant nos; nos vero pugnabimus pro animabus nostris, et ipse Dominus conteret eos ante faciem nostram". ista autem verba, que dicta fuerunt de illo prelio antiquo, dici possunt omnia per ordinem de isto prelio moderno. illi erant multi, nostri vero pauci. illi veniebant cum contumacia et superbia, nostri stabant pro iustitia. illi veniebant ut disperderent et spoliarent, nostri[Page 100]

fortiter stabant ut se defenderent. et ideo facile fuit Deo multos in manibus paucorum concludere, quia non est differentia in conspectu Dei celi in multis vel in paucis liberare. ceterum ipsi Veneti ex supradicta strage tam miserabili, nimio dolore ac rubore perfusi, conati sunt tantam suam verecundiam verbis et factis tegere et quibusdam fictis coloribus paliare. verbis quidem tegere voluerunt, quia ad diversas provincias propinquas et remotas scripsisse dicuntur quod iam nolebant in partibus Armenie seu Syrie cum Ianuensibus confligere, sed volebant eorum fines potenter invadere, portum violenter intrare et ipsos triumphaliter debellare. factis autem tegere voluerunt, quia nulli Veneti navigare debeant, sed omnes ad impugnationem Ianuensium se disponant. insuper conati sunt Cathalanos et Siculos precibus et promissis contra Ianuenses sibi facere federatos. Trivisinis quoque et Paduanos ac Ferrarienses et Cremonenses et ceteros iuxta ripam Padi habitantes ceperunt in sui auxilium invocare, et nautas et bellatores inde conducere. ceperunt quoque multas galeas de novo construere, arma et cetera neccessaria preparare. vidisses tunc totam civitatem Venetiarum rebus nauticis occupari, repleti tumultibus, vociferationibus agitari. nam [hic] erat strepitus artificum, ibi fragor armorum, ibi clamor irrationabilium populorum. at Ianuenses, talia audientes tonitrua,[Page 101]

ad defensionem viriliter se accingunt, galeas construunt, arma preparant et omnia rebus bellicis neccessaria diligenti

studio subministrant, non curantes cum aliquibus confederationem facere, nec bellatores sive nautas aliunde conducere, nec auxilium ab aliquibus mendicare, scientes quod per se ipsos sufficientes sunt hostibus resistere, imo de ipsis nobiliter triumphare. fecerunt igitur lanuenses devetum ne aliqui navigent, fecerunt et edictum ut omnes lanuenses, ubicumque sint, lanuam revertantur, quamvis Satis pauci dicuntur fuisse reversi. anno igitur Domini .M.CC.LXXXXV. de mense ianuarij nobilem virum dominum Ubertum Aurie admiratum generalem constituunt et ei ordinandi et tractandi omnia huic operi expedientia de consilio credentie plenam potestatem committunt. et quamvis commune et aliqui cives plures haberent galeas,[Page 102]

dictus tamen dominus admiratus de consilio credentie multas alias galeas de novo statuit construendas, ita quod in universo habuerunt .CC. et amplius corpora galearum. Dum ista sic fierent, ecce ad aures summi pontificis domini Bonifatij .VIII., fama celebri deferente, pervenit quod lanuenses et Veneti grandes faciunt apparatus, ut mutuo se in mari inveniant, vires suas alternatim exerceant et mutua decertatione confligant. summus autem pontifex predictus, videns istarum duarum civitatum discordiam ad magnam totius Christianitatis cedere posse iacturam et maxime ad impedimentum negotij Terre sancte, volens tantis obviare periculis, ad utramque civitatem legatos sollempnes transmisit, mandans per litteras apostolicas ut sollempnes ambaxatores, habentes plenum mandatum, ad suam presentiam mittere non postponant. nam lanuam episcopum Messanensem misit, archiepiscopum vero Reginum Venetias, destinavit. qui utique ad civitates sibi iniunctas de mense martij pervenerunt, michi quoque mandavit ut pro ipso negotio ad suam presentiam festinarem. episcopum vero Venetorum, qui ad curiam iverat alia de causa, summus pontifex ista de causa retinuit. per eosdem etiam legatos inter utramque X civitatem treugas indixit, quas usque ad festum sancti Iohannis Baptiste proximum venturum observandas mandavit sub pena scilicet excommunicationis, quam ipso facto incurrere voluit transgressores.[Page 103]

electi sunt igitur in ambaxatores duo nobiles, scilicet dominus Luchetus Gattiluxius et dominus Porcettus Salvaticus et duo iurisperiti, scilicet dominus Manuel Osbergerius et dominus Petrus de Ugolino. cum igitur ad summi pontificis venissemus presentiam, longus de pace seu treuga hinc inde habitus est tractatus. ibi enim moram .c. dierum et amplius contraximus, tum quia summus pontifex circa pacem illustris regis Sicilie et Siculorum fuerat utiliter occupatus, tum quia[Page 104]

duo de ambaxiatoribus Venetorum Venetias sunt reversi, qui tandem post expectationem diutinam ad curiam redierunt. et quoniam dicti ambaxatores sciebant de armamento tam inclito, tam nobili, tam potenti, quod videbantur facere lanuenses, ideo per quosdam modos latebrosos et occultos totis viribus laborabant ut ipsum armamentum per summum pontificem deberet totaliter impediri, modo summum pontificem inducendo ut tam Venetis quam lanuensibus deberet sub pena excommunicationis precipere quod armamentum dimitterent et sibi mutuo cum galeis obviam non exirent, modo ipsi summo pontifici suadendo ut treugas iam finitas usque ad festum sancti Michaelis auctoritas Apostolica prolongaret, ut sic armamentum lanuensium impediret. sed quoniam dicit Salomon frustra iacitur rete ante oculos pennatorum, ideo ambaxatores lanuensium oculati[Page 105]

et pennati, idest sapientes et cauti eorum latebras detegebant et eorum conatus ad nichilum redigebant. at lanuenses videntes tam diu negotium in curia Romana differri et nichil ad effectum deduci; considerantes etiam quod treugue terminus per summum pontificem assignatus iam erat elapsus, ideo ad complendum et perficiendum suum armamentum viriliter processerunt, comitarias assignantes, vexilla destrubuentes, stantarium erigentes et supersigna fieri facientes, ita quod octo milia supersigna, tam serica quam deaurata, fuisse dicuntur in brevi tempore preparata. vidisses tunc totam civitatem lanue iubilo inmenso repleti et totam Riperiam ad gaudium et letitiam commoveri. nam alij incedebant sericis floreis insigniti, alij supersignis deauratis et sericis decorati, alij armis fulgentibus adornati, omnes autem nimia exultatione repleti. sic enim omnes

ad istam pugnam properabant, tanquam si ad spolia dividenda pergerent vel ad thesauros inveniendos currerent vel ad nuptias properarent. multi quoque, qui remanere poterant, ultro se offerebant ac spontanei ibant, imo retineri non poterant. sicut enim homines consueverunt cogi ire ad prelium, sic istos quodammodo[Page 106]

cogi oportebat ut remanerent, a prelio magis freno trahendi indigentes quam stimulo provocandi. et, quod erat mirabile, filius non erat contentus de patre, nec pater de filio, nec frater de fratre. sed filius patrem, pater filium, frater fratrem alacritate mirabili sequebantur. in illo quoque stolo sive armamento tam inclito fuit tota nobilitas civitatis, totus flos iuventutis, tota electio popularis, tota Riperie fortitudo. utinam sic essemus prompti ad Christi vindicandas iniurias, sicut sumus ad nostras. utinam tam gloriosum armamentum fuisset in recuperationem Terre sancte conversum, quia omnes hostes fidei Christiane, qui tam magnificum stolum conspicerent, vires perderent, territi fugerent et colla submitterent. sed spero in Domino quod alias faciemus pro Christo quod modo fecisse videmur pro mundo. quid multis moror? a die .xv. iulij usque ad diem .xvm. augusti galee .cc. fuerunt armate cum magna gloria, letitia et triumpho. placuit tamen domino admirato et sapientibus ut ad galeas .CLXV. reducerentur, quod et factum est, ita tamen quod nulla galea fuit, que ad minus .ccxx. armatos homines, ut communiter dicitur, non haberet; aliquae tamen .CCL., aliquando vero .CCC. habuisse dicuntur. quicumque autem nobilis viros de civitate vel de Riperia super suam galeam habere poterat, expensis et sumptibus non parcebat. in illo igitur stolo tam magnifico fuisse dicuntur .XLV. milia hominum bellatorum. tot etiam homines in civitate et Riperia remanserunt, quod, si oportuisset, adhuc[Page 107]

.XL. galeas armare nobiliter potuissent, custodibus sufficientibus in civitate et Riperia derelictis. verum quoniam lanuenses intellexerunt quod Veneti multa verba ampulosa et iactantie plena protulerant et per diversas regiones tam propinquas quam longinquas scripserant, se scilicet usque ad portum lanue venturos esse cum magno exercitu galearum ut ibi potentiam suam ostenderent et iura pariter demonstrarent, ideo ex parte potestatis et capitanei et sapientum Credentie duci Venitiarum littere fuerunt directe, inter cetera continentes quod indecens videretur si lanuenses permetterent exercitum galearum Venetorum tam longas semitas marinas percurrere, tantas equoreas undas sulcare, tantam in navigando fatigationem assumere ut scilicet usque ad portum lanuensem navigando venirent. et ideo notum eis faciunt quod dominus Obertus Aurie admiratus cum stolo suo galearum usque in Siciliam obviam eis venit ut ibi eos aut inveniat presentes [aut expectet absentes] et tunc ipsi Veneti iura sua proferrent, et lanuenses similiter iura sua producerent, et Deus, qui est secretorum cognitor et virium omnium sapientissimus ponderator, utriusque partis iura in iudicij sui statera vibrabit et unicuique ius suum tribuet, prout iustum esse prospexerit, et iustitia flagitabit. missis igitur litteris supradictis, recessit de partibus lanue cum suo stolo dominus admiratus ad partes Sicilie profecturus, habens secum salutis nostre signum salutiferum triumphale, scilicet vere Crucis vexillum. intra[Page 108]

hec de curia, infecto negotio, redivimus et totum stolum galearum iam de lanua et de finibus recessisse invenimus. cum igitur dominus admiratus ad partes Sicilie advenisset, vehementer cum toto suo exercitu doluit quod ibi Venetos non invenit. quocirca tam in portu Messano, quam alibi per dies .XVIII. eos expectavit, omnibus Siculis admirantibus et pre admiratione stupentibus et pre stupore quodammodo a se ipsis deficientibus de stolo galearum tam magnifico, tam inclito, tam potenti. Sed certe satis et diu expectare potuisset, quia de stolo Venetorum non erat vox aliqua neque sensus. qui enim iactaverant se venturos esse usque ad partes remotas lanuensium, venire noluerunt usque ad partes viciniore Siculorum. et qui dixerant quod portum lanue potenter intrarent, ipsi intra suum portum se viliter incluserunt. lanuenses autem adhuc ulterius processissent et gulfum Venetorum intrassent, nisi quia iam tempus venerat autumpnale. et quoniam tunc sepe fieri consuevit temporis mutatio, ideo periculosa fuisset tam longa navigatio, propter quod dominus admiratus cum stolo ad propria cum gloria multa reversus est et a toto populo et clero et a nobis gloriose susceptus,

precedente salutifero Crucis vexillo, cum immenso gaudio et triumpho. ideoque ipsis Venetis convenire potest verbum sapientissimum Salomonis dicentis: "Nubes, ventus et pluvie[Page 109]

non sequentes, vir gloriosus et promissa non implens". sepe enim videmus quod nubes, magna emittentes tonitrua, magnas pluvias comminantur et tamen sepe non faciunt quod minantur. sepe etiam aliqui venti minantur se pluvias velle adducere et tamen sepius non adducunt. eodem modo sunt multi vanagloriosi, qui habent verba magnifica, sed opera fere nulla. ideo de talibus bene dicitur: nubes, ventus et pluvie non sequentes, vir gloriosus, idest vanagloriosus, et promissa non implens. istud per omnia in ipsis Venetis verificatum esse videmus. fecerunt quidem multa tonitrua, idest verba comminatoria, emiserunt ventos, idest verba ventosa, habuerunt quoque ampla promissa, sed tamen non emiserunt pluvias, quia non habuerunt aliqua opera virtuosa. et ideo de eis bene dicitur: "Nubes et ventus et pluvie non sequentes, vir gloriosus, idest vanagloriosus, et promissa non implens". capitula .Vle. partis.[Page 110]

Sequitur sexta pars, in qua agitur de seculari regimine civitatis lanue. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo dicitur[Page 111]

quod lanuensis civitas fuit diverso regimine gubernata. in secundo dicitur quod tutius est regi ab uno, quam a multis, nisi[Page 112]

ipsi multi sint in bono uniti. in tertio ponitur periculum quod provenit ex regimine malo et utilitas que provenit ex regimine[Page 113]

bono. quod civitas lanue fuit diverso regimine gubernata. [capitulum primum].[Page 114]

Civitas lanuensis secundum temporum varietatem habuit rectorum diversitatem. nam primo eam rexerunt consules, qui de ipsa civitate annis singulis eligebantur et multa facta virtuosa eorum temporibus fuerunt peracta. duravit autem regimen consulum usque ad annos Domini .M.C.LXXXX., verumtamen adhuc interpollatim regebatur civitas modo per consules modo per potestates, et hoc usque ad annos Domini .M.CC.XVI. ab illo enim tempore citra non fuerunt aliqui consules de communi, sed semper fuerunt de foris potestates; postea vero recta fuit civitas per potestates et primus potestas fuit Manegoldus civis Brisiensis. eligebantur etiam annis singulis .VIII. nobiles ut potestati assisterent et de eorum consilio potestas se regeret. duravit autem regimen potestatum usque ad annos Domini .M.CC.LXX. . ponere autem nomina potestatum et consulum nimis esset prolixum, sed qui hoc scire desiderat, in cronica Communis ista requirat. post hec autem electi sunt capitanei, videlicet nobiles viri dominus Obertus Spinula et dominus Obertus Aurie. electus quoque est abbas et antiani. quamvis enim annis singulis potestas aliquis eligeretur, penes tamen capitaneos merum et mixtum imperium residebat. duravit autem regimen capitaneorum[Page 115]

usque ad annos Domini .M.CC.LXXXI. . tandem rediit regimen ad potestates. capitaneus tamen de foris eligitur, abbas vero et antiani in suo gradu et regimine perseverant, et istud regimen modo currit. utrum autem regimen ipsum mutandum[Page 116]

sit ignoramus; rogamus tamen Deum ut, si aliquando mutari debuerit, semper in melius permutetur. sed nichil obest regi per consules vel per potestates vel capitaneos vel abbates, dummodo res publica bene regatur. super hoc autem ponere possumus tale exemplum, quod etiam sanctus Augustinus in parte tangit. si enim aliquis homo habet tres claves alicuius porte sive ianue, una quarum est aurea, alia argentea, tertia lignea, respiciendo quidem ad pretiositatem materie, melius valet clavis aurea et argentea, quam lignea; sed [si] lignea melius aperit ianuam, melius valebit lignea, quam aurea et argentea, quantum scilicet ad officium aperiendi. ponamus igitur tres homines, quorum unus multum est potens, iste est quasi clavis aurea; alius multum est dives vel sapiens, iste est quasi clavis argentea; alius est pauper et conditionis infime, iste est quasi clavis lignea. certum est autem quod, quantum ad extimationem mundi, plus valent et plus extimantur potentes et divites, quam pauperes. sed si pauper melius et iustius rempublicam

regit quam potens vel dives, iste debet melior reputari, quantum scilicet ad officium presidendi. de hoc habemus exemplum in veteri Testamento. ibi quidem duo erant, unus[Page 117]

potens et dives et rex, scilicet Saul, qui erat quasi clavis aurea; alius pauper et pastor ovium, scilicet David, qui erat quasi clavis lignea. et tamen Deus, videns quod Saul rempublicam non bene regebat et sciens quod David, pauper et pastor melius rempublicam gubernaturus erat, Saulem regem abiecit et David pauperem in regimine collocavit. per quod datur intelligi quod nichil obest qualis conditionis sit rector, dummodo rempublicam iuste et laudabiliter regat. eodem modo dicimus quod nichil obest per quoscumque civitas nostra regatur, dummodo bene et iuste regatur. si enim melius regitur per consules quam per potestates, meliores sunt consules. si vero melius regitur per potestates quam per consules, melius valent potestates. si vero melius et iustius per capitaneos regitur et abbates, melius valent isti quam illi. ille enim semper ad regimen magis est preficiendus, qui ad regendum magis invenitur ydoneus. in rectore non est attendenda persone qualitas, sed virtutum probitas, iustitie equitas, matura discretio cordis et animi magnitudo. quod tutius est regi ab uno quam a multis, nisi ipsi multi sint in bono uniti. capitulum .2.

Rectores et magistratus sunt utiles et neccessarij ad rempublicam gubernandam. sicut enim dicit beatus Petrus apostolus, positi sunt a Deo ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. tutius tamen est regi ab uno quam a multis,[Page 118]

ex eo quod multi rectores sepe fiunt discordes et discordia rectorum est ad conturbationem maximam subditorum. sicut enim ventis contrariantibus mare concutitur, sic rectoribus discordantibus populus dissipatur. ideo conqueritur Dominus per Prophetam, dicens: "Pastores multi demoliti sunt vineam meam". tutius est igitur regimen unius quam multorum. ideo Dominus pro magno munere per Prophetam populo suo promisit, dicens quod ponetur sibi caput unum et quod princeps unus erit in medio eorum. istud autem per multa exempla in naturalibus ostendere possumus. de hoc enim habemus exemplum in mundo, quia totus mundus regitur ab uno opifice. sicut enim solus Deus omnia creavit, sic et ipse solus omnia gubernat et regit. de hoc etiam exemplum habemus in corpore humano, quia omnia membra corporis reguntur ab uno capite. si enim in corpore essent duo capita, tunc esset magnum scisma et divisio inter membra. de hoc iterum exemplum habemus in anima, quia omnes vires et potentie anime ab una ratione reguntur. omnes enim cogitationes, intentiones et voluntates ratio tanquam rex advocat et prout expedit ordinat. de hoc etiam exemplum habemus in apibus, que reguntur ab uno rege. omnes enim uni regi obediunt. nam ipso egrediente egrediuntur, ipso redeunte redeunt et ipso stante quiescunt. iterum exemplum habemus in numeris, omnes enim numeri derivantur ab uno. cum igitur in naturalibus inveniamus quod omnia disponuntur ab uno, debet etiam esse in hominibus ut scilicet omnes regantur ab uno, maxime cum ars naturam debeat imitari. verum est tamen quod, quando[Page 119]

sunt multi rectores, qui sunt concordēs et in iustitia uniti et in republica conservanda voluntarij, per tales quidem, quamvis sint multi, potest respublica salubriter gubernari. et ideo optandum est quod ubi sunt multi rectores, semper ad invicem sint concordēs, nisi forte ad iniustitiam declinarent, tunc enim potius esset optandum quod inveniantur discordēs. sicut enim bonum unitum est fortius, sic malum divisum est debilius. videmus enim quod, quando sunt multi qui navem vel aliquam rem ponderosam trahunt, si vires eorum uniuntur, sunt ad trahendum fortiores; si vero vires eorum dividuntur, sunt debiliores. per istum modum etiam est dicendum quod, quando alicubi sunt multi boni rectores, si uniuntur, erunt ad conservandam rempublicam fortiores; si vero sunt mali et dividuntur, erunt ad exercendas iniustitias debiliores. et ideo, ut predictum est, sicut preferendum est ut boni rectores sint uniti, sic optandum est ut mali rectores sint divisi. inter bonos igitur rectores et quoscumque alios homines [bonos] concordia est bona, discordia mala. inter malos vero, [e] converso, concordia mala et discordia est bona. ista autem, que diximus, per testimonia sancte Scripture comprobemus. quod enim concordia inter

bonos sit bona dicitur in Ecclesiastico: "In tribus bene placitum est spiritui meo, que sunt probata coram Deo et hominibus:[Page 120]

concordia fratrum, amor proximorum et vir et mulier bene sibi consentientes". multum enim placet Deo et hominibus quando aliqui habent concordiam exterius in opere et amorem interius in corde. et ideo dicit: "concordia fratrum et amor proximorum". et quando etiam in rebus domesticis bene conveniunt in pacifica conversatione, et ideo subdit: "et vir et mulier bene sibi consentientes". quod vero discordia inter bonos sit mala, habetur ex verbis Apostoli in epistola Ad Corinthios, ubi suos discipulos reprehendit de quadam contentione, quam habebant ad invicem occasione baptismi. quidam enim dicebant quod baptismus suus erat melior, quia baptizati, erant a Petro. alij quod suus erat melior, quia baptizati erant a Paulo. alij quod suus erat melior, quia baptizati erant ab Appollo. Apostolus autem eos reprehendit de tali contentione, ostendens quod Petrus et Paulus poterant lavare exterius, sed Christus solus baptizat interius, dum culpam remittit et gratiam infundit. unde Apostolus de tali contentione eos reprehendit dicens: "Significatum est mihi de vobis, fratres mei, quod contentiones sunt inter vos. hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit: "Ego quidem sum Pauli, ego autem Appolli, ego vero Cephe idest Petri". nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?". multum[Page 121]

igitur displicet Deo quando discordia ponitur inter bonos. unde in Ecclesiastico dicitur quod Deus odit illum qui seminat inter fratres discordiam. istud est officium dyaboli, qui in medio tritici super seminat çicaniam, dum inter bonos ponit divisiones et scandala. concordia vero inter malos est mala. malum est enim quando aliqui fures sunt concordantes ad furandum, raptores ad rapiendum, occisores ad occidendum. talium concordiam et pacem Propheta detestatur dicens: "Çelavi super iniquos, pacem peccatorum videns". discordia vero inter malos est bona sicut patet ex libro Actuum Apostolorum, ubi dicitur quod inter eos Iudeos due erant secte: una Phariseorum, qui confitebantur resurrectionem, alia Saduceorum, qui negabant resurrectionem. quamvis autem isti in hoc essent divisi, in persecutionem tamen Pauli omnes erant uniti. isti igitur omnes Paulum ceperunt, eum occidere cupientes. Paulus vero, volens inter eos divisiones ponere, ut sic evadere posset, dixit magna voce quod ipse resurrectionem credebat et predicabat et pro tali fide captus erat. quod audientes Pharysei, qui resurrectionem credebant, dixerunt quod nolebant [ut Paulus] mali aliquid pateretur. Saducei autem dicebant quod moreretur. unde inter eos magna divisio est exorta, et sic Paulus de manibus eorum evasit. ista divisio fuit bona, quia nisi Paulus eos taliter[Page 122]

divisisset, ipsum morti tradidissent. utile est igitur quando rectores mali sunt divisi, quia tunc ad invicem in malis processibus se impediunt et sibi mutuo contradicunt et ex tali contradictione multa mala intermittuntur, que quidem fierent si ipsi essent in malo concordantes. quod magnum periculum provenit ex regimine malo et magna utilitas ex regimine bono. [capitulum tertium].

Tirannus, non rector, est dicendus qui propriam utilitatem semper appetit et communem utilitatem populi non requirit, qui rempublicam non procurat. iste secundum diversas passiones vitiorum, quibus subiacet, populum sibi subiectum affliget. si enim faucibus avaritie inardescit, bona subditorum rapiet. unde dicit Salomon: "Rex iustus erigit terram, vir avarus destruit eam". si ignibus iracundie estuat, pro nichilo innocentium sanguinem fundet. unde Dominus per Eçechielem dicit: "Principes eius in medio eius, quasi lupi rapientes predam ad effundendum sanguinem". si vero livore invidie torquetur, subditorum virtutibus emulatur. non enim patiuntur tyranni ut sub eis sint aliqui virtuosius, suspicantes omnes subditorum excellentiam vel virtutem ad suam posse cedere deiectionem. Ideo, si sunt aliqui homines virtuosius, virtutes suas celant, ne ipsi tyranni de ipsis malam suspicionem concipiant. ideo dixit Salomon: "Cum surrexerint impij, abscondentur homines".[Page 123]

abscondunt quidem suas virtutes homines virtuosius, ne habeantur suspecti. tales tyranni non sunt rectores, sed bestie

feroces; bestia enim dicitur, quasi vastia a vastando. sic et tales sunt bestie, idest vastie, quia subditos suos vastant. nam vastant eos in fama, quia famam ipsorum polluant, vastant in terrena substantia, quia omnia bona sua rapiunt; vastant in persona, quia sepe eos personaliter opprimunt, vulnerant et occidunt. de crudelitate istarum bestiarum dicit Salomon: "Leo rugiens et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem". ne igitur rector in superbiam et tyrannidem convertatur, debet recognoscere se esse hominem mortalem, cuius pena tanto erit gravior, quanto ad irrogandas iniurias fuerit crudelior. unde dicitur in libro Sapientie: "Fortioribus fortior instat cruciatio et potentes potenter tormenta patientur". talis igitur consideratio rectorem tenebit in timore[Page 124]

et conservabit in humilitate. unde Romani, quando aliqui consules redibant victores, tria eis faciebant, que erant in honorem et tria que erant ad humilitatis conservationem. sicut refert Tullius, primus honor erat quia totus populus Romanus sibi cum magna letitia occurrebat. secundus quia omnes captivi, quos ipse victor ceperat, eius currum, vinctis post tergum manibus, sequebantur. tertius erat quia ipsum victorem tunica lovis induebant et .IIIlor. equi albi currum usque ad Capitolium reducebant. ne vero ex acquisita victoria et impenso honore supra se nimis elevaretur, ideo eius victoriam et honorem tripliciter temperabant. primo, quia unus homo infime conditionis precisa veste indutus secum in curru ponebatur, ut cuilibet, quantumcumque infimo, spes daretur perveniendi ad talem honorem, si probitas mereretur. secundo, quia ille homo ipsum victorem colaphis cedebat dicens: "Cognosce te ipsum et scito te esse mortalem". tertio, quia quilibet illo die dicere sibi poterat obprobria, que volebat, ut sic humiliatus non efficiatur elatus. ex regimine vero boni[Page 125]

reitoris magna utilitas provenit. talis enim rector iustitiam fovet, rem publicam promovet, propria bona negligit, bona comunia semper intendit. ideo talis rector potest stomacho merito comparari. stomachus enim cibum receptum et digestum sibi non retinet, sed ad membra vegetanda transmittit. sic etiam bonus rector, si aliquando aliqua bona procuranda emergunt, ea sibi non attribuit, sed ad comunem utilitatem subditorum ea convertit. sed notandum est quod, si stomachus bene fuerit ordinatus, tunc cibos receptos bene digerit et digestos ad singula membra vegetanda transmittit et sic tota massa corporis vegetatur et regitur. si vero stomachus fuerit languidus, tunc nec cibos receptos digerit, nec ad membra transmittit, et corpus totum debilitatur et cadit. eodem modo, si magistratus et ceteri consiliarii bene fuerint ordinati, tunc omnia, que agenda sunt, digerunt, idest diligenti discussione inquirunt, et sic digesta et discussa ad subditos servanda transmittunt et per talem modum tota res publica in suo statu servatur et regitur. si autem ipsi rectores fuerint languidi et vitijs resoluti et proprijs utilitatibus tantum intenti, tunc nec aliqua bona comunia agenda discutunt nec discussa statuunt, sed omnia communia negligunt et parvipendunt. et sic tota res publica destruitur, dum ab ipsis rectoribus non çelatur, quod autem per stomachum sive ventrem intelligantur ipsi rectores urbium et [per] membra[Page 126]

subditi ostendit Titus Livius in libro primo. dicit enim quod inter populum Romanum et patres Urbis, idest senatores, maxima dissensio est exorta. dicebat enim populus quod ipsi pondus diei et estus sustinebant, laboribus et periculis expositi erant, per mundum bellando discurrebant, rem publicam defendebant. patres autem domi stabant quieti, nullis laboribus expositi, delitijs vacantes, prelia nulla gerentes. in tantum autem crevit ipsa turbatio, quod populus de Urbe exivit et in quodam monte se collocavit. tunc missus est ad eos Menenius Agripa ut eos reconciliaret. dictus igitur Menenius, inter eos contionatus, dixit quod eo tempore, quo membra loquebantur, contra ventrem conspiraverunt. dicebant enim membra quod omnia victualia, que cum labore maximo acquirebant, venter consumeat et nullum laborem in acquirendo sustinebat, sed in requie semper stabat et cibus et voluptatibus vacabat. ideoque preceperunt manibus ne aliquem cibum in os mitterent, preceperunt ori ne aliquem cibum sibi datum reciperet, preceperunt dentibus ne aliquem cibum masticarent. cum igitur per aliquos

dies corpus sine cibo mansisset, ceperunt membra debilitari et totum corpus ad extremam tabem duci. quod videntes, membra revocaverunt edictum, videntes quod venter sibi, cibum non retinet; sed ipsum digestum transmittit ad venas, unde sanguis gignitur; transmittit ad membra, unde vegetantur; transmittit ad totum corpus, unde sustentatur et regitur.[Page 127]

postmodum autem supradictus Menenius istam parabolam adaptavit, dicens quod senatus erat venter sive stomachus, populus autem sunt membra; negotia enim rei publice et cetera utilia senatus mature discutit et quodammodo digerit, et ea sic discussa et digesta ad populum transmittit, et sic membra dissolvuntur, si a stomacho cibus non derivatur. sic res publica tota destruitur, si maturo consilio senatorum non confovetur. et sic per talem methaphoram supradictus Menenius populum Romanum pacificavit et ad Urbem reduxit. capitula septime partis. Sequitur .VIIa. pars, in qua agitur quales debent esse rectores. et ista pars habet .IIIlor. capitula. in primo capitulo dicitur quod ipsi rectores debent esse potentes et magnanimes, ut sine timore iudicent. in secundo capitulo dicitur quod debent esse Deum timentes. in tertio capitulo dicitur quod debent habere omnem veritatem. in .IIII. capitulo dicitur quod debent odire omnem avaritiam et cupiditatem. quod rectores debent esse potentes et magnanimes ut sine timore iudicent. [capitulum primum].

Sacra Scriptura est omnium scientiarum regina, cui cetere scientie tanquam famule et pediseque famulantur, ita ut quilibet scientia in tantum approbatur, in quantum ipsius Sacre Scripture vestigia imitatur. est etiam omnium regum, principum[Page 128]

et rectorum magistra, dans omnibus certas regulas, per quas ad sua officia dirigantur. ideoque rectores civitatum et populorum informat quales debent esse in officio presidendi. istud autem notatur in Exodo, ubi cognatus Moysi sibi consuluit dicens: "Elige viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas et qui oderint avaritiam, et constitue ex quibus eis tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos, qui iudicent populum omni tempore". ex quibus verbis habetur quod ipsi rectores .IIIIlor. debent servare, si volunt iuste et modo debito iudicare. debent enim esse potentes, Deum timentes, habere omnem veritatem et odire omnem avaritiam et cupiditatem. debent igitur esse potentes et magnanimes, ut sine aliquo timore iudicent et in suo iudicio nullius personam formident. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Noli velle fieri iudex, nisi virtute valeas irrumperere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis". et in eodem libro dicitur de quodam magno iudice Dei. in diebus suis non pertimuit principem, et potentia nemo vicit illum. hoc est contra multos iudices et rectores pusillanimes et timidos, qui non audent iudicare nec punire potentes nec divites, sed tantum simplices et pauperes. ideo Dominus dicit in Iohanne: "Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate". ille iudicat secundum faciem, qui iudicat non respiciendo ad merita cause, sed ad faciem persone. tales Propheta reprehendit dicens: "Facies peccatorum sumitis". contra tales dicit Salomon:[Page 129]

"Pondus et pondus abhominatio est apud Deum". tales enim rectores et iudices timidi et iniusti habent pondus et pondus, idest sententiam levem et gravem, ita quod levem sententiam dant contra divites et potentes, qui plus offenderunt, et graviolem contra pauperes, qui minus deliquerunt. unde dicit Valerius quod Anacharsius philosophus leges et statuta hominum assimilabat telis araneorum. sicut enim parva animalia per illas telas transeuntia capiuntur et occiduntur, animalia vero grossiora illas telas frangunt et libere transeunt; sic etiam humanis legibus pauperes astringuntur et puniuntur, divites vero et potentes illis legibus non alligantur, et tamen tam parvi quam magni deberent legibus equaliter subiacere. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Iustifica pusillum et magnum similiter". et in libro Sapientie dicitur de universali iudice: "Quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et equaliter est sibi cura de omnibus". debent igitur esse rectores magnanimes, non molles nec pusillanimes circa vitia ulciscenda. quia, sicut dicit Salomon, qui mollis et dissolutus est in suo opere frater[Page 130]

est sua opera dissipantis, differentia vero est inter molle

et durum; nam molle est quod statim cedit, durum vero est quod nunquam cedit. quidam rectores sunt nimis molles, quia ad quodlibet verbum durum mox rectitudinem iustitiae deserunt. alij sunt nimis duri, quia ad nullam compassionem flecti volunt. utrumque igitur vitium est in rectore et nimis esse mollem et nimis esse durum. et ideo rector nec debet esse mollis nec durus, sed medie temperatus. ille est mollis, qui nimis est remissus. ille est durus, qui nimis est severus. ille est medie temperatus, qui cum rigore iustitiae miscet dulcedinem misericordiae. in huius significationem, quando Salomon debuit inungi in regem, David, pater suus, non fecit eum poni super equum nec super asinum, sed super mulum. nam in equo ferocitas, in asino mansuetudo designatur. mulus autem cum ferocitate equina habet mansuetudinem asininam. per quod datur intelligi quod rector nec debet habere nimiam ferocitatem nec nimiam lenitatem, sed cum severitate iustitiae debet miscere lenitatem misericordiae. ipse enim virtutes, quando declinant ad extrema, vertuntur in vitia. iustitia quidem habet duo extrema: unum est per modum excessus, scilicet nimia severitas, aliud per modum defectus, scilicet nimia remissio. quando igitur iustitia declinat vel ad nimiam severitatem vel ad nimiam remissionem, est vitium; quando vero tenet medium, est virtus. similiter etiam prudentia habet duo extrema: unum est per modum excessus, scilicet dolositas, aliud per modum defectus, scilicet simplicitas. quando igitur prudentia declinat vel ad dolositatem[Page 131]

vel ad nimiam simplicitatem, tunc est vitium; quando vero tenet medium, tunc est virtus. similiter temperantia sive abstinencia habet duo extrema: unum est per modum excessus, scilicet gulositas, aliud per modum defectus, scilicet attenuatio nimia. quando igitur temperantia sive abstinencia declinat vel ad gulositatem vel ad nimiam extenuationem, est vitium. quando vero tenet medium, est virtus. similiter fortitudo habet duo extrema: unum est per modum excessus, scilicet crudelitas, aliud est per modum defectus, scilicet pusillanimitas. quando igitur fortitudo declinat vel ad crudelitatem vel ad pusillanimitatem, tunc est vitium. quando vero tenet medium, est virtus. quod rectores debent esse Deum timentes. capitulum .II. Oportet ut rector sive iudex Dei timorem observet ad hoc ut recte et iuste iudicet. si enim timorem Dei non habuerit, sepe ad iniustitiam declinabit. unde legitur in libro Paralipomenon quod sanctus Iosaphat rex constituit iudices terre per singula loca, precipiens eis et dicens: "Videte quid faciatis. non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei et quodcumque iudicaveritis, in vos redundabit. sit timor Domini vobiscum et cum diligentia cuncta facite. non est enim apud Dominum nostrum iniquitas nec acceptio personarum nec cupido munerum". ecce quam salubriter iste rex sanctus iudices suos exortabatur. ut scilicet in omnibus iudicijs, que facerent, semper Dei timorem haberent. timor enim Dei est quoddam vinculum, quo ligantur iudices orbis terrarum ne effluant ad aliquod[Page 132]

illicitum. qui igitur non habet hoc vinculum, preceps est ad omne prohibitum. iudex namque sive rector, si vult causas iuste et debite iudicare, oportet quod in principio cause habeat magnam sapientiam ad inquirendum. in medio cause habeat discretionem maturam ad ponderandum. in fine cause habeat magnam constantiam ad sententiandum. ista autem omnia timor Domini administrat. debet namque iudex a principio cause habere magnam sapientiam ad examinandum, quia omnes culpas sapienter debet inquirere et examinare, ut possit veritatem invenire, sicut fecit Daniel propheta, qui illos senes malitiosos, qui Susannam infamaverant, sapienter examinavit et quia in loco discordaverant, sapienter eos convicit. istam autem sapientiam timor Domini administrat. quia, sicut dicit Salomon, principium sapientiae est timor Domini. talem sapientiam ad examinandum habebat sanctus Iob, qui dicebat: "Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam". ille diligentissime examinat, qui sollicitè inquirat et nichil negligat neque omittat. istam etiam talem sollicitudinem timor Dei facit. quia, sicut dicitur in Ecclesiastico, qui timet Dominum, nichil negligat. debet etiam iudex in medio cause habere discretionem maturam ad ponderandum. quia postquam culpas inquisivit et invenit, debet eas in statera suae discretionis et iudicii[Page 133]

ponderare et videre que sint graviore et que sint leviores. graviore debet punire graviter et leviores leviter, sicut dicit Propheta: "Mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in id ipsum". illi iudices sunt mendaces in stateris, qui sunt inequales in iudiciis ponderandis, sed timor Domini super quamlibet partem statere debet se superponere. et tunc statera, prout debet, leviter vel graviter ponderabit. quia ubi erunt maiora pondera, idest maiora delicta, gravius; ubi vero erunt leviora, levius ponderabit. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Timor Domini super omnia se superposuit". quando enim timor Dei non superponit se in tali statera, tunc ista statera efficitur dolosa. de qua dicit Salomon: "Statera dolosa abhominatio est apud Dominum, pondus equum voluntas eius". tunc statera est dolosa quando ea, que sunt levia, extimantur gravia et ea, que sunt gravia, extimantur levia. tunc pondus est equum quando est rectum et iustum iudicium. ab isto autem doloso et malo pondere timor Domini facit nos declinare. unde dicit Salomon: "Per timorem Domini declinat omnis homo a malo". iudex etiam in fine cause debet habere magnam constantiam ad sentiendum, quia non debet dimittere propter

[Page 134]

aliquorum timorem quin ipse sententiam proferat et executioni demandet, et istam talem constantiam facit timor Dei, unde dicit Salomon: "Iustus, quasi leo confidens, absque timore erit". quantumcumque enim iudex sapienter inquisivisset et mature ponderasset, si tamen in sentiando timidus esset, omnia precedentia pro nichilo haberentur. et ideo, si timor Dei non affuerit, totum iudicium subversum erit. unde dicitur in Ecclesiastico: "Nisi in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua" idest tota operatio tua. si igitur rector sive iudex sine timore Dei existens aut non sapienter investigat aut non mature ponderat aut non constanter sententiat, sepe iudicium suum pervertet et reum absolvet et innocentem puniet. quibus sermo divinus per Ysaïam prophetam maledictionem suam imprecatur dicens: "Ve vobis qui iustificatis impium pro muneribus et iustitiam iusti aufertis ab eo". tales enim, qui impios iustificant et iustos condemnant, non debent appellari iudices vel rectores, sed tyranni et crudeles. dicit enim beatus Augustinus in libro De Civitate Dei: "Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia?". et ponit exemplum de quodam pirata, qui Dyonides vocabatur, qui cum fuisset captus et ad imperatorem Alexandrum ductus,

[Page 135]

dixit ei Alexander: "Quid tibi videtur quod mare habes infestum?". et ille respondit: "Et tibi quid videtur quod totum mundum habes infestum? sed quia ego parva navicula hoc facio, latro vocor; quia tu vero magna classe hoc agis, diceris imperator. me paupertas, te vero fastus et inexplebilis avaritia furem facit". tanquam si diceret: ego et tu sumus similes et dissimiles. nam in hoc sumus similes, quia ego sum latro et tu latro. in hoc vero sumus dissimiles, quia ego sum parvus latro et tu magnus latro. ego enim predor mare et tu totum mundum. ego hoc facio cum parva navicula et tu cum classe maxima. me furem fecit inopia, te furem facit superbia et avaritia. delectatus Alexander super eius responsa, eum militie ascribi fecit et sibi sufficientia stipendia assignari iussit, ne de cetero haberet materiam vel causam predandi. rectores igitur mali non habent frontem puniendi malos. unde, cum iudices Athenienses quandam furem ad suspendium duci facerent, dixit Senocrates philosophus: "Magni fures minorem furem puniunt". quod iudices et rectores debent habere in se omnem veritatem. [capitulum tertium].

[Page 136]

Sapientes et doctores distinxerunt et assignaverunt tres veritates, scilicet veritatem iustitie, doctrine et vite. et ista triplex verius est tante auctoritatis et virtutis, quod propter nullum scandalum est dimittenda. si enim aliquis scandalizaretur de eo quod recte iudico et rectum iudicium facio, istud scandalum esset contra veritatem iustitie. item si aliquis scandalizaretur de eo quod veritatem fidei predico et ea, que sunt ad veram salutem, doceo, istud scandalum esset contra veritatem doctrine. rursus, si aliquis scandalizaretur de eo quod ego iustam vitam habeo et mandata Dei servo, istud scandalum esset contra veritatem vite. talis igitur veritas, sive iustitie sive doctrine sive vite, non est dimittenda nec relinquenda, quantumcumque

aliqui ex his scandalum viderentur habere. unde Dominus, cum quadam vice predicaret quandam veritatem doctrine, dixerunt ei discipuli: "Scis quia, audito hoc verbo, Pharisei scandalizati sunt?". et Dominus respondit: "Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur. sinite illos; ceci sunt duces cecorum". istam triplicem veritatem quidam falsificare noscuntur. nam veritatem iustitie falsificant mali advocati, qui propter cupiditatem sue avaritie sepe pervertunt veritatem iustitie. contra quos dicit Apostolus: "Commutaverunt veritatem Dei in mendatium et servierunt creature potius quam Creatori". ille veritatem Dei in mendatium[Page 137]

commutat, qui, cupiditate depravatus terrena, iudicij veritatem falsificat. ille servit creature potius quam Creatori, qui propter nummum deserit Deum. veritatem doctrine falsificant heretici, qui contra veritatem fidei multos seminaverunt errores, de quibus dicit Apostolus: "In novissimis diebus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum in ypocrisi loquentium mendatium, prohibentium nubere et abstinere a cibis quos Deus creavit". veritatem vite falsificant ypocrite, qui simulant vitam sanctam et habent animam iniquam, simulant conversationem ovinam et abent mentem lupinam. dicit autem sanctus Iohannes Crisostomus quod veritas tribus modis falsificatur: aut ipsam vendendo, aut eam tacendo, aut eam non defendendo. primo igitur veritas falsificatur,[Page 138]

ipsam veritatem vendendo, sicut faciunt iudices avari. unde dicit sanctus Augustinus: "Usque adeo cupiditatis inolevit malum, ut iam ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit et nulla iam causa possit esse sine causa". secundo falsificatur veritas, ipsam veritatem tacendo, sicut faciunt timidi et pusillanimes, de quibus dicit sanctus Ysidorus: "Qui metu potentis veritatem occultat, eiusdem veritatis iram sibi provocat, quia plus pertimescit hominem, quam divinam trepidet maiestatem". tertio falsificatur veritas, ipsam non defendendo, sicut faciunt iniusti rectores, cum tamen dicatur in Ecclesiastico: "Pro iustitia agnoscere pro anima tua et usque ad mortem certa pro iustitia". ad hoc autem quod iudex sive rector iudicet secundum veritatem, debet habere et servare tria verba, que ponuntur in Daniele. cum enim Balthasar rex in thalamo suo consisteret, ecce manus quedam de celo venit, que in pariete thalami sui hec[Page 139]

tria verba conscripsit: "Numeravit, appendit et divisit". per hec tria verba instruuntur iudices et rectores qualiter se debeant habere si volunt iustum iudicium iudicare. debent enim reorum et malefactorum culpas dinumerare, idest numeratim inquirere ut nulla pertranseat indiscussa. postmodum debent culpas numeratas, idest numeratim quesitas, in statera sui iudicij ponderare ut sciant que culpe sint leves, que mediocres et que graves. tandem debent dividere, idest divisim punire. non enim debent omnes culpas punire equaliter, sed leves debent punire leviter, mediocres mediocriter et graves graviter. multi tamen sunt, qui quantumcumque secundum veritatem iustitie puniantur et condempnentur, ista tamen veritas iustitie est eis nimium odiosa. quia, sicut dicit Tullius, obsequium amicos, veritas vero odium parit. ita enim est de veritate sicut de luce et de sapore et de odore. lux enim est odiosa oculis lippis, sapor dulcis videtur amarus palato non sano atque insipido, odor est serpentibus odiosus. lippi sunt superbi; superbia enim est quedam[Page 140]

lippitudo anime, que non permittit agnoscere lucem veritatis divine. veritas igitur est odiosa superbis, sicut lux est odiosa oculis lippis, quia nolunt de suis vanitatibus reprehendi. illi qui sunt in palato insipidi, sunt homines delitiosi et voluptuosi. tales enim ita sunt insipidi, quod omnia bona spiritualia, quantumcumque sint dulcia, eis desipiunt, sola vero carnalia eis sapiunt. quia, sicut dicit Apostolus, animalis homo non percipit que sunt spiritus Dei. talibus enim est odiosa veritas iustitie sicut sapor est amarus palato insipido, quia nolunt de suis immunditiis reprehendi. homines serpentine sunt avari, qui ad modum serpentum terram comedunt, quia terrena semper concupiscunt. istis igitur est odiosa veritas iustitie sicut odor est odiosus serpentibus, quia nolunt de suis cupiditatibus, rapinis et avaritiis iudicari. sed quantumcumque sit eis

veritas iustitie odiosa, tamen iudices et rectores debent constanter eos arguere, sicut dicit Apostolus cuidam suo rectori: "Argue cum omni imperio". sed multi sunt rectores et prelati negligentes et tepidi, qui non audent nec curant arguere nec reprehendere homines lippos, idest superbos, nec homines[Page 141]

insipidos, idest delitiosos, nec homines serpentinos, idest avaros. propter quod dicit Dominus in Evangelio: "Habundavit iniquitas et refrigescet caritas multorum". hodie siquidem habundat iniquitas in subditis et refrigescit caritas in prelatiis. et bene dixit Dominus "refrigescet". sunt enim multi rectores et prelati, qui in principio sui regiminis sunt multum calidi, in medio sunt tepidi, in fine vero efficiuntur frigidi. multi namque sunt, qui in principio sui regiminis sunt valde magnanimes et constantes ad vitia ulciscenda. in medio autem sui regiminis sunt tepidi et negligentes, ita quod multa mala dissimulant et impunita transire dimittunt. in fine autem sui regiminis omnino sunt frigidi et de regimine nichil curant. tales non possunt dici rectores et prelati, sed Cimere. Cimeri enim secundum philosophos et poetas non est animal verum, sed ymaginatum. ymaginati sunt enim philosophi et poete quoddam animal, quod in prima parte sui habebat similitudinem leonis, in media parte habebat similitudinem capre, in ultima parte habebat similitudinem serpentis. et tale animal appellaverunt Cimeram. leo autem est animal calidum, capra est animal temperatum, serpens est animal frigidum. illi igitur rectores et prelati sunt Cimere, qui in principio sui regiminis tanquam leones sunt magnanimes et feroces. in medio, tanquam capre, efficiuntur temperati, idest tepidi et negligentes. in fine, tanquam serpentes, efficiuntur frigidi et nichil curantes. propter hoc dixit Dominus in Apocalypsi cuidam prelato, qui prius erat multum fervens, sed postea factus erat[Page 142]

multum tepidus et remissus: "Habeo, inquit Dominus, adversum te, quia caritatem tuam primam reliquisti. memor esto igitur unde excideris et age penitentiam et prima opera fac". quod iudices et rectores debent [odire] omnem avaritiam et cupiditatem. [capitulum quartum]. Sicut dicit Apostolus: "Radix omnium malorum est cupiditas". istud experimento videmus maxime in iudicibus et rectoribus terrarum, in quibus ipsa cupiditas est radix precipue trium malorum. rectores enim et iudices avari pervertunt iudicia, rapiunt aliena et non curant de republica. ista autem tria aliquantulum latius videamus. quandoquidem iudices et rectores sunt avari et munera libenter accipiunt, tunc iudicia pervertunt. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Exenia et dona excecant oculos iudicum, et [quasi] mutus avertunt correptionem". dicit autem ibi expositor quod mutus est quedam ranuncula, que dicitur mutus ab effectu quia, si in os canis latrantis proicitur, statim mutus efficitur. exenia ergo et dona sunt tanquam illa ranuncula, quia in os avari iudicis vel rectoris proiecta, statim ipsi latrare desinunt contra iniquitates, quia ulterius non audent redarguere[Page 142]

multum tepidus et remissus: "Habeo, inquit Dominus, adversum te, quia caritatem tuam primam reliquisti. memor esto igitur unde excideris et age penitentiam et prima opera fac". quod iudices et rectores debent [odire] omnem avaritiam et cupiditatem. [capitulum quartum]. Sicut dicit Apostolus: "Radix omnium malorum est cupiditas". istud experimento videmus maxime in iudicibus et rectoribus terrarum, in quibus ipsa cupiditas est radix precipue trium malorum. rectores enim et iudices avari pervertunt iudicia, rapiunt aliena et non curant de republica. ista autem tria aliquantulum latius videamus. quandoquidem iudices et rectores sunt avari et munera libenter accipiunt, tunc iudicia pervertunt. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Exenia et dona excecant oculos iudicum, et [quasi] mutus avertunt correptionem". dicit autem ibi expositor quod mutus est quedam ranuncula, que dicitur mutus ab effectu quia, si in os canis latrantis proicitur, statim mutus efficitur. exenia ergo et dona sunt tanquam illa ranuncula, quia in os avari iudicis vel rectoris proiecta, statim ipsi latrare desinunt contra iniquitates, quia ulterius non audent redarguere[Page 143]

malignantes. boni autem iudices et rectores sunt tanquam canes Dei, qui latrant contra lupos, idest contra homines impios et iniustos, et ideo gregi Dei sunt valde neccessarii. reffert Petrus Manducator,

maximus doctor, quod cum Philippus, rex Macedo, qui fuit pater magni Alexandri, obsideret Athenas, quidam mediatores voluerunt componere inter eos. rex autem Phylippus dixit Atheniensibus: "Tota causa discordie inter me et vos sunt vestri iudices et advocati. sed si vultis ut a vobis recedam, date mihi .VI. de sapientioribus iudicibus et advocatis, qui sunt inter vos, quos ego eligam et ipsos mecum obsides ducam, et vos in pace dimittam". cum audisset Demostenes, sapientissimus perorator, in populo concionatus est dicens: "Inter lupos et pastores longo tempore discordia magna fuit. tandem dixerunt lupi pastoribus: "Tota causa discordie inter nos et vos sunt isti canes. sed date nobis canes et vos dimitemus in pace". pastores autem fuerunt simplices et dederunt eis canes et ipsi eos continuo occiderunt. tandem,[Page 144]

dormientibus pastoribus et deficientibus canibus, lupi in gregem intraverunt et oves occiderunt. ita vult facere nobis iste Phylippus. scit enim quod sapientes, qui sunt in Athenis, sua sapientia terram regunt, populos custodiunt, malos arguunt et reprehendunt. et ideo, si istos sapientes de Athenis removerit, ad nos redibit et, deficiente consilio sapientum, omnes nos sibi totaliter subiugabit". tunc populus unanimiter acclamavit: "Petitio regis Phylippi penitus repellatur et quod sapientes de Athenis nullatenus removeantur". ex quo patet quod boni iudices sunt valde neccessarii et utiles, quia sunt tanquam boni canes Dei, qui latratu sue lingue lupos, idest homines impios, arguunt et oves, idest simplices et innocentes, custodiunt. iudices autem et rectores avari lude Scariothi sunt similes. ludas enim ex avaritia vendidit Christum. Christus autem erat veritas, sicut ipse dicit: "Ego sum via, veritas et vita". ludas igitur, vendendo Christum, vendidit veritatem. eodem modo mali iudices et rectores propter cupiditatem vendunt iudicij veritatem. et ideo possunt ludas non immerito appellari. de hoc ita dicit beatus Ieronimus: "Vis scire quam periculosus sit amor habendi pecuniam? per hanc enim ludas vendidit Salvatorem". quod scelus quando audimus, omnes horremus[Page 145]

et impium discipulum condemnamus et nos proprio mucrone confodimus. postea subdit Ieronimus: "O quanti lude ludam dampnant!" lude igitur sunt omnes, qui veritatem iustitie vendunt et tamen tales lude ludam proditorem verbis condemnant, sed operibus imitantur. avari etiam iudices et rectores non desinunt rapere aliena. unde reffert Valerius quod, dum in Yspaniam unus consul de Roma esset mittendus et de duobus mentio haberetur, Scipio, sciens quod unus eorum erat avarus et alter mendicus, dixit in publica contione: "Neuter mihi placet. unus quia nihil habet, alius quia nihil satis est ei". quasi dicat: pauper non faceret nisi rapere propter suam [indigentiam, et avarus non faceret nisi rapere propter suam] inexplebilem avaritiam, et sic neuter missus fuit. tales igitur iudices et rectores avari peiores demonibus sunt dicendi. quod tali ratione potest ostendi. homo quidem tria habet, scilicet[Page 146]

res temporales, corpus et animam. dyabolus autem non curat de rebus, quia nihil terrenum possidet, nec curat de corpore, quia corpus sine anima nihil valet; sed tantum curat de anima, ut eam ad peccatum trahat. unde dicit sanctus Gregorius quod dyabolus nihil se fecisse extimat, nisi quando animam vulnerat. verum est tamen quod dyabolus aliquando auffert bona temporalia, aliquando ledit corpora, sicut patet in sancto Iob, cui etiam omnia bona temporalia abstulit et corpus eius graviter vulneravit. sed dyabolus non facit ista nisi propter animam, ut scilicet per talem rerum ablationem et corporis vulnerationem inducat animam ad impatientiam seu blasphemiam et desperationem. quamvis igitur dyabolus non curet de rebus nec de corpore, sed tantum de anima, iudices tamen et rectores avari de omnibus curant. nam bona temporalia a subditis rapiunt, corpora eorum opprimendo affligunt, ut per talem oppressionem possint ab eis pecuniam extorquere. insuper animas eorum malo exemplo corrumpunt et ad desperationem pertrahunt, et sic demonibus sunt peiores. avari etiam iudices et rectores non curant de re publica, sed tantum de propria. e contrario autem Romani iudices et consules plus rem publicam quam propriam çelabant.[Page 147]

et ideo ipsam splendidam faciebant, unde dicit Augustinus quod

Romani consules habebant rem publicam opulentissimam, domesticam vero pauperrimam. nolebant enim Romani, in consulatibus sublimati, magis inveniri divites in consulatu, quam ante consulatum fuissent. unde reffert idem Augustinus in libro De Civitate Dei quod quidam consul repulsus est a senatu ex eo quod .X. pondera argenti plus inventus est habere, quam ante consulatum habuisset. hanc autem magnanimitatem habuerunt Romani, quod potius voluerunt ut res publica nobilitaretur dominando hominibus habentibus aurum, quam quod ipsi possiderent aurum. unde reffert Vegetius in libro De re militari quod legati Epirotarum cum magno pondere auri et argenti Romam venerunt ut sibi acquirerent libertatem, et cum intrassent in sero ad Fabritium consulem Romanorum, invenerunt ipsum in mensa rusticana cum vasis ligneis cenantem. cumque sibi magna auri et argenti pondera obtulissent, ille eis respondit: "Abite et aurum et argentum vestrum asportate, quia Romani malunt dominari hominibus habentibus aurum,"[Page 148]

quam auro. et scitote Fabritium [nec auro] nec hostibus vinci posse". quia igitur iudices et rectores avari pervertunt iudicia, rapiunt aliena et nihil curant de re publica, ideo cum malis et avaris iudicibus et rectoribus demergentur ad inferni supplicia. reffert enim quidam philosophus quod Nero imperator, qui fuit crudelissimus et avarus, visus est post mortem suam in auro liquefacto bullienti apud inferos balnari, et cum vidisset[Page 149]

magnum cetum iudicum et advocatorum, dixit eis: "Venite ad me, venale genus hominum, et mecum hic balneamini, quia vobis partem optimam reservavi". tunc etiam in avaris iudicibus et rectoribus complebitur quod cuidam alteri dictum fuit, sicut reffert Orosius, qui cum aurum semper sitiret et satiari non posset, tandem ab inimicis captus fuit. illi autem aurum liquefactum et bulliens in os suum miserunt dicentes: "Aurum sitisti, aurum bibe". istud etiam demones cuilibet avaro dicere poterunt: "Aurum sitisti, aurum bibe". et sic patet quod avari iudices et rectores in auro liquefacto et bullienti balneabuntur et auro liquefacto et bullienti potabuntur. sanctus autem Ambrosius reffert quod quidam rex avarus, nomine Mida, petiit[Page 150]

ab Apolline deo suo ut quidquid tangeret aurum fieret. cum igitur sua petitio fuisset impleta, omnia, que tangebatur, in aurum protinus vertebantur. venit igitur ad mensam et panis et cetera comestibilia, que tangebatur, vertebantur in aurum, ita quod comedere non valebat. ordinavit igitur quod famuli sui cibos tangerent et in os suum ponerent; sed cum illos cibos labia sua tangerent, in aurum protinus vertebantur, et sic fame mortuus est. quia enim iste aurum nimis ardentem concupivit, ideo aurum et vitam amisit. eodem modo avari, qui nimis ardentem aurum concupiscunt, ideo et aurum amittunt et vitam eternam perdunt. capitula .VIIIe. partis. Sequitur .VIIIa. pars, in qua ponitur quales debentesse cives et habitatores civitatum. et ista pars habet tria capitula. in primo capitulo ostenditur quod ipsi cives debent esse in consulendo discreti et maturi. in secundo, quod non debent esse vitiis subiecti, sed in virtutibus exercitati. in tertio, quod debent esse rei publice zelatores maximi. quod consilarii civitatum debent esse sapientes et maturi. [capitulum primum].[Page 151]

Scriptum est in libro Tobie: "Consilium semper a sapiente perquire". et contra in Ecclesiastico legitur: "Cum fatuis non habeas consilium, non enim poterunt diligere nisi ea que sibi placent". debent igitur consilarii esse discreti et maturi; non enim debent esse pueri nec decrepiti nec iuvenes, sed maturi et senes. et ratio est quia, sicut dicit sanctus Ysidorus, sanguis calidus est causa scientie acute. sanguis minus calidus est causa scientie parve. sanguis frigidus est causa insipientie. sanguis vero temperatus est causa scientie mature. pueri igitur nondum sapiunt, quia nondum in eis sanguis incaluit. decrepiti desipiunt, quia sanguis in eis iam friguit. iuvenes accute cognoscunt, quia sanguis in eis incalescit. antiqui mature cognoscunt, quia eorum sanguis nec est calidus nec frigidus, sed temperatus. consilarii igitur non debent esse pueri, quia pueri nondum habent scientiam nec possunt bene diiudicare, nec discernere, nec que agenda sunt cognoscere vel videre. nec debent esse decrepiti, quia illi

admodum desipiunt et delirant. nec debent esse iuvenes, quia iuvenes habent animum nimis fervidum et cor nimis acutum. sed debent esse antiqui et senes, quia illi habent sensum maturum et animum temperatum. nam, sicut dicitur in Iob in antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia inveniuntur autem aliqui iuvenes, qui habent sensum canum et animum maturum, de quibus dicitur in libro Sapientie: "Cani sunt sensus hominis et etas senectutis vita immaculata". tales, inquam, iuvenes sunt ad consulendum valde ydonei, et ideo inter consiliarios sunt per omnia ascribendi. talis fuit Daniel, qui licet esset iuvenis in corpore, erat tamen maturus et antiquus in sensu; unde dixerunt ei iudices Israelis: "Veni et sede in medio nostrum, quia tibi dedit Deus honorem senectutis". debent igitur consiliarii esse sapientes et maturi. illi autem sunt maturi, qui non sunt precipites nec festini, qui non sunt improvidi sed valde circumspecti, qui non sunt iracundi sed mente tranquilli, qui non sunt moribus lascivi sed vita preclari, qui non diligunt crudelitatem sed amant equitatem. illi igitur, qui tales sunt [possunt appellari maturi et] in consiliarios eligendi. ista autem omnia latius persequamur. primo igitur consiliarii non debent esse precipites nec festini, sed in hiis, qui habent consulere, debent multam deliberationem habere. quia, sicut dicit Salomon, qui festinus est pedibus offendet et in Ecclesiastico dicitur: "Verba sapientium[Page 153]

statera ponderabuntur". sapientes nam verba sua in statera sui iudicii ponderant et examinant antequam ea proferant. ista est enim differentia inter sapientem et fatuum, quia sapiens habet os suum in corde suo, quia verba apud se ipsum examinat priusquam ea proferat. fatuus autem habet cor suum in ore suo, quia quicquid habet in corde, statim habet in ore. unde dicitur in Ecclesiastico: "In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum". et quia multi in consulendo sunt nimis precipites, ideo sepe in consiliis inveniuntur errantes. ideo dixit Socrates: "Velox consilium sequitur penitentia, idest penitudo". propter hoc legitur in libro De duodecim Cesaribus quod Augustus Cesar dicere consuevit quod festinatio et temeritas male in duce conveniunt. et addebat dicens: "Satis celeriter fit quicquid bene fit". ideo etiam dixit Varro philosophus: "Imperitiae signum est quod difficillimum est exigere cito fieri". secundo consiliarii non debent esse improvidi, sed valde circumspecti, quia non tantum debent considerare ad rerum et negotiorum principia, sed etiam ad fines et ad ea que faciunt ad finem. istud ostendit Deus in Evangelio[Page 154]

per duo exempla. primum exemplum est quia si aliquis vult hedi ficare turrem, non debet statim ipsam incipere, sed prius debet videre et considerare si habet sumptus unde ipsam turrem possit ad finem perducere, ne, postquam inceperit et complere non poterit, omnes sibi irrideant et dicant: "Iste homo cepit edificare et non potuit consummare". aliud exemplum est quia si aliquis rex vult cum alio rege pugnare, non debet statim pugnam incipere, sed prius debet videre si sufficienter habet arma et milites quibus possit ad finem victoriae pervenire. legitur quod cum quidam philosophus in platea cuiusdam civitatis consisteret, dixit se vendere sensum omnibus qui indigerent. quidam igitur princeps, hoc audito, sibi per nuntium aurum et argentum misit ut de sensu suo sibi venderet. ille autem in cedula scripsit dicens: "In omnibus, que acturus es, semper cogita quid tibi possit accidere". cum igitur princeps illam cedulam recepisset, verba illa super portam sui palatii licteris aureis scribi fecit. post aliquos dies quidam eius inimici cum barbario principis ordinauerunt ut quando eum raderet, ipsum cum rasorio iugularet. cum ergo barbarius ad radendum principem accederet et aliquo modo licteras sciret, suspiciens litteras illas legit. quibus lectis, cepit cogitare quid de hoc posset sibi accidere et tunc cepit tremere et pavere et color vultus eius in pallorem mutatus est. quod cum princeps vidisset, ipsum capi fecit et veritatem[Page 155]

extorquens, sibi pepercit, sed actores sceleris interfecit. ex quo manifeste colligitur quod non tantum debemus respicere ad operis principium, sed maxime ad finem et exitum. tertio consiliarii non debent esse iracundi, sed mente tranquilli. ex corde enim pleno iracundia non possunt procedere consilia

recta, quia ira impedit animum ne possit cernere verum. unde dicit Crisostomus: "Non potest pacifice loqui, qui cor habet turbatum". propter quod dicit Socrates: "Pro consilio duo maxime sunt contraria, scilicet festinatio et ira". sed notandum quod est quedam ira mala, que odium nuncupatur; quedam bona, qua homo contra vitia et peccata irascitur; quedam nec bona nec mala, scilicet subbitus ire motus, sine qua presens vita non ducitur. prima igitur ira consilio est contraria, quia intellectum obnubilat ne consilium rectum discernat. due autem sequentes ire consilio non sunt contrarie, quia intellectum non habent obnubilare. querit autem sanctus Augustinus in libro De Civitate Dei si ira et perturbatio cadunt in animum sapientis et dicit quod de hoc aliter [senserunt stoici et aliter] perypatetici,[Page 156]

aliter christiani. stoyci enim philosophi dixerunt quod ira [et] perturbatio non cadunt in sapientem, quia in omnibus adversis habet firmum animum et constantem, ita quod nulla perturbatione movetur. perypatetici autem philosophi dicunt quod sapientes aliquando ad iram et turbationem moventur, sed tamen ipsam iram et turbationem habent rationi subiectas et freno discretionis moderatas. christiani autem philosophi non querunt utrum iste irascatur vel non irascatur, sed utrum ex causa vel sine causa irascatur. ideo dixit Dominus in Evangelio: "Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio". et aliqui libri ibi habent: "Omnis qui irascitur fratri suo sine causa et cetera". qui enim irascitur vitio fratris, talis ira est ex causa et est bona et debet cadere in quemlibet sapientem. qui[Page 157]

enim irascitur fratri non vitio fratris, talis ira est sine causa et est mala et non debet cadere in aliquem sapientem. quarto ipsi consiliarij non debent esse moribus lascivi, sed vita preclari. de hoc ita dicit sanctus Ambrosius in libro De Officijs: "Advertimus quod in querendis consilijs plerumque adiungat vite probitas, virtutum prerogativa, benivolentie usus". postea subdit: "Quis enim in ceno fontem requirat? quis ex turbida aqua potum petat? itaque ubi luxuria est, ibi intemperantia. ubi confusio vitiorum, quid inde sibi aliquis auriendum extimet? quis utilem cause anime sue iudicet, quem videt inutilem vite sue? quomodo potest eum aliquis iudicare consilio superiorem, quem videt inferiorem moribus? super me debet esse cui me committere paro. an vero eum ydoneum putabo, qui mihi det consilium qui non dat sibi, et mihi vacare credam, qui sibi non vacat?" idem in eodem. illi viro salutem nostram[Page 158]

committimus, qui sit iustus et prudens: facit iustitiam ut nullus sit fraudis metus; facit prudentiam ut nulla sit erroris suspicio. promptius tamen viro iusto quam prudenti nos committimus, quia consilium viri iusti frequenter ingenio sapientissimi viri preponderat. quinto consiliarij debent odire crudelitatem et diligere equitatem. sepe autem contingit quod illi, qui dant consilia crudelia, ex iudicio divino incurrunt in illa, sicut legitur in libro Hester. nam cum Aman princeps altissimum lignum parasset, ut in ipsum Mardocheum iudeum suspenderet, suasit regi Assuero ut dictum Mardocheum tanquam malefactorem sibi suspendere et punire liceret. cum igitur rex causam examinasset, invenit Mardocheum innocentem et laude dignum; Aman vero invenit malefactorem et puniendum, et ideo in illo ligno, quod Mardocheo paraverat, eum suspendi fecit. nam, sicut dicit Salomon, qui fodit foveam incidet in eam. reffert etiam Orosius, magnus ystoriographus, quod dum quidam tyrannus, nomine Fallaris,[Page 159]

multum esset crudelis ad supplicia irroganda, quidam argentarius, nomine Perilus, crudelitatem illius voluit adiuvare; volensque sibi placere, taurum eneum fecit, cui ex latere portam composuit, per quam puniendi possent includi. ipsum igitur tyranno presentavit dicens ut quos odiosos haberet, ignibus suppositis, intus includeret, ut cum illi pre doloribus gemitus emitterent, non gemitus hominis sed potius gemitus tauri esse viderentur. quod tamen factum tyrannus abhorruit dixitque ei ut primus intraret, ut sic eius mugitum audiret. ipsum igitur violenter includi fecit et genus mortis horribilis, quod alijs paraverat, ipse primus expertus fuit. [et sic completum fuit] illud quod dicitur in Ecclesiastico: "Facienti nequissimum consilium, super eum devolvetur, et non cognoscet

unde adveniat illi". hoc etiam patet in Chaypha,
qui consilium dedit Iudeis ut Christus occideretur,[Page 160]

ne Romani veniant et locum et gentem tollant. sed istud consilium,
tam nequissimum, fuit super eorum capita devolutum,
quia enim Iudei Christum occiderunt, ideo Romani principes, scilicet
Tytus et Vespasianus, locum destruxerunt et gentes disperxerunt
et occiderunt. quod cives non debent esse vitiiis subiecti, sed in
virtutibus exercitati. capitulum .IIII. .

Cives nobiles et famosi non debent vitiiis subici, sed in virtutibus
exercitari. illi enim, qui vitiiis subiciuntur, non possunt dici
rationales sed brutales, non sunt liberi sed sunt servi, non sunt
viriles sed effeminati et molles. primo igitur non sunt rationales
sed brutales, unde dicit Propheta: "Homo, cum in honore esset, non
intellexit; comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est
illis". secundum enim diversitatem vitiorum homo similis
est diversitatibus bestiarum. istud autem, qualiter sit, ostendit
Boetius eleganter in libro De Consolatione, dicens:
"Evenit ut quem transformatum vitiiis videas, hominem
existimare non possis: avaritia fervet, alienarum opum violentus
ereptor, lupo similem dixeris; ferox atque inquietus
linguam litigiis exercet, canibus comparabis; insidiator occultus,
subripuisse fraudibus gaudet, vulpeculis exequetur.
ira intemperans fremit, leonis animum gestare credetur; pavidus
ac fugax non metuenda formidat, cervis similis habeatur.
segnis ac stupidus torpet, asinus vivit, levis ac inconstans
studia permutat. nichil avibus differt, fedis inmundisque
libidinibus inmergitur, sordide suis voluptate detinetur. ita[Page 161]

fit ut qui, probitate deserta, homo esse desierit, cum in divinam conditionem
transire non possit, vertitur in beluinam".

secundo illi, qui sunt vitiiis subiecti, non sunt liberi sed servi. ideo
dicit Dominus in Evangelio: "Omnis, qui facit peccatum,
servus est peccati". et beatus Petrus apostolus dicit: "A quo
enim quis superatus est, huius et senus est". nam, sicut dicit
Augustinus, peccator est servus tot dominorum quot vitiorum.
istud ostendit Dyogenes philosophus loquens cum
Alexandro. supradictus enim philosophus nolebat cum hominibus
conversari, sed in heremo in quadam vegete morabatur
et ita quod in estateolvebat fundum soli, et sic semper umbram
habebat; in yeme vero os vertebat ad solem, et sic semper solem
habebat. cum igitur Alexander imperator yemali tempore ad
eum accessisset et ante eum stans umbram sibi faceret, dixit
philosopho si volebat ut aliquam gratiam sibi concederet.
cui ille respondit: "Vellem ut mihi non auferres quod[Page 162]

dare non potes". cum igitur Alexander ad partem aliam deviasset,
interrogavit philosophum si ipsum cognosceret. cui
philosophus respondit: "Cognosco te, quia tu es servus servorum
meorum". cum ergo Alexander huius dicti rationem quereretur,
ille ait: "Superbia est domina tua, quia ipsa quocumque vult te
ducit; est autem ancilla mea, quia eam suppeditavi. luxuria
est domina tua, quia ab ipsa te duci permittis; est autem
ancilla mea, quia eam penitus subiugavi. ira et avaritia sunt
domine tue, quia te ducunt sicut volunt; sunt autem ancille mee,
quia eas duco sicut volo, et sub pedibus eas teneo. et ideo tu es
servus servorum meorum et ancillarum mearum". cum igitur
Alexander sibi diceret se mirari quia non videbatur suam dominationem
timere ex eo quod tam audacter sibi loqueretur, ille
respondit: "Ego dominium tuum non timeo, quia dominium tuum
aut est preteritum et illud iam non est, aut est futurum et illud dubium
et incertum est, aut est presens et illud breve et momentaneum
est". verum, cum milites Alexandri ex talibus verbis
indignati vellent in philosophum irruere et ipsum graviter
verberare, prohibuit Alexander dicens: "Cavete ne ipsum aliquantum
contingat. iste enim vere servus Dei est et vera
sunt omnia que testatur et dicit". tertio illi, qui sunt vitiiis
subiecti, non sunt viriles, sed effeminati et molles. effeminati
sunt illi, qui ad modum feminarum ornant se aureis frigijs
et pretiosis ac mollibus vestimentis. contra quos dicit poeta:[Page 163]

"Sint procul a nobis iuvenes, ut femina, compti". legitur
in ystoriis Romanorum quod Tullius Hostilius, qui fuit
tertius rex Romanorum, primus usus est apud Romanos veste
purpurea, qui cum tota domo sua a fulmine fuit combustus, sicut

etiam testatur sanctus Augustinus in libro De Civitate Dei. multum autem auxit humana vanitas ad vestium vanitatem. materia enim prime vestis fuit multum vilis, quia fuit de simplici lana. nam, sicut legitur in Genesi, cum Adam et Eva essent nudi, Deus fecit eis tunicas pelliceas. deinde processum est ad lanam diversis coloribus variatam; deinde processum est ad sericum unde fiunt purpure. postmodum processum est ad aurum simul et sericum, unde fiunt panni deaurati. tandem processum est ad auri frixia et lapides pretiosos. ecce vanitas vanitatum et omnia vanitas. sunt etiam effeminati illi, qui sunt delitiis et voluptatibus subiecti. tales enim de nulla alia re curant, nisi de suis delitiis et voluptatibus explendis. ideo olim in castris non audebant aliqui stare, nisi casti. unde et a castis castra sunt appellata. unde reffert Valerius quod, cum[Page 164]

Cornelius Scipio in Yspaniam cum grandi exercitu missus fuisset, omnia, que erant causa voluptatis et incentiva libidinis, iussit de suo exercitu penitus removeri. propter quod duo milia scorta de suo exercitu recesserunt. noverat enim vir industrius quod voluptas viriles mentes effeminat et vires ferreas emollit atque enervat. unde cum Alexander, cum adhuc esset adolescens cum cythara caneret, Antigonus, eius pedagogus, eam sibi abstulit et cum indignatione fregit, dicens: "Etati tue regnare iam convenit, et ideo turpe est in regis pectore voluptatem et luxuriam dominari". ipse enim Alexander, licet fuerit magnanimis [et] virtuosus, tamen aliquibus vitiis fuit plenus. dicitur enim in Pollicrate quod, licet Alexander fuerit orbis victor, ab ira tamen et violentia et concupiscentia vincebatur. maxime autem concupiscentia carnalis facit hominem effeminatum et mollem. unde cum quidam effeminatus diceret Pictagore philosopho[Page 165]

quod libentius staret cum mulieribus, quam cum philosophis, ille respondit: "Et porci libentius in luto, quam in aqua pura morantur". nam concupiscentia enervat homines fortissimos, homines sapientissimos et, quod magis gemendum est, enervat etiam homines virtuosos. quis enim Sansone fortior? quis Salomone sapientior? quis David virtuosior? et tamen omnes isti fuerunt a mulieribus enervati. legitur in libro Esdre quod coram rege potentissimo Assuero per quosdam sapientes questio mota fuit quid esset fortius in hoc mundo. unus autem dixit quod vinum erat fortius, quia vinum sensum et rationem ab homine tollit, per omnia debita solvit, inter hostes securos reddit. alius dixit quod rex sive imperator erat fortior, quia suo verbo omnes obediunt, ad eius imperium omnes tremunt, occiduntur omnes ut iubet, vivunt et conservantur omnes ut placet. tertius dixit quod mulieres sunt fortiores, quia mentes ferreas et viriles emolliunt, effeminant et enervant, et posuit exemplum de ipso Assuero rege, qui quandam amasiam habebat,[Page 166]

que sic eum enervaverat et emollierat, ut in faciem suam irata aliquando alapam daret et rex sibi arrideret. si quando videbatur irata, rex se iratum similiter simulabat; quando apparebat leta, et rex similiter letum [se] ostendebat; si apparebat tribulata, rex ipsam blanditijs demulcebat. et iste iudicatus est melius dixisse. ex quo manifeste patet quod ipsa carnalis concupiscentia ferreas mentes emollit, animos viriles effeminat et homines fortes enervat. tales igitur, qui sic sunt effeminati, non sunt rebus bellicis apti nec militie ascribendi, nec sunt dicendi viri sed feminei. legitur in Proverbiis Philosophorum quod cum quidam homo ingenti odore fragraret, Democritus philosophus dixit: "In quo viro mulier redolet?". cumque illum vidisset, ait: "Penitet me te virum vocasse et falsum in te odorem cognovi". non debent igitur cives et lascivitatibus subici, sed in rebus virtuosis et bellicis exercitari. ars enim preliandi melius adiscitur per experientiam, quam per scientiam, melius per consuetudinem, quam per artem. legitur in libro ludicum quod Dominus voluit dimittere filijs Israelis quosdam hostes ut in ipsis exercitarentur et artem discerent bellandi,[Page 167]

unde dicitur ibidem: "Hee sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israelelem et omnes, qui [non] noverant bella Cananeorum, ut postea discerent filij exercitare cum hostibus et habere consuetudinem preliandi". oportet igitur se circa fortia exercitare et non lascive nec molliter nec segniter se habere, qui vult de hostibus triumphare. hinc est quod, sicut

legitur in libro Iudicum, cum vellet Dominus populum suum de manu Madianitarum eripere et Gedeon, qui erat dux populi Domini, haberet secum exercitum copiosum, noluit Deus ut cum eo pergeret tanta populi multitudo. et ideo dixit Deus Gedeoni ut populum ad fluvium duceret et ibidem ei demonstraret qui secum ad prelium profecturi essent. inmisit igitur Deus in populo magnam sitim. cum igitur venissent ad [aquam], quidam eorum terre incumbentes bibebant, alij vero stantes aquam ad os prohibebant. Dominus autem noluit quod illi qui quiescentes biberant sed tantum illi qui stantes aquam ad os proiecerant ad prelium proficiscerentur, per quod significabatur quod illi non sunt militie ascribendi nec rebus bellicis anumerandi qui dant se quieti et delitijs, sed tantum illi qui exercent se in operibus fortissimis et virtuosis. ideo enim Romani toties triumphaverunt quia circa opera virtuosa et fortia semper se exercitaverunt. unde dicitur in Pollicrate quod tria fecerunt Romanos esse victores, scilicet exercitatio, fides et scientia. primum igitur quod fecit Romanos esse victores fuit exercitatio.[Page 168]

exercitabant enim [se] circa arma bellica et opera virtuosa, ideo gaudebant victoria. dicit enim Vegetius in libro De re militari quod exercitata paucitas promptior est ad victoriam, quam rudis et indocta multitudo. dicit autem sanctus Augustinus in libro De Civitate Dei, ubi querit qualiter Romanum imperium sic fuit dilatatum, quod Romani primo exercitaverunt se circa opera virtuosa pro libertate habenda, ut scilicet nulli genti subicerentur sed libere regnarent, multe enim civitates et reges eos sibi subicere conabantur. postquam igitur libertatem per multa prelia fuerunt assecuti, ceperunt exercitare se circa opera virtuosa et arma bellica pro gloria dilatanda, ita quod gloriam suam et nomen per totum mundum dilataverunt. ita quod ipsi Romani, quamvis a principio non dominarentur nisi usque ad quintum lapidem, idest ad quintum miliare sicut dicit idem Augustinus, postmodum suum dominium in tantum dilataverunt, quod toti mundo dominati fuerunt. tandem ceperunt exercitare ad invidiam et avaritiam et ex hoc orta sunt inter eos bella civilia per que se mutuo destruxerunt. fides etiam fecit Romanos esse victores. ipsi enim non tantum amicis, sed etiam inimicis fidem servabant, propter quod omnes de eis confidebant.[Page 169]

unde legitur in gestis Romanorum quod, dum quidam civis Romanus ab Anibale captus fuisset, sub iuramento Romam dimissus est, ut pretium sibi redemptionis acquireret. sed cum pretium invenire non posset et redire nollet, senatus eum ligari fecit et ad Anibalem misit. noluerunt enim quod fidem frangeret, quam sibi sub iuramento promiserat, maxime quia fides etiam hostibus est servanda. scientia etiam Romanos fecit esse victores. unde etiam Romulus, postea Numa Pompilius centum sapientes de populo elegit, quorum consilio res publica regebatur, qui quidem dicebantur senatores et patres conscripti. senatores dicebantur propter sensum et vite et etatis maturitatem quasi seniores; patres vero dicti sunt propter affectum, quia tanquam patres debebant habere curam et sollicitudinem rei publice et ipsam fovere et defendere. patres autem conscripti dicebantur propter dignitates, quia omnes erant mitrati et in singulis mitris, quas gerebant, propria nomina scripta habebant. Constantinus autem imperator mitram suam domino pape dedit. mitras vero senatorum cardinalibus tribuit, unde senatores sic tunc mitrati incedebant, sic modo cardinales mitrati incedunt. vel ideo dicebantur patres conscripti, quia eorum nomina et[Page 170]

acta in gestis publicis annotabantur. quod autem scientia sit necessaria ad prelia contra hostes, narrat Trogius Pompeius quod, dum Alexander ad bellum periculosissimum pergeret, non elegit robustos sed veteranos, qui cum patre suo militaverant. unde factum est quod eorum consilio et sapientia de hostibus triumphavit. sicut enim dicit Salomon, vir sapiens fortis est et vir doctus robustus, quia cum dispositione initur bellum et erit salus ubi multa consilia sunt. quod cives debent celare rem publicam. [capitulum tertium]. Rem publicam in tantum cives debent celare quod utilitati proprie ipsam debent preponere, quod pro ipsa conservanda interdum morti se debent exponere, quod pro ipsa defendenda licet patri contra filium et filio contra patrem arma levare. ista autem tria per aliqua ostendamus exempla. quod enim res publica

utilitati proprie sit preponenda ostendit Augustinus in libro De Civitate Dei et Tullius in libro De Officijs. dicunt enim quod cum Ma[r]chus Regulus, maximus consul romanus[Page 171]

a Carthaginensibus fuisset captus et Romani multos iuvenes Carthaginenses cepissent, missus est Romam dictus Regulus pro commutatione captivorum sub iuramento redeundi, si forte dicta commutatio fieri non liceret. dum igitur Romam venisset, contionatus est in senatu quod illa talis commutatio nullo modo ad utilitatem rei publice proveniret, ex eo quod ipse esset senectute confectus et cito moriturus, illi autem essent adolescentes in bello fortes et multam adhuc possent mollestiam Romanis inferre. et ideo non consulebat quod ista talis commutatio fieret. dixit etiam quod nolebat ut propter se decretum Romanorum infringeretur, quod ordinatum et firmatum erat, ut quicumque Romanus de prelio fugeret, capite puniretur et quicumque se in prelio vivum et armatum capi permetteret, nunquam redimeretur. et ideo, cum ipse captus fuerit vivus, non erat redimendus. et cum ab amicis rogaretur ne illuc rediret, ipse tamen propter iuramentum redire voluit, qui crudelissima morte ab eis interfectus fuit. ecce quia iste utilitatem suam propriam utilitati communi postposuit. utile quidem sibi fuisset redimi et de carcere liberari, sed rei publice fuisset dampnosum, quia iuvenes Carthaginenses, qui dimissi fuissent, multa Romanis incomoda intulissent. ideo dicit Tullius in libro De Officijs[Page 172]

quod Plato dedit tua precepta ad rem publicam conservandam. unum est ut utilitati communi sint omnes intenti, propriorum commodorum obliti. secundum ut totum corpus rei publice curent ne unam partem foveant et aliam deserant. quod vero pro re publica conservanda quis interdum se morti debeat exponere, ostendit Augustinus in libro De Civitate Dei, et Valerius Maximus. dicunt enim quod cum instaret bellum inter Athenienses et Polopenses et accepissent responsum a dijs suis quod illi essent victores, quorum rex in prelio occideretur, audiens hoc Codrus, rex Atheniensium, transivit ad hostes in habitu pauperis ferens sarmenta humeris et falcem ad cingulum. cum igitur quendam militem de hostibus cum falce provocasset, ille in eum insurrexit et protinus interfecit. cumque adversarij corpus Codri regis cognovissent, memores responsi quod dii fecerant, territi fugerunt et sic Athenienses victoriam habuerunt. ideo Tullius in libro De Officijs querit: "Si duo sapientes naufragium passi in tabula una consistent, que utrumque deferre non potest, quid facere debemus?". et respondit quod minus sapiens debet cedere magis sapienti, ex eo quod rei publice utilior[Page 173]

invenitur. legitur quoque in ystorijs Romanorum, et Augustinus in libro De Civitate Dei idem tangit, quod quodam tempore per duos annos magna pestilentia Rome fuit. tandem in medio Urbis terra se aperuit, vorago magna facta fuit, ita ut quodammodo infernalicia loca paterent. cumque omnes subversionem Urbis formidarent, ecce quedam vox de illa voragine insonuit, dicens quod si Romani volebant ut Urbs sanaretur, precipiebant dii ut aliquis nobilis Romanorum in illam voraginem mitteretur ad eos. ordinatum est igitur in senatu ut quicumque pro salute Urbis in illam foveam precipitem se daret, statuam eneam in foro haberet. cum igitur nullus inveniretur, ecce quidam miles nobilissimus, nomine Mercurius, optimis armis munitus, equum ascendens in illam foveam precipitem se dedit, statimque illa fovea clausa fuit et pestilentia tota cessavit. ecce quia isti duo pro salute patrie morti[Page 174]

se dederunt. quod autem pro re publica defendenda liceat patri contra fines et filio contra patrem arma levare dicit Tullius in libro De Officijs, ubi querit si pater conatur patriam scindere vel hostibus tradere, utrum filius debeat silere. et respondit Tullius quod filius primo debet patrem rogare quod desistat, et si non valent preces, debet addere minas, quod scilicet ipsum principem accusabit; et si nec per preces nec per minas pater vult desistere, debet filius se patri opponere et pro defensione patrie debet contra patrem arma levare. iste tamen celus, quod cives rem publicam debent celare, debet esse discretus ut scilicet pro re publica nunquam faciant aliqua iniusta vel inhonesta, quantumcumque videantur esse utilia. olim quidem inter sapientes et philosophos questio magna fuit,

utrum scilicet utile debeat preponi honesto vel honestum utili, et diffinierunt quod semper honestum est omni utili preponendum et super hoc .IIIlor. adducebant exempla. primum narrat Ambrosius in libro De Officijs dicens quod cum Macedones contra Athenienses classem maximam navium direxissent,[Page 175]

venit quidam nuntius de exercitu ad Athenienses dicens quod duos sapientes sibi darent, quibus rem manifestaret, que ipsis multum utilis esset. cum igitur sapientes electi fuissent, dixit eis quod Macedones in tali loco classem suam posuerunt et ideo, si nocte et clanculo illuc pergerent, totam illam classem navium comburere possent. tunc illi duo sapientes ad conctionem expectantem intraverunt dicentes: "Illud quod nobis homo iste dixit est quidem utile, sed non est honestum. si igitur vultis quod utile vincat, faciendum est quod dicit; si vero vultis quod vincat honestum, non est faciendum". statimque omnes una voce clamant dicentes: "Vincat honestum, vincat honestum". et sic repudiata fuit illa victoria, quia non fuisset cum virtute acquisita. et subdit Ambrosius: "Maluerunt enim minus posse honeste quam plus turpiter". aliud exemplum narrat idem Ambrosius in eodem libro et Annetus Florius in Ystorijs Romanorum. dicunt enim quod cum Pirrus rex et[Page 176]

Fabricius consul Romanorum, magno exercitu congregato, ad invicem pugnaturi essent, venit medicus Pirri regis ad Fabritium et dixit ei quod regi medicinam venenatam daret, et sic, rege mortuo, ipse victoriam optineret. quod audiens Fabritius talem victoriam detestatus est, quia non honeste sed proditorie eam fuisset assecutus. quocirca dictum medicum, tanquam proditorem domini sui, fecit ligari et ad dominum suum mitti. et subdit Ambrosius: "Revera preclarum ut qui virtutis certamen suscepit, nollet fraude vincere". quod cum rex cognovisset, medicum illum occidit, et ait: "Iste est Fabritius, qui sicut sol non potest retrahi a cursu suo, sic nec ipse a legalitate sua". et ideo cum Fabritio ad suam voluntatem composuit. tertium exemplum est de Regulo, maximo consule Romanorum,[Page 177]

qui iuraverat ad carcerem redire, prout in presenti titulo dictum est. utile quidem sibi fuisset ad carcerem non redire, sed non fuisset honestum propter iuramentum. quartum exemplum ponit Valerius de Camilo duce romano, qui cum quandam civitatem obsideret, quidam magister artis gramatice, docens filios nobilium, extra urbem causa spatiandi deduxit et in manus hostium tradidit. quod cum Camilus audisset, factum abhorruit dicens: "Nos Romani virtute et armis vincere cupimus et belli sicut et pacis iura servamus, nec contra puerilem etatem, quibus etiam captis urbibus parcur, sed contra rebelles arma levamus". iussit igitur ipsum ligatum pueris tradi et ad parentes suos deduci. quod cum illi audissent, Romanis portas aperuerunt et cum eis composuerunt. ista autem res publica melius augmentatur, promovetur et regitur probitate morum et magnanimitate virtutum, quam copia divitiarum, multitudine populorum, habundantia equorum sive armorum. istud ostendit Cato eleganter atque diserte. non ille Cato, qui libellum composuit puerorum, sed ille Cato famosissimus, qui inter latinos[Page 178]

philosophos fere optinet principatum. iste Cato partes Pompei contra Cesarem adiuvabat, ex eo quod Cesarem hostem rei publice reputabat. cum igitur audisset quod dictus Cesar de Pompeio optinisset victoriam, tante fuit magnanimitatis, quod venenum et gladium sibi petijt. qui, austo veneno, gladium sibi infixit et vulnus dilatavit ne Cesarem rei publice hostem videret regnantem. hic igitur Cato, agens de re publica, ita dicit et verba eius beatus Augustinus in libro De Civitate Dei recitat, dicens: "Nolite, inquit Cato, existimare maiores nostros armis rem publicam ex parvis magnam fecisse. quippe, si ita esset, multo pulcherrimam eam nos haberemus. quippe sotorum atque civium, preterea armorum et equorum maior copia nobis quam illis est. sed alia fuerunt, que ipsos magnos fecerunt, que nobis nulla sunt, videlicet domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, nec delicto nec libidini obnoxius". hec igitur Catonis verba quam sint verissima docet nos ipsa experientia, que veritatum omnium est magistra. constat enim quod nostri cives moderni[Page 179]

magis habundant in armis, equis, personis et divitijs, quam habundarent antiqui. et tamen nostri cives antiqui rem publicam melius sepe gubernabant quam nostri moderni, qui tot divitijs modo habundant. sepe enim inter nimias divitias et rerum opulentias res publica periclitatur. unde dicit Augustinus: "Qui prudenter attendunt, plus dolent paupertatem quam opulentiam perisse Romanam. in paupertate enim morum integritas servabatur; per opulentiam vero non muros urbis, sed mentes hominum ipsius civitatis dira nequitia, omni peior hoste, corripit". unde poeta: "Nullum crimen abest facinusque libidinis[Page 180]

ex quo paupertas Romana perit". patet igitur ex verbis Catonis quod ista .IIII.or., scilicet habundantia armorum et equorum, personarum et divitiarum, non sunt causa quare res publica strenue administretur, sed alia .IIII.or., que ipse sub infert. primum est ut ipsi cives sint industrij circa domestica, ut scilicet domum suam bene sciant componere et ordinare. quia, sicut dicit Apostolus, qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior. sepe autem contingit quod, quando dominus domus est in se inordinatus, totam familiam habet inordinatam. unde dicitur in Ecclesiastico: "Secundum iudicem populi sic et ministri eius, et, qualis est rector civitatis, tales et inhabitantes in ea". ille enim, qui in domo sua non est ordinatus, non potest alios ordinare. unde refert sanctus Ieronimus quod Gorgias, magnus philosophus, habebat uxorem turpem et ancillam formosam, et quamvis ille esset castissimus, uxor tamen, eius celotipa, eum de ancilla suspectum habebat et eum cotidianis iurgiis molestabat, ita quod in domo sua pacem habere non poterat. dictus autem Gorgias fecit librum pulcherrimum, qualiter Greci, inter se discordes, ad invicem pacificari possent. cum igitur librum illum coram alijs philosophis[Page 181]

et sapientibus recitaret, quidam famulus suus dixit: "Iste homo vult concordare totam Greciam, qui tamen non potest concordare domum suam. quia, cum tantum sint tres in una domo, ipse scilicet, uxor et ancilla, tamen ad invicem pacificari non possunt". secundo debent habere et servare quo ad omnes alios iustitiam. est autem iustitia virtus, que reddit unicuique ius suum. ille igitur est iustus, qui superiori dat reverentiam, equali concordiam, inferiori instructionem et disciplinam, amicis benivolentiam, inimicis patientiam, miseris et afflictis compassionem operosam. tertio non debent esse vitiis subiecti, parum enim prodesset rei publice si hedificia starent et mores corruerent. unde dicit Augustinus quod Scipio non censebat rem publicam esse felicem stantibus menibus et ruentibus moribus. quarto debent esse liberi in consulendo, quia libere debent dicere et consulere veritatem. sed multi sunt qui aut propter timorem aut propter munerum acceptionem tacent veritatem. refert Elinandus, qui fuit doctor magnus, quod[Page 182]

dum Philippus, rex macedo, Atheniensibus multas iniurias et molestias inferret et inter eos lis maxima verteretur, tandem de communi consensu ordinatum est ut quilibet pars unum acciperet advocatum. Athenienses igitur pro suo advocato acceperunt Demostenem, qui erat sapientissimus et facundus, cuius eloquentiam omnes advocati et iudices formidabant. quod cum audisset rex Phylippus, timuit vehementer ne propter suam facundiam ipse suam perderet causam, propter quod magnum pondus argenti ad Demostenem destinavit, rogans ut nec pro se [nec pro] Atheniensibus allegaret, sed solum taceret. ille vero, avaritia depravatus, argentum accepit et se taciturnum esse promisit. aporinquantem igitur termino, miserunt Athenienses ad Demostenem, ut ad locum ordinatum pergeret et causam ipsorum defenderet. quod cum ipse presensisset, simulans langorem, in lectum se proiecit et cepit fortiter exclamare se pati scinatem. tunc unus ex nuntijs Atheniensium, qui audiverat de accepto argento, sibi respondit dicens: "Ecce, Demostenes, non pateris scinatem, sed argentinatem". et sic ille, depravatus cupiditate pecunie, tacuit veritatem iustitie. dicit idem Elinandus quod, si lingua iudicis funiculis argenteis[Page 183]

fuerit ligata, statim efficitur muta et tamen, sicut peccatum est mendacium dicere, ita et veritatem tacere. unde dicit beatus Augustinus: "Uterque reus est apud Deum et qui veritatem occultat et qui mendacium dicit. ille, quia prodesse non

vult; iste, quia nocere desiderat". capitula none partis. Sequitur nona pars, in qua agitur de re familiari et domestica, et ista pars habet sex capitula. in primo capitulo ponitur qualis uxor sit ducenda et qualiter cognosci poterit que sit bona vel non. in secundo qualiter sit custodienda. in tertio qualiter mutuo se debent diligere. in quarto quod debent pacifice habitare. in quinto qualiter parentes debent se habere ad filios, et filij ad parentes. in sexto qualiter domini se debent habere ad famulos sive servos, et servi ad dominos. qualem uxorem debent ducere viri et qualiter cognosci poterit que sit bona vel non. [capitulum primum]. Non tantum cives debent habere ordinatam rem publicam, sed etiam rem familiarem [et] domesticam. que quidem tunc est ordinata quando ipsi coniuges inter se sunt ordinati et habent familiam ordinatam. ordinatio autem rei familiaris et domestice multum dependet a bona et sapiente uxore, iuxta illud quod dicit[Page 184]

Salomon: "Sapiens mulier edificat domum suam, insipiens manibus suis eam destruet". et ideo vir multum laborare debet ut uxorem bonam et sapientem habere possit. et quamvis uxor sapiens detur a Deo, quia, sicut dicit Salomon, domus et divitie dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens, debet tamen vir accepturus uxorem diligenter requirere de eius moribus et conditione. istud autem qualiter fieri debeat ostendit sanctus Iohannes Crisostomus, dicens quod ille qui vult uxorem accipere, debet considerare si illa puella, quam vult accipere, habet ambos parentes bonos vel ambos malos, vel unum bonum et alterum malum. si ambo parentes sunt boni, secure eam accipiet, quia bona arbor fructus bonos facit. si ambo sunt mali, omnino eam dimittat, quia non potest arbor mala fructus bonos facere. si vero alter est bonos et alter malus, quid facturus sit timeat et videat diligenter. verumtamen, si pater est malus[Page 185]

et mater bona, minus debet timere eam accipere. si vero, e contrario, pater est bonus et mater mala, magis debet timere eam accipere, et ratio est quia puelle magis conversantur cum matribus, quam cum patribus, et ideo magis consueverunt imitari mores maternos, quam paternos. vir igitur accepturus uxorem non debet tantum respicere ad eius divitias sicut faciunt avari, nec ad eius pulcritudinem sicut faciunt iuvenes lascivi, sed ad morum ipsius honestatem sicut faciunt sapientes et discreti. non debet igitur vir tantum respicere ad eius divitias, unde dicit sanctus Iohannes Crisostomus: "Tu, iuvenis, quando uxorem ducere vis, noli querere divitem, sed bene morigeratam, quia boni mores divitias semper acquirunt, divitie autem bonos mores[Page 186]

nunquam fecerunt et gloriosior est paupertas fidelium quam divitie peccatorum". quidam philosophus, nomine Aureolus Teophostus, querit utrum homo debeat potius ducere uxorem divitem quam pauperem, et dicit quod ille, qui ducit uxorem divitem, ponit in domo sua tempestatem, quia uxor dives vult esse domina viri et ipsum die ac nocte iurgiis molestabit et suas divitias sibi improperebit. propter hoc dicit Salomon: "Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere letigiosa in domo communi". doma proprie est tectum domus, ubi passeret et yrundines nidificare consueverunt. vult ergo dicere Salomon quod melius est habitare in tecto domus cum passeribus et yrundinibus, quam in medio domus cum litigiosa muliere; quia peius est letigium mulieris, quam garritus yrundinis. et sicut vir non debet respicere ad divitias in uxore, sic et uxor potius debet[Page 187]

habere virum bene morigeratum et sapientem, quam divitem. unde quidam interrogavit Themistidem philosophum, cuinam libentius filiam suam traderet in uxorem, an homini pauperi sed etiam moribus ornato, an homini diviti et parum probato, qui respondit: "Malo filiam meam tradere viro indigenti peccunia quam peccunie indigenti viro". non debet enim vir accepturus uxorem respicere de eius pulcritudinem sicut faciunt iuvenes lascivi, quia ipsa pulcritudo in muliere est periculosa intuenti et habenti. intuenti quidem, quia sepe decipit hominem intuentem. unde dixit Salomon: "Fallax gratia et vana est pulcritudo. mulier timens Dominum ipsa laudabitur". est etiam periculosa mulieri habenti, quia, sicut dicit Salomon: "Circulus aureus in naribus suis, mulier pulcra et fatua". quando mulier est fatua et turpis, non est periculum, quia nemo eam sollicitat.

quando etiam est pulcra et sapiens, similiter non est periculum,[Page 188]

quia sapienter se custodit. sed quando est pulcra et fatua, tunc est periculum, quia, sicut sus habens circulum aureum in naribus vel in collo, cum illo auro in lutum se proicit, sic mulier fatua, habens pulcritudinem, se cum illa pulcritudine in fetorem immunditiae se immergit. querit supradictus philosophus Aureolus si vir potius debet ducere uxorem pulcram, quam turpem, et respondit quod pulcra ab omnibus adamatur, turpis vero ab omnibus despicitur. et ideo difficile est custodire pulcram, quam omnes habere desiderant; molestum est autem turpem tenere, quam nullus vult videre. et ideo ille, qui habet uxorem pulcram, semper erit in timore, et ille, qui habet turpem, semper erit in dolore. propter hoc medium est tenendum, ut nec nimis pulcra nec nimis turpis uxor ducatur, ne aut timor nimis sollicitet propter pulcram, aut dolor nimis excruciet propter[Page 189]

fedam. non igitur attendendum in uxore ad divitias vel ad pulcritudinem, sed ad morum honestatem, ut scilicet mulier sit honesta et pacifica, non litigiosa et clamosa, quia, sicut dicit Salomon, tecta perstillantia in die frigoris et litigiosa mulier comparantur. quando vir est in lecto et est magnum frigus, si tectum perstillaret et stillicidia super eum caderent, plurimum molestaretur. ita vult dicere Salomon quod mulier litigiosa est viro sicut stillicidia, quae in die frigoris cadunt de tecto, quae inquietant hominem existentem in lecto. refert sanctus Ieronimus et Seneca quod Socrates philosophus, licet esset sapientissimus, erat tamen corpore turpis et fedus. iste habebat duas uxores, quae de ipso celotipe multum erant. dum igitur quadam die Socrates eas reprehenderet quod de se tam turpi celotipe essent, ille indignate in eum impetum fecerunt et per capillos ad terram trahentes, ipsum verberibus affecerunt. quadam etiam die, dum una illarum magnas intonationes super eum fecisset, ille nichil sibi respondere voluit, sed de domo recedens, super quandam trabem, muro domus suae adherentem, sedere cepit. tunc illa caldariam aqua plenam accipiens, totam illam aquam super caput viri effudit. Socrates vero, caput extergens et ad eam respiciens, dixit: "Ego bene sciebam quod post tonitrua pluvia sequeretur". cum igitur amici sibi consulerent ut[Page 190]

illas uxores, quae eum sic molestabant, a se expelleret, dixit: "Nequaquam faciam, quia mihi faciunt magnam utilitatem, ex eo quod me faciunt patientem. nam disco in domo patientiam ut ipsam in foro exhibeam". qualiter viri debent uxores suas custodire. [capitulum secundum]. Quia mulier est magis fragilis quam vir, ideo mulieri est maior custodia adhibenda quam viro. nam, sicut dicit sanctus Iohannes Crisostomus, mulieres sunt magis incaute quam viri et ideo citius decipiuntur. sunt magis molles et ideo ad bonum et ad malum citius flectuntur. sunt magis fragiles et citius superantur. et propter hoc dyabolus, volens decipere primos parentes, non est aggressus virum sed mulierem, sciens quod mulier facilius deciperetur quam vir, ex eo quod est sexus incautior [et] citius flecteretur, ex eo quod est sexus mollior et[Page 191]

facilius vinceretur, ex eo quod est in libro De decem cordis: mulieri adhibite sunt .III. custodie, viro autem tantum una. prima custodia est timor Dei, qui ipsam debet retrahere a peccato, quia, sicut dicit Salomon, per timorem Domini declinat omnis homo a malo. secunda est custodia viri, quia vir uxorem suam custodire debet, nam, sicut dicitur in Ecclesiastico: "Si uxor non ambulaverit ad manum tuam, confundet [te] in conspectu inimicorum tuorum". tertia est verecundia mundi, quia magna verecundia et confusio est mulieri quando in adulterio deprehenditur. ideo dicit Salomon: "Mulier diligens corona est viro suo, et putredo in ossibus eius quae confusione res dignas gerit". quarta est terror legum publicarum, quae uxores fornicarias dampnant. unde dixerunt Iudei Christo: "Magister, hec mulier modo deprehensa est in adulterio. in lege autem mandavit nobis Moyses huiusmodi lapidare". vir autem habet tantum super se unam custodiam,[Page 192]

scilicet timorem Dei, per quem debet retrahi a peccato. non enim habet custodiam uxoris, quia de illius custodia non curat, nec timet verecundiam mundi, ymo aliquando de hoc se

iactat. unde dicit Augustinus: "Tanta est perversitas humani generis, ut aliquando metuendum sit ne castus erubescat apparere inter impudicos". non timet etiam penam legum, quia leges non dampnant viros fornicarios sicut uxores fornicarias. querit autem supradictus Aureolus philosophus utrum mulier a viro sit custodienda, et dicit et respondet quod nichil prodest viri custodia, quia uxor aut est bona aut est mala. si est bona non debet custodiri, si est mala non poterit custodiri. quamvis autem*[Page 193]

iste philosophus sic dicat, nos tamen dicimus quod sunt quedam uxores que sunt probate, quedam que sunt suspecte, quedam que sunt medie. ille, que sunt probate, non sunt custodiende, sed sunt sue libertati per omnia relinquende. reffert sanctus Ieronimus in libro Contra Iovinianum quod, cum quidam magnus consul romanus, nomine Divelius, quandam nobilem puellam in uxorem iuvenis accepisset et ipse os fetidum multum haberet, quadam vice, dum iam esset senex, fuit sibi improprium quod ipse habebat os fetidum. rediens igitur domum, conquestus est uxori sue quare hoc sibi aliquando non dixerit, ut ipse remedium et medicinas adibisset. que respondit: "Fecissem, domine, nisi quia credebam quod omnes homines talem flatum haberent". ista igitur, que sic erat probata, non erat custodienda. alie sunt suspecte, et iste sunt custodiende et legibus artande. et quamvis totaliter non possint custodiri, possunt[Page 194]

tamen sepe a multis malitijs impediri. unde dicit Dominus per Oseam prophetam de muliere fornicaria: "Ecce ego sepiam vias suas spinis, et semitas suas non inveniet et sequetur amatores suos et non apprehendet eos". tunc vir vias impudice mulieris cum spinis sepiit, quando multas cautelas et impedimenta sibi opponit. quedam autem uxores sunt medie, que nec adhuc sunt bene probate nec omnino suspecte. iste nec sunt nimis artande nec nimis relaxande, sed prius sunt probande. si enim amicus, antequam homo confidat de eo, est probandus, multo fortius uxor. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Si possides amicum, in temptatione idest in probatione posside eum et ne facile credas ei te ipsum". quod viri et uxores debent se mutuo diligere. [capitulum tertium] Dilectio mutua inter virum et uxorem neccessaria est. nam viri debent diligere uxores suas. ideo dicit Apostolus in epistola Ad Ephesios: "Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus Ecclesiam". non enim vir debet uxorem suam timere tanquam dominam nec sibi eam subicere tanquam ancillam, sed eam diligere tanquam sororem et sotiam. ideo prima mulier non est facta de capite viri, quia non debebat esse eius domina; nec de pede viri, quia non debebat esse eius ancilla; sed de latere[Page 195]

viri, quia debebat esse sibi equalis et sotia. similiter uxor debet diligere virum, unde dicitur in Tobia quod parentes monuerunt filiam suam ut honoraret soceros et diligeret maritum et regeret familiam et gubernaret domum. iste autem amor debet esse discretus ex parte viri et perfectus ex parte uxoris et precordialis ex parte utriusque. primo quidem iste amor debet esse discretus ex parte viri, quia vir debet diligere uxorem suam discrete et ordinate, quod est contra multos, qui uxores suas nimis ardentem et inordinate amant. contra quos dicit Seneca: "Amor forme mulieris rationis oblivio est et insanie proximus, turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humilimas retrahit. origo quidem amoris honesta, sed magnitudo deformis". ideo dicit Sicut philosophus: "Adulter quidem est in suam uxorem amator ardentior". ille igitur[Page 196]

ordinate uxorem diligit, qui ab opere coniugali scit tempore debito abstinere et qui scit ibi culpam mortalem cavere. nam secundum Crisostomum in quatuor temporibus est a coniugali opere abstinendum. primo in tempore menstrui ex eo quod tunc sepe generantur filij ceci, claudi et leprosi sicut dicit sanctus Ieronimus, et istud est in precepto. secundo est abstinendum tempore pregnationis et partus. tertio, in temporibus sollempnitatum. quarto in temporibus ieiuniorum, et ista omnia non credimus esse in precepto, sed in consilio. ille etiam uxorem suam ordinate diligit, qui in opere coniugali mortalem culpam cavere novit. nam commixtio coniugalis aliquando nullam habet culpam, aliquando vero venialem, aliquando mortalem, aliquando mortalissimam. tunc enim nullam habet culpam quando fit intentione

prolis procreande, unde dicit sanctus Gregorius:
"Tunc coniuges in commixtione sine culpa sunt quando pro percipienda prole miscentur. habet autem culpam venialem quando fit causa concupiscentie explende, que causa concupiscentie ita est rationi subiecta, quod eam non expleret nisi cum propria uxore". unde dicit quedam glosa super epistolam sancti Pauli Ad Corinthios: "Coniugalis concubitus, qui fit gratia generandi[Page 197]

prolem, non habet culpam; quando autem fit causa concupiscentie satiande, sed tamen cum propria coniuge, habet culpam venialem". nichilominus autem potest habere culpam mortalem quando scilicet concupiscentia sic est immoderata, quod cum quacumque muliere sive cum propria sive cum aliena ipsam expleret. unde dicit Augustinus in libro Contra Iulianum: "Intemperatus in coniugio quid aliud nisi quidam adulter est?". tunc autem habet culpam mortalissimam quando vir abutitur uxore sua, unde dicit Augustinus in libro De Bono coniugali: "Ille usus, qui est contra naturam, execrabilis fit in meretrice, sed execrabilior in uxore". secundo iste amor debet esse perfectus ex parte uxoris, quia uxor debet diligere virum amore perfecto. istud autem sic ostendit sanctus Iohannes Crisostomus dicens: "Si vir habeat uxorem, hoc modo agnoscetur plena uxoris dilectio, quia uxor neminem debet putare sapientiore, quam virum[Page 198]

suum; etsi alter sit sapientior, tamen illa sapientiore esse intelligere non debet. uxor neminem fortiores debet putare, quam virum suum; etsi alter sit fortior, illa tamen intelligere non debet alterum fortiores. uxor neminem debet putare formosiores, quam virum suum; etsi alter sit formosior, tamen non debet sibi apparere; perfectum enim odium et perfectus amor rerum iudicia non cognoscunt. nam si perfecte hodie aliquem, qualiacumque fuerint apud illum, omnia tibi mala videntur. si vero aliquem perfecte amas, quecumque sunt apud eum tibi placent, sive que loquitur, sive que agit. nam etsi mala sint, tamen tibi bona esse videntur". tertio iste amor debet esse precordialis ex parte utriusque, scilicet viri et uxoris. ideo uxor formata est de carne viri iuxta cor, ad innuendum quod vir debet uxorem suam amore precordiali diligere, et vir desponsat uxorem suam ponendo anulum in quarto digito, ubi est quedam vena, que a corde usque ad digitum illum se extendit, ad innuendum quod uxor debet virum suum ex vero corde amare. quod vir[Page 199]

et uxor debent pacifice vivere et concorditer habitare. [capitulum quartum] .
Multum est Deo acceptum quando vir et uxor pacifice et concorditer vivunt. ideo dicit sepe sanctus in Ecclesiastico:
"In tribus beneplacitum est spiritui meo, que sunt probata coram Deo et hominibus: concordia fratrum, amor proximorum et vir et mulier sibi bene consentientes". dicit autem sanctus Augustinus super Psalterium quod quando vir et mulier ad invicem dissentiant, tunc in domo est turbatio multa. quando vero vir subicitur et uxor dominatur, tunc in domo est pax perversa. quando autem vir dominatur et uxor subicitur, tunc in domo est pax recta. potest etiam addi quartum: quando scilicet vir et uxor bene conveniunt, quia tunc est pax Deo et hominibus grata. quando autem vir et uxor male conveniunt, hoc aliquando est ex culpa viri, aliquando ex culpa[Page 200]

uxoris, aliquando ex culpa utriusque. est enim aliquando ex culpa viri, quando scilicet vir est uxori nimis austerus. ideo dicit Apostolus: "Viri, diligite uxores vestras et nolite amari esse ad illas". aliquando est ex culpa uxoris, quando scilicet est nimis rixosa et nimis zelotipa. unde reffert sanctus Ieronimus in libro Contra Iovinianum quod quidam nobilis Romanus habebat uxorem a foris gratiosam, sed intus cum viro nimis litigiosam et zelotipam, quam vir tandem se expulit et eiecit. et cum a vicinis reprehenderetur quod uxorem sic gratiosam expulisset, ille pedem protendit dicens: "Videtis hoc calciamentum, a foris quidem multum est pulcrum et tamen intus me premit. videtis quidem calciamenti formositatem exteriorem, sed non videtis meum dolorem interiorem. ita est etiam de uxore mea, que a foris coram vobis videtur esse pacifica, sed intus mecum est nimis molesta". aliquando vero ista turbatio causatur ex culpa utriusque, quando scilicet et vir est nimis severus et uxor nimis rixosa. tunc est in domo turbatio

magna. istud autem quod diximus per exemplum sensibilem demonstramus. si quis enim vult ferrum coniungere et unire alteri ferro, oportet quod utrumque per ignis exustionem[Page 201]

mollescat. si enim utrumque fuerit durum vel alterum ipsorum, tunc coniunctio vel unio fieri non valebit. eodem modo dicendum quod, quando vir et uxor sunt ambo duri, quia vir est severus et uxor mansueta vel e converso quando uxor est superba et vir mansuetus, tunc non poterunt convenire. oportet igitur quod utrique mollescant, ut scilicet vir habeat benignitatem et uxor mansuetudinem, et tunc fiet quod dicit Scriptura; quia multum placent Deo vir et uxor bene sibi consentientes. est attamen unus casus, in quo licet uxori iurgium facere contra virum, quando scilicet sciret virum suum esse fornicarium. tunc enim ipsum .IIIlor. modis a tali crimine debet retrahere, sicut dicit sanctus Augustinus in libro Quinquaginta omeliarum. primo ipsum caritative et dulciter admonendo; ostendendo scilicet pericula anime et corporis et rerum ad que tam inprovidae se immittit. si enim uxor omnino taceret, tunc videretur consentire, unde dicit Augustinus ibidem: "Omnino ego moneo, ego precipio, ego iubeo, ymo Christus in me iubet: nolite viros vestros permittere fornicari". secundo debet[Page 202]

eum retrahere ipsum graviter obiurgando, quia, si non valent caritative admonitiones, debet facere graves obiurgationes. in ceteris quidem que facit vir, et uxor patientiam habere debet, unde dicit Augustinus ibidem: "Aurum tuum vendit maritus? a ferro, femina, patienter. sed castum ipsum opta, pro castitate litiga. pereat villa tua, non anima ipsius te tacente pereat". tertio debet eum retrahere, Ecclesiam, idest episcopum, interpellando; quia, si non valent admonitiones, si non valent obiurgationes et tamen factum est publicum et notorium, debet uxor recurrere ad episcopum civitatis, ut virum suum terreat et sua auctoritate compescat. unde dicit Augustinus ibidem: "Nolite, pudicissime mulieres, viros vestros permittere fornicari. interpellate contra illos Ecclesiam, idest episcopum et prelatos Ecclesie, ad quos spectat publicos maritos fornicarios per excommunicationis sententiam coercere". quarto debet ipsum retrahere ad Deum recurrendo, quia si supradicta non valent, debet ad Deum pro ipso preces effundere. debet etiam ad viros spirituales recurrere, ut pro viro suo ad Deum preces effundant. unde dicit Augustinus ibidem: "Non dico ut interpelletis contra viros vestros fornicarios iudices publicos nec proconsulem nec comitem nec imperatorem, sed Deum patrem[Page 203]

et Ihesum Christum, filium eius, et Spiritum sanctum". et quoniam possent aliquae uxores dicere: et quo vir meus fidem mihi non servat nec ego sibi servabo, ideo subdit sanctus Augustinus: "Nolite, castissime femine, imitari viros vestros impudicos, aut vobiscum vivant aut sine vobis pereant. impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Christo; non propter maritum hoc faciat, qui non meretur, sed propter Christum hoc faciat". qualiter parentes se debent habere ad filios et filios ad parentes. [capitulum quintum]. Quia res domestica est bene ordinata quando pater familias habet familiam ordinatam, ideo a filiis suis debet incipere et eos bonis moribus informare. debent quidem parentes filios suos diligere, debent ipsos in sua pueritia bonis moribus informare, debent ipsos delinquentes corrigere. primo quidem debent ipsos discrete diligere. sed notandum est quod ipse amor aliquando est bonus et meritorius, aliquando malus, aliquando indifferens. bonus quidem et meritorius est quando pater diligit filium, qui est bonus et iustus, vel ut sit bonus et iustus. tunc enim non diligit filium tantum quia filium, sed diligit Deum in filio. et tunc reducitur ad illud preceptum: "Diliges proximum tuum sicut te ipsum". aliquando ille amor potest esse malus, quando scilicet parentes propter amorem filiorum usuras faciunt, aliena rapiunt, que postea filiis causa perditionis existunt. unde ipsi filii de tali patre in inferno conquerentur,[Page 204]

unde dicitur in Ecclesiastico: "De patre impio conquerentur filii, quia propter illum [sunt] in obprobrium". aliquando vero ille amor potest esse indifferens, idest nec bonus sive meritorius, nec malus, [quando] scilicet pater non habet respectum ad filii malitiam, si est malus; nec ad filii gratiam, si

est bonus; sed tantum ad naturam, quia scilicet diligit filium ex eo quod est filius. et iste amor est ita naturalis, quod etiam communis est bestiis. unde dicit Augustinus [in libro] La Omeliarum: "[Si] serpentes et lupi amant filios suos, non est laudandus qui filios amat, sed est detestandus qui non amat. si filios amas, serpentibus compararis; si filios non amas, a serpentibus vinceris". ipse autem amor naturalis est maior in parentibus respectu filij, quam sit in filio respectu parentum. et ratio est quia parentes de natura sua propria dederunt filijs corpus suum, filij autem parentibus in generatione sua nichil dederunt. et ideo parentes diligunt filios suos ut rem suam, ut carnem[Page 205]

suam, ut membra sua. videmus etiam quod humor arboris fluit a radice in ramos, non a ramis ad radicem. radix est pater, ramus est filius. et ideo amor a patre, qui est radix, magis fluit in filium, qui est ramus, quam a filio in patrem. iste etiam amor naturalis respectu filij maior est in matre, quam in patre; et una causa est quia illam rem plus diligimus, in qua maius ius habere nos scimus. quamvis enim filius quantum ad corpus, sit res propria patris et matris, tamen mater plus habet ibi de sua substantia, sicut dicit Philosophus, quam vir. et ideo maius ius in corpore filij habet, quam vir. secunda causa est quia illam rem plus diligimus, circa quam plus laboramus. mater autem plus laborat circa filios quam pater, tam in portando quam in pariendo, quam etiam in nutriendo. tertia causa est quia illam rem plus diligimus, quam certitudinaliter nostram esse scimus. mater autem pro certo scit quod filium talem de se generavit; vir autem, etsi credat, tamen certus non est quod sit de suo semine generatus. in hoc tamen differunt amor patris et[Page 206]

matris erga filium, quia mater plus dolet de filij adversitate et pater plus gaudet de filij prosperitate. mulier enim naturaliter magis patitur et compatitur quam vir, ex eo quod habet animum magis mollem, unde mulier dicitur quasi mollier. nam secundum Philosophum in libro De Animalibus, in omni genere animalium femine sunt molliores quam masculi, preter ursam et leopardam. quando igitur invenitur aliqua mulier severa et dura non potest dici femina, sed ursa vel leoparda. mulier enim naturaliter est frigida et humida et ideo de facile est passibilis. vir autem naturaliter est calidus et siccus, et ideo non sic de facili patitur et compatitur, et ideo in morte filij naturaliter plus dolet mater quam pater, quia homo habet cor magis magnanimum[Page 207]

et ideo magnalia et sublimia magis appetit et amat. istud aperte ostendit Salomon dicens: "Filius sapiens letificat patrem, filius vero stultus mestitia est matris sue". ecce quia aperte dicit quod pater de filio sapiente habet letitiam, mater vero de filio stulto habet tristitiam. secundo ipsi parentes debent filios suos a sua pueritia bonis moribus informare. nam illam formam, quam induerunt in pueritia sua, semper retinent etiam in senectute sua. unde dixit Salomon: "Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea". sunt enim ipsi pueri sicut mollis cera, quia de facili ad quodlibet bonum ducuntur. ideo in persona talium dicit Propheta: "Factum est cor meum sicut cera liquescens in medio ventris mei". sunt sicut recens testa, quia bonum odorem semper conservant, iuxta illud quod nova testa capit, inveterata sapit. sunt etiam sicut gracilis virgula, quia de facili ad bonum flectuntur. de quibus dicit Propheta: "Quorum filij sicut novelle plantationes in iuventute sua". tertio debent parentes filios suos delinquentes arguere, memores Hely sacerdotis, qui filios suos corripere[Page 208]

noluit, et ideo ipse cum filiis suis mala morte perijt. sunt autem quidam filij obedientes et boni. isti sunt de bono in melius promovendi, tales enim faciunt patri magnam consolationem et cordis delectationem. de quibus dicit Salomon: "Erudi filium tuum, et refrigerabit te et dabit delitias anime tue". alij sunt filij, qui, si aliquando offendunt, statim ad levem correctionem patris se corrigunt et patri obediunt. isti non sunt graviter obiurgandi, sed dulciter admonendi. de quibus dicit Apostolus in epistola Ad Ephesios: "Vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et in correctione Domini". non enim tales sunt provocandi, sed in disciplina, idest in morum honestate, sunt educandi. alij filij sunt viri et superbi et parentibus inobedientes.

tales sunt verberibus flagellandi. de talibus dicit Salomon:
"Qui parcat virge, odit filium suum". qui autem diligit,
illum instanter erudit. et in Ecclesiastico dicitur: "Qui
diligit filium suum, assiduatur illi flagella". filij autem erga
parentes humiliter se debent habere, quia debent eos honorare,
eis servire et subministrare; et ad hoc induci debent propter preceptum,[Page 209]

propter debitum et propter nature instinctum. primo
quidem propter preceptum, quia Deus precepit dicens: "Honora
patrem tuum et matrem tuam ut sis longevus super terram, et
qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur". in
nullo alio precepto Decalogi invenitur facta fuisse promissio
servanti, vel comminatio non servanti, nisi in precepto parentum,
ad significandum quod multum placet Deo quando parentes
honorantur, et multum sibi displicet quando sibi honor non impenditur;
et intelligitur ille honor non tantum malos urgendo,
sed etiam in serviendo et subministrando. secundo filij debent
induci ad serviendum parentibus propter debitum. ipsi enim a
parentibus receperunt tria, scilicet esse et nutrimentum et
documentum. quia igitur ab eis receperunt esse, debent eis
magnam reverentiam. unde dicitur in Ecclesiastico: "Honora
patrem tuum et gemitus matris tue ne obliviscaris;
memento quod nisi per illos natus non fuisses". iterum, quia
ab ipsis receperunt nutrimentum, debent eis in subveniundo magnam
diligentiam, ut, sicut parentes nutrierunt filios in iuventute,
sic et ipsi nutrant parentes in senectute. unde dicitur in Ecclesiastico:
"Fili, suscipe senectam patris tui". insuper,
quia ab ipsis receperunt documentum, debent eis magnam obedientiam.
unde dicit Apostolus: "Filij, obedite parentibus[Page 210]

vestris in Domino, hoc enim iustum est". tertio filij
debent induci ad subministrandum parentibus per nature
instinctum. natura enim omnes docet et instruit quod filij
debent parentibus subvenire et quando sunt in necessitate positi
et quando sunt senectute confecti et quando sunt mortui. et
ad ista tria ostendenda ponit Valerius Maximus tria exempla. nam
ad ostendendum quod filij debent parentibus subvenire quando
sunt in necessitate positi, narrat quod cum quidam nobilis
vir et potens et iam senex quoddam flagitium commisisset,
noluit iudex propter honorem parentum ipsum publica morte
punire, sed carceri ipsum inclusit ut ibi fame moreretur. filia
vero eius, que erat nupta, de licentia iudicis eum cotidie in carcere
visitabat. prius tamen ea diligenter prescrutari faciebat ne
aliquid comestibile sibi deferret. illa vero, extracto ubere,
singulis diebus de lacte proprio patrem nutrebat. cum vero
iudex miraretur quod ille tanto tempore viveret, precepit ut custodes
respicerent per rimas hostij quando filia cum patre erat.
et videntes quod patri lac propinabat, hoc iudici nuntiarunt.
ille autem, pietate commotus, patrem filie condonavit.[Page 211]

ad ostendendum autem quod filij debent parentibus subvenire
quando sunt senectute confecti, ostendit idem Valerius per
exemplum ciconie, dicens quod quando ciconie senescunt, filij
ponunt parentes in nido et velut infantes iuxta pectus suum
collocant, fovant et nutriunt. soli autem vultures parentes suos
fame mori permittunt. ad ostendendum autem quod filij
de parentibus mortuis debent curam agere et eis sepulturam
debitam preparare, ostendit hoc dictus Valerius exemplo Scitarum,
dicens enim quod cum Darius rex fines Scitarum invasisset
et sepulcra parentum suorum invadere vellet, miserunt ei Scite
quod depopulationem agrorum et vinearum equanimiter ferrent,
sed si sepulcra parentum contingeret, tunc potentiam Scitarum et
vires sentiret, quia pro ipsis defendendis mori parati essent.
quod audiens Darius, sepulcra parentum illorum invadere vel infringere
ausus non fuit. qualiter domini se debeant habere ad
famulos sive servos et servi ad dominos. capitulum .VIm.[Page 212]

Postquam pater familias rem domesticam ordinavit quantum
ad uxorem et filios, debet etiam ipsam ordinare quantum ad servos.
dicunt autem doctores quod sunt .IIIIor. genera servorum.
quidam enim sunt de ancilla nati, quidam in prelio acquisiti,
quia, sicut dicit beatus Petrus: "A quo quis superatus est, huius et
servus est". unde tales dicebantur servi a servando, quia ab hostibus
servabantur ne occiderentur. alij sunt servi conductitij,
qui sub pensione annua conducuntur; alij sunt emptitij, qui

pecunia emuntur. omnes istos servos Paulus in epistola Ad Ephesios instruit dicens: "Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed sicut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo". sed notandum quod sunt quidam servi sensati, quidam pigri et otiosi, quidam vero malitiosi. servi sensati sunt valde diligendi, unde dicitur in Ecclesiastico: "Servus sensatus sit tibi [dilectus] sicut anima tua". de talibus dicit Salomon: "Servus sapiens dominabitur filiis stultis et inter fratres hereditatem dividet". servi vero pigri et otiosi sunt continuis laboribus exercendi. unde dicitur in Ecclesiastico: "Operatur in disciplina et querit requiescere, laxa manus illi, et querit libertatem. iugum et lorum curvant collum durum, et servum inclinant operationes[Page 213]

assidue. mitte illum in operationem, ne vacet; multam enim malitiam docuit otiositas". servi vero malivoli et malitiosi sunt duris abstinentijs, compedibus et verberibus coercenti, unde dicitur in Ecclesiastico qualiter autem sint per abstinentiam macerandi. dicitur in Ecclesiastico: "Cibaria et virga et onus asino, panis et disciplina et opus servo". quod sint compedibus astringendi dicitur ibidem: "Servo malivolo tortura et compedes". quod vero sint verberibus flagellandi dicitur in eodem libro: "Non confundaris", idest non timeas ne verearis "servo pessimo latus sanguinare", idest usque ad sanguinem verberare. quamvis autem servi, quocumque nomine censeantur, sive de ancilla nati, sive in prelio acquisiti, sive conductitij, sive emptitij, sint dominis suis inferiores, tamen quantum ad quinque inveniuntur equales. prima equalitas attenditur ex parte principij, quia omnes, tam servi quam liberi, de terra sunt creati et nudi et plorando nati. unde dicitur in libro Sapientie: "Sum quidem et ego mortalis homo similis omnibus et ex genere terreno illius, qui prius factus est, et in ventre matris figuratus sum caro et primam vocem similem omnibus emisi plorans. nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium". secunda equalitas[Page 214]

attenditur ex parte medij, quia omnes, tam liberi quam servi, eundem locum habent scilicet eundem mundum, eandem terram, eundem aerem. unde dicitur in eodem libro Sapientie: "Ego natus accepi communem aerem et in similiter factam decidi terram". tertia equalitas attenditur ex parte finis, quia omnes, tam liberi quam servi, moriuntur, in cinerem resolvuntur et putrescunt. unde dicitur in eodem libro Sapientie: "Unus ergo introitus est omnibus ad vitam et similis exitus". unde dicit sanctus Ciprianus: "Vobis dominis atque senis est eadem sors nascendi, conditio una moriendj, corporum maceries similis, animarum ratio communis, equali iure, equali lege venit in istum mundum et de mundo postea receditur". quarta equalitas attenditur ex parte dominij, quia omnes, tam liberi quam servi, habent unum Dominum. unde dicit Apostolus in epistola Ad Ephesios: "Vos, domini, servis vestris remittite minas, scientes quia illorum et vester Dominus est in celis, et personarum acceptio non est apud[Page 215]

Deum". ideo dicit sanctus Iob: "Magnus et parvus ibi sunt, scilicet sub dominio Dei, et servus liber a domino suo". quinta equalitas attenditur ex parte iudicij extremi, quia omnes, tam liberi quam servi, ad iudicium Dei venient et de omnibus factis suis rationem reddent, et ibi gloriam vel penam recipient. unde dicit Apostolus in epistola Ad Corinthios: "Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Domini nostri Ihesu Christi, ut refferat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum sit". et in epistola Ad Ephesios dicit idem Apostolus: "Unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus sive liber". capitula decime partis. Sequitur decima pars, in qua agitur de spirituali regimine civitatis lanue. et ista pars habet duo capitula. in primo capitulo ostenditur quo tempore fuit episcopali honore decorata. in secundo ostenditur quo tempore fuit archiepiscopali [honore] sublimata. quando et quo tempore civitas lanuensium fuit episcopali honore decorata. [capitulum primum]. Quamvis per aliquam ystoriā tempus non inveniamus expressum quando civitas lanuensis habere meruit episcopatum,

credimus tamen quod quando principes Apostolorum, scilicet Petrus et Paulus, Rome presidebant, tunc dignitate episcopali[Page 216]

meruit decorari. ratio autem, que nos movet ad hoc credendum, est ista. constat enim Apostolos istam consuetudinem habuisse, quod quando aliquae civitates vel aliqui de ipsis civitatibus ad fidem Christi veniebant, mox ipsi Apostoli eis episcopos destinabant. unde beatus Petrus illis, qui fuerant conversi in civitate Ravenne, statim sanctum Appollinarem in episcopum dedit. Marchus evangelista illis, quos converterat apud Aquileiam, sanctum Hermagoram episcopum ordinavit. illis autem, quos converterat apud Alexandriam, sanctum Anianum in episcopum assignavit. sanctus quoque Paulus apostolus per omnes civitates, quas convertibat, episcopos ordinabat. unde et Thimotheum fecit episcopum apud Ephesim et Titum apud Cretam. ostendimus autem supra per auctoritates et rationes quod prima civitas Ytalie, vel una de prioribus in qua fides Christi fuit publice recepta et in qua fuerunt Dei sacrificia primo publice celebrata, fuit civitas Ianue. fuit autem ad fidem Christi[Page 217]

conversa, ut supra dictum est, circa annos Domini .XXXV. post Christi passionem. et illo tempore principes Apostolorum, scilicet Petrus et Paulus, Rome adhuc in carne vivebant. et ideo satis credendum est quod beatus Petrus, qui erat papa quando audivit civitatem Ianue ad fidem Christi esse conversam, ad ipsam civitatem aliquem episcopum destinavit. si enim Apostoli ad civitates conversas et remotas episcopos mittebant, verisimile et probabile est quod ipsi principes Apostolorum, qui erant Rome, ad civitatem Ianue ad fidem conversam et satis vicinam episcopum transmiserunt. ista autem ratio fulcitur et roboratur per aliam rationem. constat enim quod omnes ystoriographi antiqui, qui ante Christi adventum scripserunt, quando volunt de Ianua facere mentionem, non appellant ipsam civitatem, sed vocant ipsam oppidum sicut Titus Livius. postquam autem fuit conversa, civitas est appellata sicut patet in legenda sancti Naçarii, in qua urbs sive civitas nuncupatur. Naçarius vero anno .XXXV. vel circa post Christi passionem in Ianua predicavit et ipsam civitatem aut tunc ad fidem Christi convertit aut iam conversam in fide confirmavit, sicut superius est ostensum. ex tunc autem civitas est vocata, et ideo videtur quod ex tunc fuit episcopali honore insignita. nam loquendo[Page 218]

proprie civitas non dicitur nisi que episcopali honore decoratur. nomina tamen illorum episcoporum primitivorum non inveniuntur expressa. primus autem episcopus, cuius nomen exprimitur, fuit sanctus Valentinus, quem credimus extitisse circa annos Domini .DXL. sicut infra dicitur. ante tamen Valentinum credimus alios episcopos extitisse. dicitur in legenda sancti Valentini quod, mortuo episcopo Ianue, electus est in episcopum Valentinus, ex quo manifeste habetur quod ante Valentinum iam erat in Ianua episcopatus. quot autem episcopi, vel qui istum Valentinum precesserint, ignoramus, quia nusquam hoc scriptum invenire potuimus. quando et quo[Page 219]

tempore civitas Ianuensis fuit archiepiscopali dignitate sublimata. [capitulum secundum]. Mutatio dextere Excelsi facta fuit quando episcopatus Ianue in archiepiscopatum mutari promeruit, hoc quidem fuit satis dignum, iuris consonum et consentaneum rationi. sicut enim civitas Ianuensis multis civitatibus imperat, multis populis principatur et nulli nisi Deo quo ad omnia, et imperatori quo ad aliqua est subiecta, sic etiam decebat ut eius archiepiscopus nullius primatis esset suffraganeus, nulli nisi summo pontifici subiectus, sed ipse in alios episcopos suam iurisdictionem transfunderet, suam auctoritatem extenderet, multisque pontificibus presideret. videamus igitur quo tempore et qua de causa civitas Ianue archiepiscopali dignitate meruit sublimari. eo quidem tempore electus est canonice in summum pontificem Innocentius secundus, vir per omnia reverendus, contra quem quedam pars cardinalium quendam Romanum, nomine Petrum Leonis, scismatice elegit et Anacletum appellavit, cui etiam populus Romanus favorem et auxilium impendebat. ipse quidem Anacletus totum thesaurum Ecclesie rapuit et fautoribus suis dedit. quapropter dictus Innocentius propter potentiam illius Anacleti non valens in Urbe morari, super galeas Ianuensium

lanuam est deductus, anno scilicet Domini .Mo.Co. XXXo.
iste igitur Innocentius papa inter ceteros cardinales habebat quendam[Page 220]

cardinalem magne prudentie et honeste vite, nomine Syrus.
et cum sedes lanuensis tunc vacaret, ipsum lanuensi
ecclesie in episcopum ordinavit, nec alicui incredibile videatur
quod aliquis cardinalis factus sit episcopus lanuensis, quia legimus
pluries alibi simile factum fuisse. tunc enim cardinales
non erant in tanto culmine sicut modo cernuntur, sed quilibet episcopus
preferebatur cuilibet presbitero vel dyacono cardinali. cum
igitur dictus papa Innocentius moram aliquam in lanua contraxisset,
lanuenses galeas armaverunt et ipsum usque in Franciam deduxerunt,
ubi circa duorum annorum spatium moratus, tandem
lanuam est reversus. anno autem Domini .M.C.XXXII.,
ad preces ipsius pape, lanuenses stolum galearum armaverunt et
ipsum papam Romam portaverunt, ubi favore et auxilio Lotarii
imperatoris turres et fortilitas in Urbe ceperunt, et Anacletum
tirapnice intrusum de Urbe penitus expellentes, Innocentium
in sede sua restituerunt. Romani autem, hoc videntes, ad mandatum
domini pape humiliter redierunt. lanuenses autem cum
suo stolo galearum prospere lanuam sunt reversi. et quoniam
tunc temporis erat guerra et discordia magna inter lanuenses[Page 221]

et Pisanos, dictus papa Cornetum ivit, mandans lanuensibus et
Pisanis ut suos ambaxatores sollempnes ad se mitterent, qui
plenam potestatem haberent. cum igitur ambaxatores Cornetum
venissent, dictus papa eos ad invicem concordavit. misit
etiam Syro episcopo lanuensi ut ad suam presentiam
apud Cornetum accederet, intendens ipsum et civitatem lanue
multipliciter honorare propter multa et magna servitia et beneficia
que a lanuensibus fuerat assecutus. cum igitur dictus Syrus
episcopus Cornetum venisset, dominus papa archiepiscopatum concessit
anno Domini .Mo.C.XXXIII., crucem quoque et pallium
supradicto Syro dedit. insuper medietatem totius insule
Corsice dedit in feudum communi lanue pro una libra auri
annis singulis Romane Ecclesie persolvenda. quem tamen censum
Lucius papa postmodum communi lanue remisit de gratia speciali[Page 222]

tres quoque episcopatus, qui erant in Corsica et erant suffraganei
archiepiscopi Pisani, archiepiscopo lanuensi dedit et suffraganeos
eos fecit, scilicet episcopum Maranensem, episcopum
Nebiensem et episcopum Acciensem. dedit quoque archiepiscopo
lanuensi alios suffraganeos, scilicet episcopum Bobiensem et episcopum
Bruniacensem. Alexander vero tertius propter
multa servitia, que a lanuensibus receperat, Albiganensem
episcopum fecit lanuensi episcopo suffraganeum. Innocentius
autem quartus Naulum in civitatem convertit et episcopum[Page 223]

sibi dedit et ipsum episcopum, ut esset suffraganeus lanuensi
archiepiscopo, ordinavit. ex tunc igitur vocata est provincia
lanuensis. olim quidem, sicut habetur in ystoria Longobardorum,
lanua erat scilicet de provincia illa que Alpes
Chotie dicebatur. fuit enim quidam rex, qui Chochia
nomen habuit et in partibus istis regnavit, et ab illo rege tota illa provincia
Alpes Chochie nomen accepit. Plinius autem Secundus
dicit quod lanua fuit de provincia Ligurie. iste Plinius fuit magnus
recthor et ystoriographus, et fuit tempore Traiani imperatoris,[Page 224]

qui imperavit anno Domini .C. iste Plinius, cum quandam
provinciam regeret, multos Christianos occidebat, ex eo quod
Christum colerent et ydola adorare nollent. sed tamen eorum
innocentiam videns, scripsit Traiano epistolam in qua Christianos
excusabat et eorum innocentiam commendabat. propter
quod Traianus sibi rescripsit quod Christiani non inquirantur,
sed tamen, si apparuerint, puniantur. dicit igitur iste Plinius
quod provincia Ligurie ex parte ore maritime protendebatur et
a Vintimilio et flumine Merula usque ad Sigestrum et flumen
Magre, et dicit quod in ista provincia Ligurie est lanua et
flumen Pulcifere. fecit etiam mentionem ibidem de portu
egregio civitatis Lunensis, qui modo dicitur portus Venerij,
sed tunc portus Lune vocabatur. ibi etiam mentionem fecit[Page 225]

de portu Dalphini et de portu Vadi. de Saona autem
nullam mentionem facit, quia credimus quod tunc temporis adhuc
non erat hedificata, sed de destructione Vadi fuit constructa.

sic igitur civitas lanuensis, que olim erat de provincia que dicebatur Alpes Chochie vel de provincia Ligurie, postquam archiepiscopatum habere meruit, de nulla[Page 226]

provincia extitit; sed ipsa pro se cum sua diocesi, suffraganeis et districtu una provincia facta fuit et dicta est provincia lanuensis. capitula [un]decime partis.

Sequitur [un]decima pars, in qua ponuntur tempora, nomina et ordines omnium episcoporum, qui in civitate lanuensi fuisse leguntur. et ista pars tot habet capitula, quot ibi ponuntur episcoporum nomina.

Quo autem tempore civitas lanuensis primo episcopatum habere ceperit, in superioribus nostram opinionem expressimus, quod scilicet dum Rome Petrus et Paulus Apostolorum principes presiderent, lanuensis civitas episcopali honore meruit decorari. nomina tamen illorum primitivorum episcoporum, qui fuerunt usque ad Valentinum, ad nostram notitiam minime pervenerunt. et ideo, illis dimissis, solummodo episcopos illos describemus, quorum nomina precedentium patrum ad nos scriptura mandavit. unum tamen obmittendum non est quod de omnibus episcopis, qui fuerunt a Valentino usque ad Theodulphum, invenimus quidem nomina, sed tempora non potuimus invenire. istud autem pro certo scimus quod sanctus Syrus, qui fuit episcopus tertius, ante tempora sancti Gregorij pape extitit, quia ipse Gregorius in libro Dyalogorum de ecclesia Sancti Syri episcopi lanuensis expressam mentionem facit. Gregorius autem[Page 227]

florebat circa annos Domini .D.C.; per quantum autem temporis Sirus precesserit Gregorium ignoratur. supponamus tamen quod saltem per annos .xx. eum precesserit. tunc igitur oportebit dicere quod Valentinus, qui fuit episcopus primus de illis quorum nomina reperiuntur, cepit circa annos Domini .DXL.; et Felix, qui fuit episcopus secundus, cepit circa annos Domini .DLX.; et Syrus, qui fuit episcopus tertius, cepit circa annos Domini .D.LXXX., Romulus autem, qui fuit episcopus quartus, cepit circa annos Domini .DC. et secundum istam computationem Gregorius et Romulus eodem tempore floruerunt. ille Rome, iste lanue. et sicut diximus de predecessoribus sancti[Page 228]

Romuli, ita et de successoribus est dicendum. nam a sancto Romulo usque ad Theodulfum non est de aliquo episcopo tempus expressum. Theodulphus autem cepit circa annos Domini .D.CCCC.XXX.; et sic inter Romulum, quem supposuimus incepisse circa annos Domini .D.C. et Theodulphum, qui incepit circa annos Domini .D.CCCC.XXX., inveniuntur fluxisse anni .CCC.XXX., et tamen a Romulo usque ad Theodulphum exclusive non nisi quinque episcopi reperiuntur. dividendo igitur equaliter annos .CCC.XXX. inter quinque episcopos, cuilibet ipsorum saltem annos .LX.VI. dare oportebit. sed certe non est credendum quod quilibet ipsorum per tot annos in episcopatum vixerit, et ideo est supponendum vel quod multi episcopi a Romulo usque ad Theodulphum sunt pretermissi, quorum nomina ex quadam negligentia non fuerunt annotata, vel quod ecclesia lanuensis diversis temporibus per annos plures vacaverit et anni vacationis non fuerunt annotati, vel forte utrumque vertum fuit. sed sive hoc sive illud sive utrumque verum fuerit,[Page 229]

hoc tamen constat, quod secundum computationem superius factam, a Romulo usque ad Theodulphum anni. CCC.XXX. fluxerunt, et ideo oportet quod illi anni inter illos quinque episcopos dividantur, ut scilicet anni .LX.VI. cuilibet dentur.[Page 230]

incipientes igitur a sancto Valentino, ceteros episcopos subsequentes per ordinem describamus. de sancto Valentino episcopo primo. Valentinus fuit episcopus primus de hiis, quorum nomina leguntur. cepit autem circa annos Domini .D.XL.; hoc autem dicimus supponendo quod Syrus per annos .XX. precesserit Gregorium. si enim per annos plures quam per .XX. ipsum precesserit, tunc Valentinus antiquior erit quam hic eum describamus. vixit vero Valentinus in etate, ut [in] legenda habetur, annis .LXXV., de quo inter cetera legitur quod, dum quidam comederet, in eius[Page 231]

guttur os carnum sic inhesit, ut illud nec reicere nec glutire posset. qui, dum mortis timeret periculum, ad sanctum Valentinum tota devotione cucurrit, et facto inter se voto,

protinus os illud proiecit et plenam sanitatem secutus fuit. puella etiam quedam, dum esset clauda et incedere non valeret, sancto Valentino cum devotione maxima se recommendavit, et ecce in nocte sanctus Valentinus sibi apparuit et eam consolans et confortans, ipsam erexit et integre sanitati restituit. circa hec tempora duo fratres gemelli in Gallia claruerunt, scilicet sanctus Medardus et sanctus Girtaldus, qui una die gemelli fuerunt nati, una die pontifices consecrati, una die mortui, una die a Christo assumpti. Nec sunt ista fato sive constellationibus attribuenda, sed divine ordinationi potius ascribenda. stelle enim, sive constellationes, homini necessitatem inferre non possunt, quia,[Page 232]

si hoc esset, multa ex hoc inconvenientia sequerentur, sicut dicit sanctus Gregorius Nissensis. tunc enim superflue essent leges, superflua essent iudicia, irrationabiles vituperationes et laudes, insipientes et superflue essent orationes, divina providentia tolleretur, liberum arbitrium auferretur. ex hoc etiam sequitur quod Deus aut non est bonus aut [est] impotens aut est iniustus. si enim stelle cogunt hominem ad furandum vel [ad] adulterandum, istam tam iniquam virtutem stellarum si Deus ab eis auferre potest sed non vult, tunc non est bonus; si vero vult et non potest, tunc non est omnipotens; si autem punit hominem de eo quod de necessitate fecit, tunc non est iustus. circa hec tempora in provincia Sicilie Theophilus quidam, cuiusdam episcopi vicedominus, ab ipso officio depositus, in tantam desperationem devenit, quod dyabolo homagium fecit et de ipso homagio manu propria cirographum scripsit et ipsum cirographum dyabolo dedit. dyabolus autem sibi[Page 233]

promisit quod in suum officium eum restitueret et bonis omnibus eum faceret habundare, que omnia fuit ad libitum assecutus. procedente autem tempore dictus Theophilus ad cor suum redijt et dolens et merens ad Reginam celi confugit. beata autem Virgo sibi veniam et gratiam impetravit, precipiens dyabolo ut cirographum Theophilo restitueret nec ipsum ulterius molestaret. unde ipse dyabolus tristis et dolens Theophilo apparuit et cirographum sibi restituit et sic veniam et gratiam assecutus fuit.[Page 234]

circa hec tempora, cum quidam puer iudeus cum ceteris Christianis Eucharistiam recepisset, pater eius indignatus in clibanum ardentem filium suum proiecit. verum cum Christiani hoc audientes nimium turbarentur, in clibanum respexerunt et ibi eum sanum et incolumem et gaudentem viderunt. quem inde extrahentes, interrogaverunt puerum quis eum sic conservasset illesum. quibus ille dixit quod illa domina picta, que est in ecclesia et tenet puerum in brachiis, flammam cum pallio suo a se reiecit et ipsum conservavit. tunc Christiani patrem illius in clibanum proiecerunt, qui protinus fuit combustus. circa hec tempora Theodoricus rex Ytalie, arriana heresi depravatus, Boetium philosophum consularem et patritium, dum rem publicam contra ipsum Theodoricum defenderet, Papiam in exilium destinavit, ubi librum De Consolatione scripsisse reffertur. uxor supradicti Boetij, nomine Elpes, composuit in honorem Apostolorum Petri et Pauli hymnum, qui incipit: "Felix per omnes, Roma, mundi cardines et cetera". epitaphium quoque suum supra tumulum eius scribendum ipsa[Page 235]

composuit, dicens: "Helpes dicta fui, Sicule regionis alumna, quam procul a patria coniugis egret amor. porticibus sacris iam nunc peregrina quiesco, ludicis eterni testificata tronum". procedente autem in tempore dictus Theodoricus supradictum Boetium occidi fecit. idem quoque Theodoricus Iohannem papam in carcere posuit et ibi eum fame perire permisit. verum cum dictus Theodoricus fuisset mortuus, quidam heremita vidit quod Iohannes papa eum nudum et discalciatum et inchatenatum in ollam Vulcani proiecit, sicut reffert Gregorius in libro Dyalogorum. circa[Page 236]

hec tempora cum Clodoveus, rex Francorum, adhuc esset gentilis, uxor eius christianissima, que vocabatur Rotillidis, fidem Christi sepe predicabat eidem. sed cum ille nollet eam audire, contigit quod cum Alamanis grave bellum habuit, et cum ille in bello deficeret, votum vovit dicens: "Deus uxoris mee, adiuva me, et ego pro Deo te colam". facto igitur voto, vires contra hostes resumpsit et victoriam optinuit, et sic postmodum sacrum baptisma

suscepit. unde verificatum est quod dicit Apostolus: "Salvabitur autem vir infidelis per mulierem fidelem". ex tunc autem tota gens Francorum ad fidem Christi conversa fuit. circa hec tempora Machumettus morbum caducum patiebatur.[Page 237]

cum autem caderet, dicebat quod Angelus Gabriel sibi apparebat, qui eum instruebat leges, quas populo dabat. et quia eius splendorem ferre non poterat, ideo in faciem suam cadebat. de sancto Felice episcopo secundo. Felix, episcopus secundus, cepit circa annos Domini .D.LX.[Page 238]

vixit autem in etate, sicut in legenda habetur, annis .LXXVII. fuit autem Felix magister sancti Syri. dum vero quadam vice missam celebraret et Sirus sibi ministraret, vidit Syrus super caput Felicis flammam ignis descendere. in qua etiam flamma dexteram Dei vidit radiare. illa autem flamma erat Spiritus sanctus, qui in specie ignis super Felicem descenderat, sicut olim super Apostolos descendisse constat. dextera autem Dei significabat virtutem et potentiam Dei, qui illam hostiam, quam Felix sacrificabat, celesti benedictione consecrabat. circa ista tempora vise fuerunt in celo accies ignee, que bellum Longobardorum et sanguinem in Ytaliā fundendum representabant, sicut dicit Gregorius in Omelia. Albuinus enim, qui erat rex Longobardorum, regem quendam Gelibaldorum, cum adhuc esset in Panonia, occiderat et de osse capitis sui cupam sibi paraverat, quam argento et auro incluserat; filiam quoque illius nomine Rosimundam, in uxorem acceperat. cum[Page 239]

igitur Ytaliā fere totam cepisset et apud Veronam convivium celebraret, in illa cupa uxorem suam bibere fecit. quod cum illa cognovisset, quod scilicet in capite patris sui biberat, furore concitata femineo, a quodam armigero regem, dum in lecto in meridie recumberet, interfici procuravit. siquidem mulieris ira nimis est periculosa. ideo dicitur in Ecclesiastico: "Non est caput nequius super caput colubri et non est ira super iram mulieris". sicut enim proprium vicium hominis est superbia, sic proprium vicium mulieris est iracundia. mulieres quidem ad irascendum sunt multum faciles, ad reconciliandum sunt valde difficiles, ad vindictam expectandam sunt nimis crudeles. et loquimur de illis mulieribus, que abiecerunt timorem Dei et verecundiam mundi. ista Rosimunda iacet apud Ravennam, in cuius tumulo versus scriptus est: "Hac iacet in tumba Rosimunda, non rosa munda".[Page 240]

circa hec tempora, prout legitur in gestis Longobardorum, cum Albuinus Mediolanum et ceteras civitates Lombardie cepisset, Honoratus archiepiscopus Mediolani lanuam fugit ut a facie Longobardorum, qui adhuc erant pagani, securus consisteret.[Page 241]

Longobardi enim infra breve spatium temporis quinque provincias ceperunt, quarum prima dicebatur Venetia, que modo Marchia Trivisina dicitur, cuius caput erat Aquilegia. secunda provincia dicebatur Flaminea, que modo dicitur Romagnola, cuius caput erat Ravenna. tertia dicebatur Liguria, cuius caput erat Mediolanum. quarta dicebatur Emilia, cuius caput erat Ticinum sive Papia. quinta dicebatur Alpes Chochie, a quodam rege sic vocata, cuius nomen[Page 242]

erat Chochia; et ista provincia comprehendebat totum Pedemontem et civitatem lanuensem cum tota Riparia sua. omnes istas quinque provincias Longobardi ceperunt, habitatoribus interfectis, preter terras maritimas scilicet lanuam et Ripariam suam. quia illuc accedere ausi non fuerunt propter quod multi christiani fugientes a facie Longobardorum, qui tunc erant pagani, lanuam veniebant ut ibidem salvarentur. de ipsis autem Lonbardis hoc sciendum est quod prius in insula Scandinaria, que est in partibus Datie, a principio morabantur. et quoniam terra illa eos capere non poterat, ideo in Panoniam veherunt. deinde ad Ytaliā accesserunt et fere totam Ytaliā, preter terras maritimas, ceperunt. dicebantur autem prius Vinuli, sed postmodum Longobardi a longis barbis sunt appellati, ex eo quod longas barbas defferebant. modo autem, ablata una silaba de medio, Lombardi vocantur. venerunt autem in Ytaliā circa annos Domini .D.LX. sub rege Albuino. erant omnes Ytalicī christiani et ipsi Longobardi erant pagani, et ideo omnes Christianos

occiderunt, preter illos, qui in terris maritimis morabantur. steterunt[Page 243]

autem dicti Lombardi pagani, postquam scilicet venerunt in Lombardiam, per annos .XL., usque scilicet ad tempus Theodolinde, ducis Bavarie filie et christianissime, que Agilulpho regi Longobardorum in uxorem tradita, ipsum virum suum ad fidem Christi convertit, et sic tota gens fidem Christi ceperunt. ecce quot bona sepe secuntur ex muliere bona. nam una mulier, nomine Rotildis regina, fuit causa conversionis ad fidem Christi totius gentis Francorum, sicut dictum est supra in precedenti titulo. fuerunt autem ipsi[Page 244]

Gallici conversi ad fidem Christi circa annos Domini .D.XL. alia mulier, scilicet Galla regina, fuit causa conversionis totius gentis Ungarorum, sicut dicitur infra in titulo de Iohane episcopo .Xllo. fuerunt autem Hungari ad fidem Christi conversi circa annos Domini .Mo.XV. alia mulier, scilicet Theodolinda regina, fuit causa conversionis totius gentis Lombardorum, sicut dictum est supra. fuerunt autem Lombardi ad fidem Christi conversi circa annos Domini .DC. una alia mulier nomine Ysides, que fuit tempore Habrae, invenit litteras grecas et egyptiacas. alia mulier nomine Carmentis regina, que fuit mater Latini regis Ytalie, invenit litteras latinas. ecce quam sapientes et devote olim mulieres erant, que populos ad fidem Christi convertebant et que litteras latinas, grecas et egyptiacas inveniebant. mulieres autem nostri temporis potius student circa vanitates seculi, quam circa ea que sint ad honorem Dei vel edificationem populi. de sancto Syro episcopo tertio. Syrus, episcopus tertius, cepit circa annos Domini .D.LXXX.[Page 245]

iste fuit oriundus de Mulazana, et in loco sue nativitatis nobilis ecclesia est constructa. iste in sua pueritia sancte vivere incepit, quod patet per aviculam, quam suscitavit, in sua iuventute et reliqua sui etate sanctius vixit, quod patet per basiliscum quem interfecit. in sua morte sanctissime finivit,[Page 246]

quod patet per pannum sanguine tinctum, per quem multos infirmos sanavit. iste suis meritis acquisivit palatio Ianue terram sancti Romuli et Ciliane cum omnibus pertinentijs et redditibus suis. item acquisivit decimam Bisanijs usque ad flumen Sturle et desuper per stratam usque ad mare. item[Page 247]

decimam de Calignano, tam de dominicatis, quam de alijs locis. item decimam de Ravecha a flumine usque ad mare per viam que venit a Bisane ante Sanctum Martinum et ante hospitale Sancti Stephani usque ad portam civitatis. huius corpus positum fuit in basilica .XII. Apostolorum, que modo dicitur monasterium Sancti Syri, quia ibidem erat, ut creditur, sedes episcopalis. mansit autem ibidem corpus predictum usque ad tempora Landulfi episcopi undecimi. translata enim sede episcopali ad ecclesiam Sancti Laurentii, voluit dictus episcopus ut corpus sancti Syri illuc transferretur et repositum fuit in choro ubi modo est introitus cancellarum. facta autem fuit hec translatio circa annos Domini .D.CCCC.LXXXV. procedente autem tempore cum ecclesia Sancti Laurentij per Gelasium papam debuisset consecrari, Octo, episcopus .XVIII., corpus sancti Syri de loco cancellarum[Page 248]

subtulit et subtus altare ipsius martiris venerabiliter collocavit. ista translatio facta fuit circa annos Domini .Mo.XVIII. tempore quoque procedente, Bonifacius archiepiscopus tertius corpus sancti Syri de subtus altare subtulit et ipsum super altare Sancti Laurentij in archa marmorea reverenter reposuit. ista translatio facta fuit anno Domini .Mo.CLXXXVIII. nos quoque, presente provinciali concilio, ad omnem ambiguitatem removendam capsam ipsam apperimus et omnia ossa sancti Syri ibidem invenimus, prout infra in titulo nostro dicitur. ista revelatio facta fuit anno Domini .Mo.CC.LXXXIII. de mense iunij. eius quoque legendam diligenti studio compilavimus, in qua miracula multa sunt posita, que a fide dignis audivimus, que quidem in veteri legenda non erant conscripta.[Page 249]

circa hec tempora sancti Syri apparuit Antiochie senex quidam, alba veste indutus, qui sudarium, quod manu tenebat, super medietatem civitatis excussit. et statim tota illa medietas cum

habitaculis et habitatoribus suis corrui. duo autem sotij sui eum
instante rogabant ut parceret relique parti civitatis. quod illi cum
difficultate maxima obtinuerunt et statim ille disparuit et ultra
visus non fuit. quis autem iste homo fuerit ignoratur; credimus
autem quod fuerit angelus Dei bonus vel malus. Deus enim
aliquando punit homines malos per angelos bonos, sicut punivit Sodomitas.
aliquando punit homines malos per angelos malos. aliquando
vero punit homines bonos per angelos malos, sicut punivit sanctum
Iob, ut per patientiam acquireret sibi maiorem gloriam,
et sicut punivit Paulum apostolum, cui ob humilitatis custodiam
datus fuit angelus Sathane, ut eum colaphicaret, idest corporaliter
affligeret. quod autem Deus puniat homines bonos per
angelos bonos, non memini me legisse. circa hec tempora Levingildus,[Page 250]

rex Gothorum ariana fece pollutus, filium suum
Eminigildum, ad fidem catholicam per uxorem suam conversum,
in carcere reclusit et tandem in nocte Pasche eum
cum securi occidit, pro eo quod arriane heresi sibi assentire
noluit. ea autem que sanctus Syrus in episcopatu
laudabiliter fecit et miracula, que per eum Dominus operatus fuit,
si quis scire voluerit, in legenda sua inquirat et ibi sufficienter
omnia inveniet exarata. de sancto Romulo episcopo quarto.
Romulus, episcopus quartus, cepit circa annos Domini .DC.
iste fuit homo magne sanctitatis quo ad Deum, magne honestatis
quo ad se ipsum, et magne pietatis quo ad pauperes. erat autem tunc[Page 251]

villa quedam iuxta litus maris, que dicebatur Matuciana.
que beato Syro data fuerat pleno iure. ad hanc villam cum sanctus
Romulus quadam vice venisset et ibi infirmatus fuisset, beato
fine requievit ibidem. cuius corpus fuit ibi venerabiliter tumulatum,
ad cuius sepulcrum crebra miracula fiebant. nam ceci
visum, claudi gressum, leprosi mundacionem et alii
infirmi curacionem recipiebant, propter quod incole regionis
illius dictam villam Sanctum Romulum vocaverunt. post multa
vero tempora Sarraceni affricani terras maritimas invadentes,
ipsam villam funditus destruxerunt; propter quod habitatores
ad montana se reducentes, ut ab hostibus tuti essent,
castrum, quod nunc dicitur Sanctus Romulus, edificaverunt;
nondum tamen oportunitas occurrerat, per quam possent
sancto Romulo ecclesiam fabricare et corpus suum transferre.
et ideo corpus eius ibi in villa Matuciana remansit, donec per
Sabbatinum episcopum ad ecclesiam lanuensem fuit translatum.
circa hec tempora, cum Sigebertus infans, filius Dagoberti
regis, a sancto Amando baptizaretur, cum circumstantes[Page 252]

episcopo non responderent, infans miraculose respondit:
"Amen". circa hec tempora sanctus Columbanus de Francia
veniens, monasterium apud Bobium construxit et multos ibi monachos
congregans, sanctam et laudabilem vitam duxit et multa
miracula per eum Deus operatus fuit. circa hec tempora
Bonifacius papa templum Panteon a Foca Cesare impetravit
et ipsum in honorem beate Marie et omnium Martyrum consecravit,
nondum enim festivitates confessorum ab Ecclesia
agebantur. post autem hec alius papa, nomine Gregorius,
statuit ut dictum festum in honorem omnium Sanctorum in kalendis
novembris annis singulis per universum orbem sollempniter
celebretur, ut quia de quolibet sancto non possumus festum[Page 253]

agere in singulari, saltem omnes honoremus in comuni. non
enim possemus de quolibet sancto festum agere, quia tempus ad
hoc non sufficeret. exceptis enim confessoribus, qui quasi sunt
infiniti, ipsi martires tot sunt quod, sicut dicit sanctus Ieronimus,
non est aliqua dies in anno, preter diem primam ianuarii,
in qua ultra quinque milia martyrum non fuerint pro Christi
fide occisa. in kalendis ianuarii enim preceperant[Page 254]

Romani ne aliqui occiderentur, sed dies illa cum leticia ageretur,
ex eo quod erat prima dies anni et ex eo quod dedicata erat
Iano, qui erat maximum et precipuum ydolum Romanorum.
de Sabbatino episcopo quinto.
Sabbatinus, episcopus quintus, cepit circa annos Domini
.DC.LXVI. iste transtulit corpus sancti Romuli de villa
Matuciana ad ecclesiam lanuensem. nam, cum Sarraceni
villam illam destruxissent, dictus Sabbatinus episcopus illuc perrexit
et corpus sancti Romuli honorifice Ianuam detulit et sub

altare sancti Laurentii in capsam marmoream venerabiliter collocavit.
conveniens quidem fuit ut sanctus Romulus non nisi in civitate[Page 255]

sua requiesceret ut ubi tres sui predecessores, scilicet sanctus
Valentinus, sanctus Felix et sanctus Syrus, quiescebant, ipse quoque
ibidem requiesceret cum eisdem. isti .III. sancti sunt quadriga
Dei super quam civitas lanue exemplis rigatur, doctrinis
compluitur et meritis fecundatur. isti sunt .III. venti
celi, qui nos per mare huius seculi navigantes a fluctibus protegent,
a scopulis improvisis defendunt et ad portum quietis eterne perducunt.
isti sunt .III. gemme Dei in corona lanuensis
ecclesie collocate, quarum una ornat ab anteriori ut de futuris
habeat providentiam; alia ornat a posteriori ut de preteritis satisfaciat
per iusticiam; tertia ornat a dextris ut inter prospera
servet temperantiam; quarta ornat a sinistris ut inter adversa
et difficilia magnam habeat constantiam. circa hec tempora
floruit in Anglia Beda, doctor eximius et monachus perfectus
et omeliarum declamator egregius. qui quidem licet
sit sanctus, tamen venerabilis appellatur, et hoc duplici de causa.[Page 256]

una est quod cum eius oculi calligassent et in quadam valle lapidibus
plena predicaret, dicentibus sibi sociis, dissolutionis et
levitatis causa, quod magna populi multitudo ibi suam predicationem
expectaret, cum ille predicationem suam finisset et dixisset:
"Per omnia secula seculorum", divino nutu angeli sibi et lapides
responderunt: "Amen, venerabilis pater". quia igitur sic
fuit venerabilis appellatus, ideo ab Ecclesia venerabilis dicitur. alia
causa est quia post mortem suam quidam clericus sibi devotus
versum facere cupiebat, quem in suo sepulcro facere sculpi
volebat, incipiens tali modo: "Hac sunt in fossa", volens taliter
finire, "Bede sancti ossa". sed quoniam versus congruitas hoc
non paciebatur, sequenti die causa devocionis ad tumulum
perrexit et ibi versum taliter finitum et manibus angelicis sculptum
invenit: "Hac sunt in fossa Bede venerabilis ossa". eius[Page 257]

corpus et ossa venerabilia post multum temporis lanuam fuerunt
delata et in monasterio Sancti Benigni de Capite Fari sunt venerabiliter
tumulata, ubi festum sollempne agitur et in devocione
multa habentur. De Viatore episcopo .VI.
Viator, episcopus sextus, cepit circa annos Domini .D.CC.XXXII.
huius tempore ossa beati Augustini episcopi, procurante
rege Longobardorum nomine Aliprando, christianissimo,[Page 258]

de Sardinea usque lanuam sunt delata. quod cum audisset
dictus rex, sibi de Papiam usque lanuam obviavit. dum vero rex
ipsa ossa vellet Papiam facere deportari, in tantum ponderaverunt,
quod nullo modo levare a vectoribus, potuerunt. tunc
rex beato Augustino votum vovit quod, si permetteret se elevari
et Papiam deduci, ecclesiam in honorem suum, in loco scilicet
illo ubi apud lanuam fuerat hospitatus, edificari faceret. facto
igitur voto, statim illi, qui corpus deportabant, leviter elevaverunt
et rex votum suum fideliter adimplevit. ubi autem modo
sit ista ecclesia nescitur. quidam tamen dicunt quod est ecclesia
Sancti Thome, alij quod est Sancti Theodori, alij dicunt quod est
palacium archiepiscopi, quod est apud Sanctum Silvestrum, ubi
supradictus rex fuerat hospitatus. et ideo palacium illud construxit
et capellam Sancti Augustini ibidem edificavit, que
ibidem usque hodie perseverat. circa hec tempora Leo imperator[Page 259]

ymagines Christi, beate Virginis et aliorum Sanctorum
ubique comburi et frangi faciebat, dicens ydolatriam esse
ymagines adorare. propter quod quidam papa, nomine Gregorius,
ipsum ne hoc faceret admonuit, et cum nollet desistere,
eum excommunicavit. cum vero adhuc in sua duricia permaneret,
eum deposuit. insipienter enim et impie iste Leo imperator
faciebat quando Christi et Sanctorum ymagines comburebat.
hoc enim non est ydolatrare, sicut ille dicebat, quia nichil divinitatis
in eis esse credimus, quemadmodum Gentiles ydolatre
supponebant; sed tantum ymagines facimus ut per eas in rememoracione
eorum, quorum sunt ymagines, reducamur. honorem
autem, quem ymaginibus impendimus, non impendimus
eis in quantum ipse ymagines sunt diversis coloribus figurate,
sed impendimus illis, quorum ipse sunt significative. verum
quidem est quod in veteri Testamento non fiebat aliqua ymago
Dei, quia Deus tunc invisibilis esset, et ideo aliqua ymago sibi

fieri non valebat. sed Deus, qui tunc erat invisibilis in natura Divina, modo factus est visibilis in natura humana. et ideo ea que Christus fecit in humana carne, sicut sunt nativitas, passio, resurreccio, ascensio et cetera miracula que fecit, possumus[Page 260]

ymaginibus figurare, ea autem, que Christus fecit, fuerunt conscripta ad nostram informacionem et doctrinam. sed quoniam multi sunt, qui licteras nesciunt, ideo sancti Patres ordinarunt ut gesta Christi et aliorum Sanctorum per ymages figurarentur, ut ipsi layci in ipsis ymaginibus tanquam in libro instruantur. debet autem pingi ymago Christi et beate Marie prout a sanctis doctoribus traditum reperitur. Iohannes enim Damascenus dicit quod Christus fuit consuperciliatus, idest habuit supercilia coniuncta, et quod fuit bene oculatus, et quod habuit longum vultum, et quod fuit acclinis, quod erat signum humilitatis et maturitatis. sanctus autem Epiphanius dicit quod statura corporis Christi fuit sex pedum, et quod habuit capillos longos et flavos, et quod habuit supercilia nigra et aliquantulum circumflexa, et quod habuit oculos flaventes, leticiam conferentes, et quod habuit longas nares et barbam flavam, et quod fuit coloris frumenticij, et quod non habuit cervicem erectam, sed aliquantulum inclinatam et subrubeam. de matre[Page 261]

autem eius dicit idem Epiphanius quod [fuit] ipsa stature medie et quod fuit coloris frumenticij et habuit capillos flavos et bonos oculos et nigra supercilia et nasum oblongum et manus oblongas digitosque prolixos et faciem longam. ex his igitur, que dicuntur de Christo et [de] eius matre, manifeste constat quod filius multum fuit similis matri eius. per idem tempus in campania Ytalie frumentum, ordeum et legumina de celo quasi pluvia descenderunt., prout in cronicis legitur. circa enim hec tempora studium generale[Page 262]

Parisios est translatum; nam olim generale studium in Grecia florebat, sed de Grecia traslatum fuit Romam. tandem Alcuinus, magister Karoli, vir in omni scientia eruditus, ipsum Parisios transtulit, ubi usque odie floret. circa hec tempora apud Syriam Iudei quandam ymaginem Christi in latere cum lancea perforaverunt, de cuius vulnere sanguis copiosissime emanavit; propter quod Iudei stupefacti vas supposuerunt, quod de illo sanguine statim [fuit] impletum. iste autem sanguis per diversas ecclesias fuit dispersus et divisus, qui usque hodie in multis ecclesijs reservatur et ostenditur, et ab illo tempore ecclesie in honore sancti Salvatoris edificari ceperunt. Romam quoque magna pars illius sanguinis fuit delata et ecclesia Sancti Salvatoris ibidem constructa et consecrata, ubi ampula plena de illo sanguine reservatur. Iudei igitur, tantum videntes miraculum,[Page 263]

ad fidem catholicam sunt conversi. de Dionisio episcopo .VII. Dionisius, episcopus septimus, cepit circa annos Domini septingentos nonaginta .VIII. huius episcopi tempore Carolus imperator in civitate Ianue synodum celebravit, sicut in gestis legitur eiusdem imperatoris. cum enim tunc temporis Desiderius, rex Longobardorum, imperium molestaret et Sarraceni affricani Ianuam et terras maritimas plurimum devastarent, supradictus imperator exercitum suum in duas partes divisit. unam partem dedit Barnardo avunculo suo, ut contra Desiderium pergeret, qui erat in partibus Longobardie. pergens igitur dictus Bernardus, ipsum Desiderium fugavit et ultra Papiam reduxit; tandem fuit captus et Lugdunum cum uxore et filijs in exilium destinatus. reliquam autem partem exercitus rex Carolus Ianuam dimisit ut terras maritimas a Sarracenis defenderet.[Page 264]

circa hec tempora [fuit] in Romana sede Leo papa, vir sanctitate conspicuus et scientia preclarus. iste dum ad letanias maiores pergeret, Romani de sua promocione turbati, diabolica vesania instigati, ei oculos eruerunt et linguam similiter preciderunt. sed Deus miraculose et visum sibi et linguam restituit. iste tamen ad Carolum confugit et ea, que sibi Romani fecerunt, indicavit. Carolus igitur, Romam veniens, ipsum vindicavit et in sede sua restituit. eodem tempore, cum Romanorum[Page 265]

et Grecorum idem esset imperium, ab invicem fuit divisum, ita quod Greci imperatorem suum retinuerunt et Latini Carolum

auctoritate Ecclesie imperatorem creaverunt. iste imperator Carolus procuravit quod officium Ambrosianum, quod tunc per omnes ecclesias cantabatur, dimitteretur, et officium Gregorianum ab omnibus ecclesiis assumeretur. sed quoniam difficile est assueta relinquere, de hoc in tota Ecclesia scandalum magnum fuit, quibusdam volentibus quod Ambrosianum officium deberet retineri, alijs vero volentibus quod Gregorianum deberet assumi. ideoque sancti Patres missale Ambrosianum et missale Gregorianum accipientes, super altare posuerunt, rogantes Deum ut per aliquod indicium ostenderet quod officium magis sibi placeret. claudentes igitur hostia, dum mane redissent, invenerunt missale Ambrosianum super altare apertum. Gregorianum vero invenerunt totaliter dissolutum et per ecclesiam huc illucque dispersum. quo signo edocti sunt ut officium Ambrosianum in sua tantum ecclesia decantaretur, Gregorianum[Page 266]

vero per totum mundum dispergeretur. Ambrosius quidem primitus in Italia officium decantandum instituit[Page 267]

et hynnos primus invenit, sicut dicit sanctus Augustinus in libro Confessionum. dicit enim quod Iustina imperatrix, que erat faulx Arrianorum, conclusit Ambrosium et Catholicos intra ecclesiam, nec ipsos permittebat exire. propter hoc ne populus tedio ac merore contabesceret, Ambrosius ymnos composuit, quos in ecclesia decantari fecit. quia vero officium Ambrosianum nimis videbatur esse prolixum, ideo Gregorius post longa tempora veniens, ipsum abbreviavit et melius ordinavit et ad meliorem consonanciam ipsum reduxit. concessum est[Page 268]

tamen ut ecclesia Mediolanensis Ambrosiano officio possit uti. circa hec tempora apud Constantinopolim inventa est sub terra archa marmorea, ubi erat homo grandevus iacens suppinus, in qua quidem archa tales littere sunt invente: "Christus nascetur de Virgine et credo in eum; o sol, adhuc me videbis". ex quo patet quod iste homo ante Christi nativitatem fuit mortuus et sepultus, et quod de ipsa nativitate Christi prophetavit. quis autem fuerit ignoratur. de Sigeberto episcopo octavo. Sigebertus, episcopus octavus, cepit circa annos Domini .DCCC.LXIII. circa tempora istius episcopi fuit quedam mulier, sciencia multa predita et eloquencia preclara, que[Page 269]

in habitu virili ad curiam Romanam accessit, ubi degens, propter suam probitatem et sapientiam multa est officia assecuta, tandem cardinalis est effecta, postremo in papam eligitur et graciosam coram omnibus videbatur. hec antequam ad papatum assumeretur, virum, ut dicitur, habebat, sed occultum, de quo tempore precedente, concepit. quadam igitur die, dum per Romam cum cardinalibus et clero et populo processionaliter pergeret, dolores partus in eam subito irruerunt. in quandam igitur domumculam in via positam intrans, et ibi peperit et pre dolore partus expirans, ibidem sepulta fuit. ideo usque hodie consuetudo in Romana curia inolevit ut papa per illam viam nunquam transit, sed girando divertit. ibidem etiam ymago marmorea habetur, que istud factum declarat. ista mulier presumptuose incepit, fallaciter et stulte prosecuta fuit et ignominiose finivit hec est enim natura mulieris, quod circa opus aliquod faciendum, in principio habet presumptionem et audaciam, in medio stulticiam, in fine incurrit verecundiam. presumptuose quidem et audacter mulier incipit et ad finem et ad ea que sunt ad finem non respicit, sed reputat se magna fecisse. si potest[Page 270]

aliquod magnum incipere, postquam autem inceperit et ad medium pervenerit, nescit sapienter prosequi quod incepit, et hoc propter defectum discrecionis. et ideo oportet ut cum verecundia et ignominia finiat quod cum presumptione et audacia incepit et quod cum stulticia prosecuta fuit. et sic patet quod mulier presumptuose incipit, futue procedit et ignominiose finit. circa hec tempora electus est in papam cardinalis quidam, qui Os Porchi dicebatur, sed, mutato nomine, Sergius est vocatus. ab illo tempore ordinatum est ut omnes pape propria nomina mutent ut, si forte aliquo indecoro nomine turparentur, nomine decore debeant insigniri. in hoc etiam a Christo exemplum habuerunt, qui Symoni, quando in principem et pastorem ceterorum eum elegit, nomen mutavit et Petrum appellavit. per hoc etiam datur intelligi ut sicut mutantur in nomine, sic

mutari debent in vite perfectione. circa etiam hec tempora
Theodulfus, Aurelianensis episcopus, apud imperatorem falso[Page 271]

accusatus, in quadam turri est carceri mancipatus, ubi illos versus,
qui cantantur in ramis Palmarum, scilicet: "Gloria, laus et honor
tibi sit et cetera" composuit. et cum processio cum imperatore
in die transiret, versus illos decantavit et ad processionem ipsos
proiecit. qui in tantum imperatori et omnibus qui erant in
processione placuerunt, quod imperator ipsum a carcere extraxit
et in sede sua collocavit. quia vero versus illi in turri
et ianuis clausis decantati fuerunt, ideo in aliquibus locis est
consuetudo quod pueri turrem ascendunt et illos versus ibi
decantant et totus clerus respondet. alicubi vero turris non
ascenditur, sed clausis ecclesie ianuis, decantantur. circa hec
tempora apud Brixiam tribus diebus et noctibus sanguis de
celo pluuisse narratur, prout in cronicis multis habetur. de
Theodulfo episcopo .IX.[Page 272]

Teodulfus fuit episcopus nonus. ab isto autem episcopo
usque ad tempora nostra invenimus de omnibus episcopis et archiepiscopis
annos et tempora quibus prefuerunt. invenimus autem
ista partim per cronicas communis lanue, partim ex registro quod
in nostro palacio reservatur. cepit igitur dictus episcopus[Page 273]

circa annos Domini .DCCCC.XXX. et vixit in episcopatu annis
.XXXVIII. tercio autem anno sui episcopatus, scilicet anno
Domini .DCCCC.XXXIII., accidit in civitate lanue quoddam terribile
monstrum et infortunium dolorosum. nam, sicut refert
Filibertus in sua cronica et Vincencius in sua, in urbe lanue
fons sanguinis largissime emanavit precedens ipsius civitatis[Page 274]

futuram cedem pariter et ruinam. nam eodem anno a Sarracenis
africanis civitas fuit capta et thesauris omnibus expoliata
et occisorum sanguine cruentata. omnes enim preter mulieres
et parvulos et quosdam, qui ad montana se receperunt, interfecerunt,
ipsis parvulis et mulieribus in captivitatem deductis. iste fons
sanguinis emanavit in loco, qui nunc dicitur Fontanella; locus
enim ille ab illo tali fonte sanguinis Fontanella nomen accepit. qualiter
autem lanuenses mulieres et parvulos et thesauros postea
recuperaverunt, dictum est supra in parte .Va., capitulo .Ilo.[Page 275]

circa hec tempora, cum Lodovicus, qui erat de genero Francorum,
teneret imperium nec contra Longobardos Ecclesiam adiuveret,
ius imperii de Francis ad Theotonicos est translatum. primo
enim ius imperij fuit apud Romanos, deinde translatum est ad
Grecos, inde ad Gallicos, inde ad Theotonicos. circa
hec tempora papa Sergius, de quo supra dictum est, a quodam,
nomine Formoso, fuit expulsus et Formosus electus. sed
mortuo Formoso, cum Sergius papatum recuperasset, Formosum
fecit extumulari et pontificaliter indutum in sede pontificali fecit
decollari et corpus in Tiberim iactari. sed a piscatoribus
inventum, in ecclesia Sancti Petri fuit sepultum. tunc autem
quedam ymages sanctorum vise sunt ipsum Formosum adorare
et venerabiliter salutare. creditur enim quod ille Formosus,[Page 276]

de eo quod Sergium expulerat, in morte multum penituit et
veniam consecutus fuit. Deo quoque et omnibus hominibus
multum displicuit de tam severa ulcione, quam dictus Sergius
erga eum exercuit. caveat autem ipse Sergius ne Deus fuerit sibi
nimis severus, quia, sicut dicit beatus Iacobus: "Iudicium sine
misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam". de
Ramperto episcopo decimo.
Rampertus. episcopus decimus, cepit circa annos Domini
.DCCCC.LXVIII. et vixit in episcopatu annis .XVII. circa hec[Page 277]

tempora fuit papa quidam, nomine Silvester, qui dum adhuc
esset iuvenis et in laycali habitu constitutus, arte magica diabolum
advocavit et homagium sibi fecit. dyabolus autem sibi
promisit quod magnos et multos sibi daret honores. ipse
igitur primo Remensis, postea Ravennas archiepiscopus est
effectus, tandem in summum pontificem est sublimatus. deinde
a dyabolo quesivit quamdiu viveret in hoc mundo. dyabolus
autem sibi respondit quod tandiu viveret donec in Ierusalem
missam celebraret. de cuius responsione valde fuit gavisus, sperans
se longe a morte esse, sicut longe erat a peregrinandi

voluntate. in urbe autem Rome est quedam ecclesia, que ad Ierusalem dicitur, in qua cum ille in quadragesima celebraret, dyabolo revelante, mortem suam vicinam esse cognovit. et cum ille conquereretur quod dyabolus promissionem suam non servaverat, dixit sibi quod suam promissionem utique sibi[Page 278]

servavit, quia mori non debebat donec in Ierusalem celebraret. et ideo cum in Ierusalem missam diceret, tempus erat ut admodum moreretur. ille vero, licet fuerit sceleratissimus, tamen de Dei misericordia non desperans, peccatum suum coram omnibus est confessus. et ut compleatur verbum, quod scribitur in libro Sapientie: "Per que peccat quis, per hec et torquetur", omnia membra quibus dyabolo obsequium prestiterat, sibi precepit incidi, mandans ut postquam corpus suum sic membratim fuerit detruncatum, super currum ponatur et ubicumque animalia subsisterent, ibidem sepeliatur. iussitque sibi igitur precidi pedes cum quibus ad dyabolum consulendum iverat, linguam cum qua dyabolum advocaverat, manus cum quibus dyabolo homagium fecerat; tandem oculos erui, quia ipsi ad ista conficienda lumen prebuerant. positum est igitur corpus truncatum super currum cum vero animalia ipsum ducerent et iuxta ecclesiam Latteranensem essent, ibi penitus substituerunt, propter quod in dicta ecclesia ipsum cum honore debito sepelierunt. ex quo patet quod non est aliquis ita sceleratus, qui non possit a Deo misericordiam consequi, si cum vero corde ad[Page 279]

Deum voluerit converti. parcere enim et misereri est Deo proprium et naturale, punire vero est sibi alienum et contra naturam. istud autem, quod est nobis secundum naturam, libenter facimus et cito facimus. istud vero, quod est nobis contra naturam, invite facimus et tarde facimus. ideo Deus libenter parcit et invite punit et est promptus ad miserendum et tardus ad puniendum. ideo quamvis Adam peccaverit in meridie, Deus tamen ivit ad puniendum eum post meridiem, sicut legitur in Genesi, ut daret sibi spacium penitendi. quando vero filius prodigus ad patrem rediit, pater ad ipsum cucurrit et osculum sibi dedit, sicut dicitur in Evangelio. [in hoc] quod cucurrit ostenditur quod Deus cito et velociter parcit; in hoc quod osculum sibi dedit ostenditur quod libenter parcit. de Landulfo episcopo undecimo. Landulfus, episcopus undecimus, cepit circa annos Domini .DCCCC.LXXXV. et vixit in episcopatu annis .XXX. iste transtulit[Page 280]

corpus sancti Syri de basilica Duodecim Apostolorum, que hodie monasterium Sancti Syri dicitur, ad ecclesiam cathedralem Sancti Laurencij, cuius corpus repositum fuit in choro eiusdem ecclesie, ubi modo est introitus cancellarum. causa autem quare ipsum corpus transferre voluit fuit duplex; una[Page 281]

est ut ipsum corpus preciosum securius in ecclesia Sancti Laurencij servaretur. tunc enim temporis monasterium Sancti Syri erat extra muros civitatis et Sarraceni affricani sepe cum galeis veniebant et ecclesias spoliabant. et ideo ad ecclesiam Sancti Laurencij tantus thesaurus fuit translatus ut ibi magis esset securus. secunda causa est cum sanctus Syrus fuerit Ianue episcopus, dignius erat et conveniencius ut requiesceret in ecclesia episcopali, quam in ecclesia monachali. circa hec tempora fuit quidam rex Francorum, nomine Robertus, Deo valde devotus et sciencia et vita preclarus. iste multas sequencias et responsoria ad honorem sanctorum composuit. nam, ut quidam dicunt, fecit sequenciam que incipit: "Sancti Spiritus adsit nobis gratia". iste etiam rex tante devocionis fuit, quod sepe capam sericam in choro deferebat et chorum regebat. cum vero quodam tempore quoddam castrum suum, quod sibi rebellaverat, obsideret et quoddam magnum festum advenisset, dimisso exercitu, ad ecclesiam venit et officium devote peregit, rogans Deum ut castrum suum in pace recuperaret. cum ergo, capa serica indutus, "Agnus Dei" alta voce ter genua flectendo incepisset, dicto "Dona nobis pacem", muri illius castri funditus[Page 282]

corruerunt, et sic castrum illud in pace et sine sanguinis effusione recuperavit. ex quo patet quod ad habendam victoriam de inimicis sepe plus valent oraciones sanctorum virorum, quam arma militum. unde legitur de Moyse quod, dum quedam gens, que dicebatur Amalech, pugnaret contra populum

Israelis, Moyses manus ad celum levavit et pro populo suo
Israelis orare cepit. quando igitur Moyses manus ad celum
levabat, populus Israelis vincebat. si quando vero manus fatigatus
deponeret, hostes vincebant. propter quod duo viri
fortes manus et brachia Moysi substantabant et sic victoriam
de hostibus habuerunt. legitur etiam de Iosue, discipulo
Moysi, quod cum quandam civitatem, que dicebatur Iericho,
obsideret, precepit sacerdotibus ut tubis clangerent et ad Deum clamarent.
quibus clamantibus, muri civitatis corruerunt et sic
civitatem ceperunt. quod autem dictum est supra quod Robertus
rex Francorum fecerit sequenciam "Sancti Spiritus adsit
nobis gratia", quidam dicunt quod Hermannus Theotonicus
contractus eam composuit. iste Hermannus, dum esset contractus
et beate Virgini multum devotus, apparuit sibi Virgo
beata, dicens quod eligeret unum ex duobus quod sibi magis
placeret: aut corporis sanitatem aut gratiam inveniendi cantus
devotos ad Dei honorem. ille vero hoc ultimum pre elegit.
post hec igitur per omnes ecclesias duci se faciebat et in honorem[Page 283]

illorum sanctorum antiphonas vel sequencias vel responsoria
componebat, de quibus multa in diversis ecclesiis decantantur.
inter cetera autem composuit ad honorem beate Marie illam pulcherrimam
antiphonam, que incipit: "Alma Redemptoris
Mater" et cetera. tempore istius episcopi Landulfi, scilicet
anno Domini .DCCCC.LXXXXI., dicitur edificata fuisse
ecclesia Sancte Marie de Vineis per Obertum Vicecomitem et Idonem
de Carmadino. de Iohanne episcopo duodecimo.
Iohannes, episcopus duodecimus, cepit circa annos Domini
.Mo.XV. et vixit in episcopatu annis .XXX. huius episcopi[Page 284]

tempore Ungari ad fidem Christi sunt conversi per Gallam,
sororem Henrici imperatoris, Sthephano regi Ungarie in
uxorem traditam. illa enim sancta femina, cum esset christianissima,
virum suum ad fidem Christi convertit et baptizari
fecit. ceteri autem Hungari, postquam audierunt regem ad fidem
Christi conversum et baptizatum, ipsi similiter ad baptisimi
gratiam confugerunt. dictus autem rex Stephanus tante fuit sanctitatis,
quod Deus per ipsum multa miracula est operatus, ita
quod ab Ecclesia fuit canonizatus et eius festum apud Hungaros
sollemniter agitur et in devocione et reverentia multa
habetur. ideo [in] laudem istius sancte femine potest dici[Page 285]

illud quod dixit Salomon: "Mulierem fortem quis inveniet?".
certe multe mulieres inveniuntur debiles, pauce fortes. una tantum
fuit fortissima. debiles sunt que aut temptationibus succumbunt
aut peccatis non resistunt aut Deo debiliter serviunt.
fortes sunt que mundum et carnales delicias pro Christi nomine
despexerunt, sicut fuerunt sancte virgines, que pro Christi fide martirium
sunt passe, in numero autem forcium possumus predictam
sanctam Gallam numerare, que, etsi non sit passa martirium,
tamen fecit maius bonum commune, quando scilicet
unam gentem convertit ad Christum. sola autem Virgo beata
fuit fortissima, que invincibilem vicit et omnipotentem superavit,
quando scilicet per suam humilitatem et virginitatem Deum in uterum
suum descendere fecit. circa hec tempora, cum quidam
predones omnes peregrinos ad Apostolorum limina pergentes
spoliarent, Gregorius papa .VIs. eos excommunicavit et cum
nollent desistere, manu armata eos fugavit et multos occidi fecit.[Page 286]

cum autem ille ad mortem devenisset et cardinales propter tantam
cedem eum sepultura indignum adiudicarent, ille ait: "Cum mortuus
fuero, corpus meum extra fores ecclesie ponite et fores
diligencius obfirmate et si voluntate Dei aperte fuerint, corpus
meum intra ecclesiam sepelite. alioquin de eo facite quicquid
placet". quod cum factum fuisset, porte subito sunt
aperte et sic corpus eius ibi honorabiliter [fuit] tumulatum.
ex quo manifeste patet quod illa talia omicidia non livore vindicte,
sed zelo iusticie fieri procuravit. et si dicitur quod ipse
fuit irregularis, dicendum est quod papa non potest incurrere[Page 287]

irregularitatem, vel potest dici quod sepe irregularitas sine peccato
contrahitur, sicut patet in bigamo, et in iudice iusto, qui
iuste furem tradit suspendio. per idem tempus, cum imperator
Conradus per quandam silvam venando discurreret, nocte superveniente,
in domo cuiusdam mulieris pauperis hospitatus fuit.

in qua nocte mulier illa filium parturivit, et ecce vox ad imperatorem venit, dicens quod illum puerum habebit generum et sui imperij successorem. ille autem surgens, duobus militibus precepit ut illum puerum raptant et occidant. sed illi, misericordia moti, eum in quodam transitu posuerunt, quem quidam dux inventum nutriri fecit et Henricum vocavit. qui cum crevisset et esset omnibus graciosus, imperator de sua familia eum fecit, et cum esset fama et opinio apud omnes quod si imperator decederet, iste pro eo regnaret, eo quod imperator filium non haberet, scripsit imperator per ipsum litteras imperatrici, que tunc Aquisgrani morabatur, quod ipsum ipsa die qua perveniret occidi faceret. verum cum in quadam ecclesia hospitatus fuisset, sacerdos, ipso dormiente, litteras ex quadam curiositate de bursa illius accepit et eas aperiens, scelus abhorruit scripsitque alias litteras sub imperatoris nomine ad reginam, ut ipsa die qua Henricus perveniret, filiam suam in coniugem sibi daret. sigillum igitur imperatoris diligenter apponens, illas litteras, unde acceperat, reposuit. pergens igitur Henricus ad reginam, litteras obtulit et illa die filiam, imperatoris in uxorem accepit. quod dum imperator audivisset, vehementer obstupuit et omnia de illo puero a die sue nativitatis[Page 288]

usque ad diem illam diligenter inquirens, divine dispositioni obviare stultum esse cognovit, et ideo matrimonium approbavit et ipsum post se regnaturum esse instituit. ille autem Henricus post mortem Conradi imperator effectus, in loco illo ubi natus fuit nobile monasterium construxit. de Conrado episcopo tercio decimo.[Page 289]

Conradus, episcopus tercius decimus, cepit circa annos Domini .Mo.XLV. et vixit in episcopatu annis .XX. isti Conrado episcopo confirmatum fuit castrum Sancti Romuli et Ciliane cum omnibus pertinencijs suis per nobilem virum Conradum comitem Vintimilij, sicut patet per instrumentum publicum quod in archiepiscopali palacio reservatur. tempore huius episcopi electus fuit in papam Alexander natione Mediolanensis,[Page 290]

contra quem episcopi Lombardie Parmensem episcopum in papam eligere sunt conati. Pisani autem illi Parmensi episcopo intruso auxilium magnum dabant. lanuenses vero Alexandro fideliter adhererunt. qui Alexander postmodum pacifice papatum obtinuit et possedit. circa hec tempora fuit comitissa Matildis, que filiam beati Petri se vocans, Ecclesie contra imperatorem semper adhesit et sine liberis decedens, patrimonium suum super altare Sancti Petri obtulit, unde usque hodie patrimonium sancti Petri vocatur. in ista sancta femina completum est illud quod dicitur in Ecclesiastico, quia est mulier melior viro. quamvis enim fuerit mulier, tamen viriles animos semper habuit et Ecclesie devotissima fuit et filium imperatoris in maritum accipere recusavit, pro eo quod imperator contrarius Ecclesie videbatur. si quis autem eius genealogiam scire desiderat, scire debet quod Sigefredus fuit de partibus Tuscie magnus princeps. iste in Lombardiam venit et castra et terras multas ibi acquisivit. iste Sigefredus genuit Attonem. Atto genuit Thealdum. Thealdus genuit Bonifacium. Bonifacius genuit comitissam Matildam. ista[Page 291]

autem [cum] de viro suo filium genuisset, propter dolores partus, quos ibi sensit, noluit postea viro suo coniungi et sic, illo puero mortuo, tota sua progenies finita fuit. ista comitissa multas civitates in Lombardia habuit, scilicet Mantuam, Ferariam, Mutinam, Regium et Parmam. que sine herede decedens, Ecclesiam Dei fecit heredem. circa hec tempora fioruit Lanfranchus natione Papiensis, doctor eximius et magister Anselmi doctoris precipui. iste Lanfranchus, cum Parisios regeret, scholis abrenunciavit et ad ignotam regionem accedens, in humilitate maxima Deo serviebat. eo autem tempore Berengarius, quidam doctor sollempnis, qui Parisios in theologia regebat, venenum diffudit quod timore Lanfranchi effundere non audebat, asserens corpus Christi non esse in altari secundum veritatem, sed secundum quandam representationem. cum[Page 292]

igitur ad curiam fuisset citatus et contra istum errorem fuisset concilium convocatum, audiens hoc Lanfranchus, illuc perrexit in habitu peregrini, ita quod a nemine cognoscebatur. et cum eleganter contra Berengarium disputasset, ille obstupuit et ait:

"Aut tu es dyabolus aut tu es Lanfranchus". et sic ille confusus heresim abiuravit. Lanfranchus postmodum factus est archiepiscopus Cantuariensis, cui Anselmus in archiepiscopatu successit. circa hec tempora, prout in cronicis legitur, in Apulia erat quedam statua marmorea, que circa caput suum ab antiquo scriptum habebat: "Kalendis maii, oriente sole, caput habebo aureum". quidam igitur Sarracenus astrologus mane in loco, ubi statua umbram capitis iaciebat, fodi fecit et magnum thesaurum ibi reperit. statua vero illa umbram capitis super aurum tenuit et sic caput aureum habuit. de Alberto sive Oberto episcopo quarto decimo. Albertus sive Obertus, episcopus quartus decimus, cepit circa annos Domini .Mo.LXV. et vixit in episcopatu annis .XIX.[Page 293]

huius episcopi tempore Ildebrandus, prior Cruniacensis, factus est cardinalis et postmodum legatus in Franciam est directus. iste tanti zeli fuit, maxime contra symoniacos, quod eos ubique persequeretur. verum cum archiepiscopus Ebredunensis simonie vicio depravatus esset et per symoniam intrasset, volens sibi sagaciter providere, omnes accusatores suos pecunie datione corrupit. et cum dictus legatus, fama clamante, inquireret, contra eum testes ydoneos non poterat invenire ex eo quod omnes erant pecunia depravati. propter quod concilium convocans[Page 294]

contra eum, ipsum in medium surgere fecit dicens: "Ex quo non possum habere humanum iudicium, recurro ad Dei auxilium. cum igitur episcopalis gratia sit Spiritus sancti donum, si istam gratiam emisti peccunia, rogo Spiritum sanctum ut ipsum non valeas nominare. dicas igitur versiculum illum, qui toties in ecclesia decantatur, scilicet "Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto"". cum igitur ille intrepidus incepisset, "Gloria Patri et Filio" distincte dixit. cum vero ad "Spiritus sanctum" pervenit, sibi loquela deficit et mutus effectus, balbuciens loquebatur. cum autem iterum reinciperet, cum ad "Spiritus sanctum" deveniebat, loquela sibi protinus deficiebat. quod ille videns, ingemuit et peccatum suum coram omnibus confitens, in manibus legati archiepiscopatum abrenunciavit. cum autem magnam compunctionem ostenderet, dixit ei legatus: "In hoc cognoscemus quod non fiste, sed vere penites [et] quod Spiritus sancti gratiam recuperasti, si ipsum poteris nominare. nunc igitur dicas iterato illum versiculum benedictum". quem ille quidem cum timore incepit, sed cum devocione et alacritate finivit, et sic omnibus notum fuit quod ille veram contriccionem et confessionem habuit, et quod gratiam Spiritus sancti, quam perdiderat, recuperavit. sancti enim Patres symoniacos[Page 295]

valde persecuntur, et ratio est quia symonia est peccatum quod proprie committitur in Spiritum sanctum, quia symoniacus vendit vel emit ecclesiastica beneficia, vel Ecclesie sacramenta, que [sunt] Spiritus sancti dona. ideo cum Symon Magus vellet peccuniam dare Apostolis, sicut legitur in Actibus Apostolorum, ut ipsi sibi darent potestatem dandi alijs Spiritum sanctum sicut Apostoli dabant, imponendo scilicet manus super illos, dixit ei Petrus: "Pecunia tua tecum sit in perdicionem, quoniam existimasti donum Dei peccunia possideri". est etiam symonia, prout dicit sanctus Ambrosius, malum usitatum et ideo severiori mucrone est succidendum; est iterum, ut idem dicit, malum cancerosum et ideo ferrum ignitum est sibi adhibendum. nam, sicut dicitur in Decreto, omnia crimina ad comparacionem symoniace heresis pro nichilo reputantur. istud autem ad terrorem et in detestacionem criminis illius dictum est. de Conrado episcopo quinto decimo.[Page 296]

Conradus, episcopus quintus decimus, cepit circa annos Domini .Mo.LXXXIII. et vixit in episcopatu annis sex. huius episcopi tempore Ildebrandus, de quo supra dictum est, factus est papa et Gregorius appellatus. iste, synodo celebrata, excommunicavit omnes clericos occidentalis Ecclesie uxoratos et concubinaros, et eorum missas audiri penitus interdixit; de quo tantum scandalum exortum est, ut nullius heresis tempore sancta Ecclesia graviori scismate sit concussa, ita quod, favore Henrici imperatoris, Guibertum archiepiscopum Ravenatem papam scismatice creaverunt et Gregorium deposuerunt. Pisani quoque Guiberto scismatico totis viribus adheserunt, lanuenses vero Gregorio auxilium fideliter prebuerunt. dictus vero Gregorius Henricum

imperatorem excommunicavit et Guibertum perpetuo anathemate dampnavit. circa hec tempora fuit quidam vir[Page 297]

potens et dives, quem subito comedentem innumerabilis murium multitudo vallavit et ipsum rodere et comedere cepit. quocumque autem ille ibat, semper ipsum multitudo murium sequebatur et nullum alium contingebant. ille igitur barcham ascendens, mare intravit, sed mures in mare precipites se dabant, ipsum similiter insequentes. tandem ad terram rediens, ab ipsis muribus penitus est comestus. que autem sit causa quare mures istum hominem tam crudeliter persequerentur ignoramus, quia Dei iudicia sunt nimis profunda. iudicia quidem Dei aliquando sunt manifesta, aliquando occulta, semper tamen sunt iusta. forte iste homo potens et dives multos alios corroserat vel famam eorum lacerando, vel bona ipsorum rapiendo, vel personales iniurias inferendo. et ideo sicut alios vivos corroserat, iustum fuit ut ipse vivus a muribus corroderetur, ut compleatur quod dicitur in libro Sapientie: "Per quem peccat quis, per quem torquetur". legitur quoque in Veteri Testamento quod Deus Egyptios superbos per vilissima animalia voluit punire, sicut per multitudinem ranarum, per sinifas et per muscas caninas; ut ipsi, videntes se tam vilissimis[Page 298]

animalibus non posse resistere, suam agnoscerent vilitatem. eodem modo forte iste superbus extiterat et ideo Deus eius superbiam per tam vilissima animalia humiliare voluit. et, sicut dicitur in Libro Sapientie, poterat Deus in Egyptios immittere leones vel ursos, qui ipsos devorarent, sed paulatim per ista animalia vilissima eos voluit punire ut ipsi haberent spacium penitendi. eodem modo Deus potuisset in istum hominem immittere leonem vel ursum, qui ipsum subito devorarent, sed voluit ut mures paulatim eum comederent, ut ipse spacium penitendi haberet. legitur quoque in libro Regum quod quedam gens, que dicebatur Philistei, archam Dei a filiis Israelis abstulerant, propter quod Deus in [eos] commisit multitudinem murium, qui ipsos et omnia corrodebant, ita quod ipsi Philistei, coacti, archam reddiderunt. ideo enim non per leones, sed per mures, qui sunt animalia vilissima, illos et istum Deus punire voluit, ut ipsi suam vilitatem agnoscerent et ut spacium penitendi haberent. sanctus quoque Augustinus refert quod quidam Romanus credebat esse malum augurium quando mures in domo aliquod corrodebant. quadam igitur nocte mures caligas suas corroserunt. mane igitur facto, ivit ad Catonem sapientissimum, ut sibi indicaret quid hoc significaret. Cato autem derisive sibi respondit dicens: "Non est mirum si mures corroserunt caligas, sed hoc fuisset[Page 299]

valde mirum et malum indicium si ipse calige corrosissent mures". forte igitur iste homo, de quo supradictum est, sicut et ille romanus auguria murium observabat, et ideo conveniens fuit ut tanquam augur murium a muribus puniretur. per idem tempus, sicut in cronicis legitur, omnes pisces in aquis mortui sunt et galine et ceterae aves domesticae, a domibus fugientes, factae sunt silvestres, et multa alia portenta illis temporibus acciderunt. nec mirum si tunc talia monstra accidebant, quia tunc Guibertus scismaticus defendebatur et Gregorius, vir sanctissimus, fugabatur. de Ciriaco episcopo sexto decimo.[Page 300]

Ciriacus, episcopus sextus decimus, cepit circa annos Domini .MoLXXX. et vixit in [episcopatu] annis novem. huius episcopi tempore mortuus est supradictus papa Gregorius et successit ei papa Urbanus. iste Urbanus Guibertum archiepiscopum Ravenatensem, qui papatum usurpaverat, et Henricum imperatorem, qui sibi favebat, excommunicavit et in Franciam timore imperatoris fugit. inde autem lanuensibus scripsit et legatum lanuam destinavit, rogans, tanquam Ecclesiae filios et devotos, ut Terre sancte subvenirent. cum aliae communitates[Page 301]

auxilium denegassent, lanuenses igitur armaverunt tam navium quam galearum exercitum copiosum et in Syriam sunt profecti habentes secum galeas .XL., ubi erant multi peregrini cruce signati et multi nobiles et barones sub Gofredo de Bugnono, duce Lotoringie, qui omnes Anthiochiam perrexerunt, eam a Sarracenis recuperare volentes. sanctus autem Andreas apostolus, cuidam viro fidei et devoto apparuit dicens: "Veni, ostendam

tibi lanceam cum qua perforatum fuit latus Domini nostri Yhesu Christi. istam lanceam ante exercitum portabitis et victoriam obtinebitis". cum igitur dictus vir locum ab apostolo ostensum invenisset, duci exercitus alijsque principibus hoc studuit intimare. ipsi igitur in loco fodientes, ipsam lanceam invenerunt. qua inventa, tanquam certi de victoria, ipsam lanceam ante exercitum cum reverencia deportabant et sic ad Anthiochiam viriliter accedentes, ipsam de manibus Sarracenorum recuperaverunt. exercitum quoque maximum Sarracenorum, qui Anthiochiam redierat et ipsam obsidebat, [debellerunt].[\[Page 302\]](#)

lanuenses cum ceteris peregrinis [Saracenos] penitus fugaverunt et sic ad propria redierunt, anno scilicet Domini .Mo.LXXXXo.IX. dum vero quedam naves lanuensium ab expedicione Anthiochie redirent et portui Patere applicuissent, iverunt Mirream, que vulgariter dicitur Stramirra, ubi corpus sancti Nicolay olim quiescebat, ubi etiam reliquie sancti Iohannis Baptiste servabantur. lanuenses igitur dictas reliquias sancti Iohannis Baptiste accipientes, lanuam deportaverunt. et quoniam dicitur in Ystoria translacionis, dictarum reliquiarum[\[Page 303\]](#)

quod tunc sedes pontificalis lanuensis vacabat, videtur quod deportate fuerunt mortuo Ciriaco et nundum electo vel confirmato Ayrardo, scilicet anno Domini millesimo .LXXXXIXo. quia vero, annuente Deo, specialem tractatum de translacione predictarum reliquiarum sancti Iohannis Baptiste facere intendimus, ideo hic sub compendio pertransivimus ut ostendere intendimus. Ad presens autem istud dicere sufficiat quod .IIIlor. modis ostenditur quod ille reliquie, quas lanuenses de Stramirra detulerunt, [fuerunt] reliquie Iohannis Baptiste. et primo ostenditur scripturis. nam in multis legendis antiquis sancti Nicolai legitur quod supradicte reliquie servabantur ibidem. secundo hoc ostenditur iuramentis. monachi enim dicte ecclesie coram lanuensibus iuraverunt quod a patribus suis, qui precesserunt, pro certo habebant quod ille reliquie sancti Iohannis Baptiste erant. tercio hoc ostenditur miraculis,[\[Page 304\]](#)

que quidem fuerunt et dum portarentur et postquam deportate fuerunt. quarto hoc ostenditur privilegijs Apostolice sedis. nam Alexander papa .IIIs. et Innocencius .IIIs. hoc suis privilegijs approbarunt, scribentes per diversas provincias quomodo reliquie sancti Iohannis sunt lanue, et hortantes ut omnes illuc accedant, et indulgenciam accedentibus largirentur. de ipsa autem translacione vel revelacione ystorum et ymnos metricè composuimus, que omnia in ecclesia Sancti Laurentij sollempniter decantantur, de Ayraldo episcopo decimo septimo.[\[Page 305\]](#)

Ayrardus Guarachus, episcopus decimus septimus, cepit circa annos Domini .Mo.LXXXXIXo. et vixit in episcopatu annis .XVII. anno vero huius episcopi electionis lanuenses iam[\[Page 306\]](#)

armaverunt galeas .XL., cum quibus in Siriam profecti sunt. ceperuntque cum exercitu peregrinorum Ierusalem et Acharon et Gibeletum Minorem; Anthiochiam quoque illis temporibus, ut supradictum est, ceperunt; insuper ceperunt Cersonam, Arzotum et Tortosam, et Godofredum de Bugnono regem Ierusalem creaverunt. ipse tamen ob humilitatem nunquam voluit portare coronam auream ubi Christus portavit coronam spineam. his etiam temporibus lanuenses ceperunt Baruthi et Sydonem. qualiter autem lanuenses predictis captionibus semper interfuerunt et auxilium prebuerunt,[\[Page 307\]](#)

scriptum erat litteris aureis in troina sancti Sepulcri, in quibus etiam civitatibus lanuenses multa iura et regalia habere consueverant, huius episcopi tempore, scilicet anno Domini .M.CI. vas smaragdinum, quod vulgariter dicitur scutella sancti Laurentii, fuit lanuam deportatum. videamus igitur qualiter dictum vas fuit habitum et ad civitatem lanue delatum. Anno quidem Domini .M.C. lanuenses galeas .XXVI. et naves .VI. in Syriam direxerunt, ubi eciam per totum illum annum moram fecerunt. invento autem quod Godofredus, rex Ierosolimitanus,[\[Page 308\]](#)

mortuus esset, elegerunt omnes Christiani Balduinum, fratrem eius, in regem. dictus igitur Balduinus et

exercitus lanuensium et Gallicorum et ceterorum Christianorum, qui in partibus illis erant, ad Cesaream, civitatem Sarracenorum, audacter accesserunt, potenter ipsam obsederunt et triumphaliter eam ceperunt. lanuenses quidem ad portum Iopem venientes et galeas ad terram trahentes, cum ipso rege Balduino et cum Daberto, patriarcha Ierosolimitano, et universo exercitu Christianorum Cesariam venerunt. dictus autem patriarcha admonuit ut sequenti die omnes communicarent, confessione premissa, et sic ad muros civitatis ascenderent quod cum fuisset factum, consul lanuensis, nomine Guilielmus Malij, scalam galee sue muro adhibuit et cum suis de galea sua ascendere cepit. sed subito scala fracta fuit et dictus consul solus in muro remansit. Sarraceni autem fere omnes iam primum murum reliquerant et ad secundum confugerant. tunc ille consul quandam turrim, que erat in muro, intravit et fortiter exclamavit: "Ascendite, ascendite, quia nostra est civitas". quidam ascendentes ad secundum murum cucurrerunt et lanuenses per quandam palmam, que in muro adherebat, murum ascenderunt et sic civitatem ceperunt. Patriarcha autem et quidam alius Apostolice sedis legatus, qui ibi erat, muscetam maiorem in honorem sancti Petri apostoli, aliam vero in honorem sancti Laurencij[Page 309]

consecraverunt. erat autem in predicta civitate vas quoddam smaragdinum et inextimabiliter preciosum. capta igitur civitate predicta a predictis, de communi consensu tres partes[Page 310]

omnium, que ceperant, facere voluerunt. in prima igitur parte supradictum vas smaragdinum assignaverunt. pro secunda parte corpus civitatis cum omnibus rebus immobilibus posuerunt. pro tertia parte totum thesaurum civitatis et omnia mobilia statuerunt, ordinantes ut lanuenses, qui in captione supradicte civitatis fuerant principales, partem illam acciperent quam magis vellent. reliquam partem haberet rex Balduinus. aliam partem haberet totus alius exercitus. lanuenses igitur, ceteris alijs partibus ommissis, vas illud smaragdinum pro sua parte acceperunt et lanuam cum multo gaudio ipsum deportaverunt. quod autem illud vas sit verissimus lapis smaragdinus testantur omnes gemmarij, qui illud vident, dicentes se nunquam vidisse tam preciosum smaragdinum. istud etiam manifestum est per hoc quod apud Cesaream tanti precij extimabatur, quod cum tota civitate, vel cum toto thesauro civitatis fuit equaliter extimatum. quomodo enim verisimile est quod supradictam lapidem smaragdinam ad valorem tocus civitatis vel tocus thesauri civitatis pro una parte equaliter posuissent, nisi eis pro certo constitisset quod verissimus smaragdinus esset? est autem supradictus lapis smaragdinus tanti fulgoris et tam mirabilis claritatis, quod omnes alij smaragdi et ceteri lapides preciosi, iuxta illum positi, a suo fulgore deficiunt et pre nimio illius splendore a sua claritate pallescunt. sicut enim, adveniente luce solis, omnia celi luminaria obumbrantur,[Page 311]

sic in presentia illius lapidis ceteri lapides preciosi a suo fulgore destituuntur. est vero vas illud factum ad instar chatini, unde vulgariter dicitur quod fuit ille chatinus in quo Christus cum suis discipulis in cena comedit, de quo dixit Christus: "Qui intingit mecum manum in chatino, hic me tradet". utrum autem hoc verum sit ignoramus; sed quoniam Deo nichil est impossibile, ideo istud nec constanter asserimus nec pertinaciter denegamus. qui igitur hoc voluerit credere non est arguendus de levitate, et qui noluerit credere non est reprehendendus de temeritate. sed forte aliqui obicient et dicent quod Christus in omnibus factis suis semper exemplum exhibuit maxime humilitatis. in chatino autem smaragdino tam precioso comedere non fuisset exemplum humilitatis prebere, sed cuiusdam vanitatis exemplum dare. sed ad istam questionem potest de facili responderi. certum est enim quod cibos communes in chatino smaragdino comedere esset quedam vanitas sive pompa. sed agnum paschalem et sacramentalem, quem Christus in cena cum discipulis suis comedit, talem inquam agnum sacramentalem in chatino aureo sive smaragdino comedere non fuisset pompa, sed devocio et reverencia magna. ille enim agnus in igne assatus representabat Christum, qui fuit agnus per innocentiam et assatus in cruce per acerrimam[Page 312]

penam. sicut igitur modo sacramentum corporis et sanguinis Christi in calice aureo vel smaragdino sumere non esset pompa aliqua, sed devocio et reverencia magna, sic agnum illum paschalem et sacramentalem in chatino aureo vel smaragdino comedere non fuisset nota vanitatis, sed exemplum divine reverencie et devocionis. illud autem sub silencio pretereundum non est quod in quibusdam libris Anglorum reperitur quod quando Nicodemus corpus Christi de cruce deposuit, eius sanguinem, qui adhuc recens erat et ignominiose dispersus fuerat, recolegit in quodam vase smaragdino, sibi a Deo divinitus preparato. et illud vas dicti Anglici in libris suis Sangraal appellant. illud autem vas Nicodemus cum multa reverencia multo tempore custodivit. tempore autem procedente, Cesaream fuit translatum et tandem lanuam est deductum. dignum igitur fuit ut illud vas esset preciosum, in quo reponi debebat preciosus thesaurus sanguinis Ihesu Christi. sicut enim precioso sanguini Christi nichil visibile vel creatum potest aliquid comparari, sic fuit conveniens ut in vase tam precioso poneretur, quod nunquam posset alicubi tam preciosum vel simile[Page 313]

reperiri. quod autem ipsum vas non fuit arte humana factum, sed Divina virtute productum, intendimus ostendere duplici ratione. una ratio est quia, si factum fuisset aliqua arte humana, videretur quod plura alia similia debuissent in orbe fuisse aliquando fabricata. sed a principio mundi usque nunc simile opus non est inventum in toto orbe terrarum. aliam rationem ad hoc probandum inducimus forciolem. constat enim quod illud quod producit natura perfectius est quam illud quod producit ars humana. illud vero quod miraculose producit virtus Divina perfectius est quam illud quod producit ars humana, vel natura. dicamus igitur exempli gratia quod lapides, qui dicuntur preciosi, tribus modis possunt fieri. primo ab arte humana, peritissimi enim gemmarij suo artificio vitrum sive cristallum tam subtiliter et artificiose depingere sciunt, quod videntur esse lapides preciosi. illi tamen lapides preciosi non habent aliquam perfectionem[Page 314]

nec aliquam veritatem, sed tantum apparentiam veritatis. secundo lapides preciosi fieri possunt a natura quemadmodum videmus in terre visceribus et virtute solaris radij preciosos lapides generari, et illi tales lapides habent quandam veritatem, sed non habent totalem perfectionem. quia non est aliquis lapis preciosus ita fulgidus vel decorus, qui non posset adhuc maiorem habere fulgorem et decorem. tercio possunt fieri lapides preciosi miraculose et virtute Divina, sicut legimus de sancto Iohanne evangelista, qui lapides de litore maris coram se adduci fecit et eos in gemmas et lapides preciosos convertit, et illi lapides preciosi habuerunt veritatem et totalem perfectionem; nullus enim gemmarius scivisset dicere quod fulgori et pulcritudini illorum lapidum aliquid defuisset. dicimus ergo quod si omnes gemmarij de mundo insimul consisterent et istud vas smaragdinum coram haberent, in tantum est perfectum et in sui materia et in sui forma et in suo fulgore et decore, quod nullus sciret dicere quod eius fulgori vel decori aliquid posset addi, nec quod posset ibi aliquid meliorari. ex quo videtur quod non fuit opus nature nec artis humane, quia illa opera non sunt perfecta, sed videtur quod sit inductum a virtute Divina, quia illa opera totaliter sunt perfecta, ita quod ad perfectionem illam nichil[Page 315]

conferre potest natura, nichil meliorare potest ars humana. tempore etiam istius episcopi, scilicet anno Domini .Mo.C.XIII., lanuenses castrum Portus Venerij edificaverunt. scribitur autem corrupte et profertur improprie quando scilicet Portus Veneris vocatur. deberet enim dici Portus Venerij a quodam sancto, qui dicitur Venerius, cuius corpus ibi prope, scilicet in insula Tini, requiescit. olim enim dicebatur Portus Lune, ex eo quod erat portus civitatis Lunensis, que modo funditus est destructa. sed, portato illuc corpore supradicti sancti, Portus Venerij est appellatus. hoc tempore etiam inventa est moneta denariorum, qui bruni dicebantur; prius enim cives lanuenses papiensibus utebantur. tempore etiam huius episcopi lanuenses Callarim ceperunt et domino suo, qui dicebatur Marianus,[Page 316]

restituerunt, qui communi lanue fidelitatem fecit et ecclesie lanuensi omni anno in signum feudi libram unam auri dare promisit. et Paschalis papa hoc per suum privilegium roboravit. tempore

istius episcopi sanctus Bernardus, abbas Clarevallensis, vir nobilis genere et scientia preclarus et sanctitate conspicuus, florebat. iste Bernardus, doctor precipuus, mortuo Ayrardo, in lanuensem episcopum est electus. cum igitur nuncij sollempnes, missi de lanua, decretum electionis sibi presentassent, ipse nec consensit nec renuit, dicens se non esse sui iuris, sed ordinis sui [et] summi pontificis. cum igitur lanuenses ad summum pontificem pro confirmatione misissent, noluit summus pontifex assentire, ex eo quod Ecclesie generali utilis et necessarius nimis erat. iste Bernardus epistolam pulcram et dilectione plenam lanuensibus destinavit, in qua eos commendat de[Page 317]

magna fide, de multa ad Ecclesiam devocione et de operibus pietatis, hortans eos ut in istis usque ad finem debeant perseverare, taliter concludens: "Tolle perseveranciam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo". de Octone episcopo decimo octavo.[Page 318]

Octo, episcopus decimus octavus, cepit circa annos Domini .Mo.C.XVII. et vixit in episcopatu annis tribus, et post mortem suam episcopatus annis tribus vacavit iste fuit abbas sancti Victoris de Marsilia, de regali prosapia Francie generatus. iste secundo anno sui episcopatus corpus sancti Syri de loco cancellarum chori Sancti Laurentij substulit et ipsum reverenter subtus altare eiusdem martiris collocavit. eodem quoque[Page 319]

anno papa Gelasius, lanue consistens, ecclesiam Sancti Laurencij, presentibus episcopis Placentino, Astensi, Aquensi et pluribus alijs prelati, sollempniter consecravit, multis autem indulgencijs supradictus papa ecclesiam ipsam dotavit et privilegijs comunivit. quo autem tempore ipsa ecclesia Sancti Laurencij constructa fuerit, vel quis eam primo edificaverit, in nulla scriptura hoc potuimus invenire. scimus autem pro certo quod tempore Sabbatini episcopi, qui fuit episcopus tercius a sancto Syro, iam erat constructa, quia legitur in legenda sancti Romuli et in registro nostri palacij quod ipse Sabbatinus corpus sancti Romuli de Villa Matuciana substulit et subtus[Page 320]

altare sancti Laurentij venerabiliter collocavit. si igitur tempore Sabbatini ecclesia Sancti Laurentij iam erat edificata, satis probabile est quod tempore sancti Syri iam erat constructa, maxime cum inter Sabbatinum et sanctum Syrum non fuerit nisi sanctus Romulus. sed ideo corpus sancti Syri non fuit in ecclesia Sancti Laurentij sepultum, quia sedes pontificalis adhuc ibi non erat, sed erat in basilica Duodecim Apostolorum, que modo dicitur monasterium Sancti Syri. credimus autem quod opus tam sumptuosum et nobile ecclesie Sancti Laurentij fecit commune lanue et non persona aliqua specialis. est autem ecclesia[Page 321]

ipsa Sancti Laurentij multe sanctitatis, dignitatis et auctoritatis. tante quidem sanctitatis est quod multa sanctorum corpora ibi servantur, scilicet corpus sancti Iohannis Baptiste, sanctorum Syri, Felicis et Romuli. sunt etiam ibi tres cruces, in quibus de ligno vere Crucis magna porcio habetur. sunt etiam ibi alie multe reliquie preciose, quas enumerare longum esset. est etiam Ecclesia ipsa tante dignitatis, quod de ipsa multi cardinales et summi pontifices prodierunt, scilicet dominus Innocentius .IIII.s et dominus Adrianus, qui ambo de comitibus Lavanie extiterunt. est etiam tante auctoritatis, quod tanquam metropolitana in tota sua provincia optinet principatum. causa autem quare dictus Gelasius papa lanuam venit fuit ista. ipse namque Gelasius sine consciencia imperatoris electus fuerat nec ab ipso aliquem consensum voluerat postulare, propter quod imperator indignatus quendam Yspanum, nomine Burdinum, in papali sede constituit et Benedictum ipsum vocavit. Gelasius autem papa, timore imperatoris, cum suis cardinalibus Gayetam[Page 322]

perrexit et inde lanuam legatum misit, rogans lanuenses ut galeas sibi mitterent, cum quibus lanuam venire posset et inde in Franciam proficisci valeret. propter quod lanuenses continuo galeas armaverunt et dictum papam Gelasium lanuam cum gaudio deduxerunt. Pisani vero, e contrario, imperatori favebant et Gelasio pape per omnia contrarij erant. iniuste autem et irrationabiliter iste imperator contra papam Gelasium motus fuit, quia imperator supra summum pontificem ius aliquod

non habet, sed potius, e converso, summus pontifex supra imperatorem iurisdictionem multam exercet, quia electum examinat, examinatum confirmat. coronatur autem imperator tribus coronis. primo enim coronatur corona argentea Aquilae in regem Alamanie. secundo coronatur corona

[Page 323]

ferrea apud Modoetiam, quae est in comitatu Mediolanensi, in regem Italiae. tertio coronatur corona aurea Rome per summum pontificem, in Romanorum imperatorem. papa igitur de imperatore habet iudicare, non imperator de papa. fecit enim Deus in firmamento caeli duo magna luminaria. luminare maius ut praesentet diei et luminare minus ut praesentet nocti. nam in firmamento caeli, hoc est in Ecclesia universali, Deus fecit duo magna luminaria, quia ibi duas instituit dignitates, quae sunt pontificalis dignitas et regalis seu imperialis potestas. sed illa, quae praesentat diebus, idest spiritualibus, maior est. illa vero, quae praesentat noctibus, idest carnalibus, minor. ut quanta est inter lunam et solem, tanta est inter summum pontificem et imperatorem differentia cognoscatur. sicut igitur luna soli nichil tribuit, sed sol lune totam lucem infundit, sic imperator supra summum pontificem nullam habet auctoritatem, sed summus pontifex super imperatorem multam exercet iurisdictionem, dicente Apostolo: "Spiritualis omnia diiudicat et

[Page 324]

ipse a nemine iudicatur". non solum autem papa electionem imperatoris habet examinare, confirmare et ipsum coronare, sed etiam, exigente sua culpa et contumacia, potest ipsum ab imperio deponere, quemadmodum quidam papa nomine Gregorius deposuit Leonem imperatorem, qui [Christi] ymagines et omnium sanctorum ubique comburi faciebat. Innocentius etiam tertius deposuit Octonem, qui iura Ecclesiae violabat. Innocentius quoque .IIII.s deposuit Fredericum, qui contra Ecclesiam tyrannidem exercebat. et quoniam de imperio facta est mentio, ideo sciendum est quod sedes imperialis et ius imperii primo fuit apud Romanos et mansit inter eos per annos .CCCLI., a tempore scilicet Octaviani, primi imperatoris, usque ad tempora Constantini Constantinus enim, a beato Silvestro baptizatus et curatus, sedem imperii occidentalis cum omnibus insigniis imperialibus sancto Silvestro et successoribus suis concessit et Constantinopolim ad similitudinem Rome edificavit et in Greciam profectus fuit et Romaniam, quasi nova Roma esset, appellavit et ibi sedem imperii sibi elegit. mansit autem sedes et ius imperii apud Grecos per annos .CCCCLX., a primo scilicet Constantino usque ad Karolum Magnum. tunc

[Page 325]

enim primo imperium fuit divisum, Grecorum scilicet et Latinorum, et facti sunt imperatores: unus Grecorum, qui vocatus est imperator Constantinopolitanus, et alius Latinorum, qui vocatus est imperator Romanus. et sic in Karolo ius imperii translatum est ad Francos, et tenuerunt ipsum per annos centum, tandem fuit quidam imperator de gente Francorum et de genere Karoli, nomine Lodovicus, qui sine liberis mortuus est. et ideo Theotonici quandam Theotonicum, nomine Conradum, in regem Alamanie elegerunt, qui postmodum a papa coronatus fuit in imperatorem et sic ius imperii translatum est ad Theotonicos circa annos Domini nongento triginta, quod etiam usque hodie tenent. huius Ottonis episcopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.XX. incepta fuit gravis guerra inter Ianuenses et Pisanos. Ianuenses autem armaverunt galeas .LXXX. et gatas .XXXV. et naves portantes machinas, in quo exercitu viginti duo milia hominum fuisse dicuntur. euntes igitur Pisas per Arnun fluvium, sic terruerunt

[Page 326]

exercitum Pisanorum, quod Pisani de mense septembris, in festo scilicet sanctorum Corneli et Cipriani, de lite Corsice pacem in voluntatem communis Ianue iuraverunt; sed postmodum infideliter servaverunt, Plumbinum quoque Ianuenses destruxerunt. sequenti autem anno Ianuenses lugum cum magno exercitu militum et peditum transeuntes, Flaconem, Petram Bixariam et quedam alia castra preliando ceperunt. castrum vero Vultabij ab Alberto, marchione Gavij, emerunt. de Sigefredo episcopo decimo nono. Sigefredus, episcopus decimus nonus, cepit circa annos Domini millesimo centesimo vigesimo .IIIIo. et vixit in episcopatu

annis .VI. et vacavit episcopatus anno uno. tempore huius[Page 327]

episcopi fuit papa Calixtus, qui Pisanos tanquam Ecclesie rebelles excommunicavit. insuper et synodum convocavit, ubi sententialiter diffinivit quod archiepiscopus Pisanus de consecrationibus episcoporum Corsice se nullatenus intromittat, et omnes ecclesias insule Corsice ab eius iurisdicione removit. anno autem Domini .Mo.C.XXIII., cum naves .XXII. Pisanorum de Sardinea onuste multis mercibus venirent et galeas .IX. pro sui securitate haberent, septem galee lanuensium ad eas properabant. galee autem Pisanorum, hoc videntes, protinus territe aufugerunt. galee vero lanuensium naves illas ceperunt et lanuam deduxerunt, de tali captione et inaudita victoria mirantibus et stupentibus universis. tempore huius episcopi, scilicet anno Domini .MoC.XXV., incepta est iterum guerra dura[Page 328]

inter lanuenses et Pisanos, quocirca lanuenses armaverunt galeas .LXXX. et gatas .XXXV., naves .IIIor. machinas deferentes, et potenter Portum Pisanum intraverunt. deinde ad civitatem per Arnum pergentes, vexilla et tentoria in terra posuerunt et exercitum Pisanorum, qui erat in terra, fregerunt. Pisani igitur omnia, que lanuenses voluerunt, se facere promiserunt; quocirca lanuenses, ad carceres properantes et incarceratos suos accipientes, eos secum duxerunt. castrum quoque Plumbinum ceperunt et funditus destruxerunt, viros et mulieres et pueros lanuam deducetes. predictus autem Calixtus papa tandem cum imperatore pacem fecit et Burdinum Yspanum, qui papatum[Page 329]

usurpaverat, in Subtrio obsedit et captum, versa facie a tergo, camelo imposuit habentem caudam cameli in manu pro freno et vervecis pelle indutum pro manto. et sic ante se usque ad Romam fecit ire et in carcere reclusit, ubi etiam vitam finivit. tam severam autem iusticiam Deo non credimus placuisse. ve enim nobis si Deus tam severe nostra crimina vindicaret! iudex enim debet crimina punire, sed tamen in ipsa punitione debet misericordie memor esse, iuxta illud quod dixit Propheta de Deo: "Cum iratus fueris, misericordie recordaberis". quamvis enim nimia misericordia habeat fatuitatem et nimis severa iusticia habeat crudelitatem, tucius est tamen de nimia misericordia, quam de nimis severa iusticia Deo reddere rationem. tempore istius episcopi Sigefredi, scilicet anno Domini .M.oC.XXV., edificata fuit ecclesia sancti Mathei per nobilem virum Martinum Aurie, auctoritate et licencia domini Honorij[Page 330]

pape, qui Calixto successerat. moderno autem tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCo.LXXVIIIo., nobiles viri de Auria ecclesiam illam antiquam destruxerunt et pulchriorem in loco ulteriori edificaverunt. cum vero in troina ecclesie ymago pulcherrima Christi ab antiquo depicta esset, dolentes si talis ymago debeat destrui, taliter sunt ingeniati, quod illam troynam salvam et integram cum illa ymagine per brachia .XXV. traxerunt et eam in fundamento, ubi modo est, stabiliter collocaverunt. anno autem Domini .Mo.C.XXIXo. lanuenses galeas .XVIII. contra Pisanos armantes, usque Messanam ad eos inquirendos iverunt et, cum burgenses illi Pisanos adiuverent, lanuenses ipsos Pisanos et burgenses extra burgum Messane usque ad palacium regis expulerunt, et ibi navem unam mercibus preciosis onustam ceperunt et lanuam deduxerunt. capitula duodecime partis. Sequitur pars duodecima, in qua ponuntur nomina, tempora et ordines archiepiscoporum, qui in civitate lanuensi usque ad nostra tempora extiterunt. et ista pars tot habet capitula, quot ibi[Page 331]

ponuntur archiepiscoporum nomina. ipsorum igitur archiepiscoporum nomina et tempora per ordinem explicemus. de Syro episcopo ultimo et archiepiscopo primo. Syrus, episcopus ultimus et archiepiscopus primus, cepit anno Domini .Mo.C.XXX. et vixit in episcopatu et archiepiscopatu annis .XXXIII. iste Syrus prius fuit cardinalis quem Innocentius[Page 332]

papa secundus, lanue consistens, cum sedes episcopalis vacaret, in lanuensem episcopum consecravit cum autem dictus Innocentius a lanuensibus in Franciam deductus fuisset et inde lanuam redivisset, pro magnis servicijs, que a lanuensibus receperat, archiepiscopatum eis dare promisit, et quia dictus Innocentius a Rornanis fuerat expulsus, auxilio tamen lanuensium in

suam fuit cathedram restitutus. qui etiam, dum Romam pergeret,[Page 333]

ecclesiam Portus Venerij consecravit. restitutus igitur in sua sede, Innocencius Cornetum ivit et ibi inter lanuenses et Pisanos pacem fecit, ubi consistens pro Syro episcopo lanuensi misit et ibi eum archiepiscopum fecit et insignia archiepiscopalia sibi dedit, scilicet anno Domini .Mo.C.XXXIII. tres quoque episcopatus in insula Corsice, scilicet Maranenses, Nebiensem et Acciensem sibi supposuit. duos autem episcopos in partibus istis, scilicet Bobiensem et Bruniacensem, in suffraganeos ei dedit. nam episcopum Albinganensem archiepiscopo lanuensi supposuit Alexander tercius. Naulensem vero supposit Innocencius. .IIIs. tempore huius archiepiscopi, scilicet anno[Page 334]

Domini .Mo.C.XXXIII., facte sunt in lanua compagne octo, cum primitus non essent nisi septem. iste archiepiscopus Syrus dedit monasterio sancti Benigni de Frutera ecclesiam Sancti Benigni de Capite Fari, que olim ecclesia Sancti Pauli dicebatur, ita tamen quod abbas semper de consilio et assensu archiepiscopi eligatur et destituatur, et quod archiepiscopus monachos possit corrigere et transferre. et ista omnia per privilegium domini Innocentij pape secundi confirmata fuerunt. anno quoque Domini .Mo.C.XXXV. galee .XII. lanuensium Buzeam iverunt et multos Sarracenos ibi ceperunt. navem quoque unam magnam et divitem ibi ceperunt et lanuam duxerunt.[Page 335]

de pecunia autem et thesauro ibi inventis quolibet illarum galeareum libras .DCC. habuisse dicitur. anno vero Domini .Mo.C.XLIII. galee .IIIIor. lanuensium Montem Pesulanum ceperunt et Guilielmo de Monte Pesulano, ad quem de iure spectabat, reddiderunt. ipse autem Guilielmus lanuenses in tota terra sua liberos fecit et omnia vectigalia eis remisit et fundicum Bruni de Tholosia eis dedit. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.XXXIXo., moneta que dicebatur brunetorum, que tunc lanue fiebat, cassata fuit, et rex Conradus Theotonicus, in imperatorem electus, monetam ianuinarum, que usque modo expenditur, lanuensibus concessit et privilegium super hoc cum bulla aurea eis dedit. primo enim in lanua[Page 336]

expendebantur papienses, deinde bruni, postea bruneti, qui erant minores quam primi, ultimo expenduntur ianuini. anno Domini .Mo.C.XL., cum Vintimilienses rebellassent, iverunt illuc lanuenses cum magno exercitu pedestri, equestri et navali, et ipsam civitatem per mare ac terram obsidentes, potenter eam ceperunt et fidelitatem lanuensibus tam illos de civitate quam illos de comitatu in perpetuum iurare fecerunt. anno Domini .Mo.C.XLVI. lanuenses armaverunt galeas .XXVI. et naves plures, machinas portantes, et habentes milites centum cum equis ad prelium preparatis. et sic Minoricam perrexerunt et per dies .XXII. in eius obsidione steterunt. sed superveniente yeme lanuam cum multis spolijs redierunt. totam autem illam insulam percurrerunt, terras capiendo, Sarracenos occidendo et spolia auferendo. anno autem Domini .Mo.C.XLVIII., cum Sarraceni de Armaria Christianis multas molestias inferrent, lanuenses ad preces summi pontificis armaverunt galeas .LXIII. et naves cum alijs lignis .CLXIII. et omnia ad bellum neccessaria preparantes, Armariam profecti sunt. ad quorum auxilium comes Barcelone cum multis suis venit. tunc lanuenses galeas suas in plagia de Armaria traxerunt, et sic machinas et gathas et castella erigentes, ad civitatem perrexerunt, et multiplici conflictu facto et multo [sanguine] hinc inde effuso, lanuenses tandem victoriam habuerunt; ita[Page 337]

quod illa die viginti milia Sarracenorum occisa fuerunt et decem milia inter parvos et magnos et mulieres lanuam deducta fuerunt. et sic, peracta victoria, lanuenses cum galeis et navibus Barcionam venerunt, et galeas et naves ad terram trahentes, ibidem yemaverunt. ubi galeas et naves reficientes et omnia ad bellum necessaria preparantes, cum comite Barcelone Tortosam iverunt et in kalendis iulij flumen Tortose cum toto exercitu intraverunt. tentoria igitur in terram figentes et vexilla ellevantes et machinas et gathas et castella erigentes, ad civitatem accesserunt, et multis prelijs hinc inde congestis, tandem de mense decembri civitatem ceperunt. omnium autem bonorum, que ibi inventa sunt, lanuenses terciam partem habuerunt. duas autem partes comes cum suo exercitu asportavit, et sic lanuenses

post triumphum duarum civitatum cum multa gloria lanuam redierunt. huius etiam archiepiscopi tempore, scilicet [anno Domini] .Mo.C.LV. Fredericus imperator fidelitatem et obsides et multa alia gravia a lanuensibus postulabat. que cum sibi denegata fuissent, in furorem magnum acensus est, propter quod viri et mulieres, parvi et magni, die ac nocte ad faciendum muros et fortificia insistebant. et tantum infra octo dies de muro fecerunt, quantum infra unum anni spacium alia civitas vix fecisset. quod[Page 338]

audiens imperator, a suo proposito destitit et sola fidelitate contentus fuit. ipsi autem muri civitatis fuerunt postmodum anno Domini .Mo.CLIXo. feliciter consumati et infra spacium dierum. .LIII. in Dei digito perfecti. est autem dictus murus civitatis supra totum quinque milia quingenti et viginti duo pedes, in quibus etiam muris sunt merli mille septuaginta, qui sunt et ad decorem et ad murorum fortitudinem et ad civitatis et civium tuicionem. huius etiam archiepiscopi tempore, scilicet[Page 339]

anno Domini .Mo.C.LV., lanuenses cum imperatore Constantinopolitano pacem taliter firmaverunt, quod imperator promisit dare annis singulis communi lanue quingenta yperpera et duo pallia preciosa. archiepiscopo vero lanue promisit dare annis singulis sexaginta yperpera et unum pallium deauratum, quod quidem multo tempore fuit ab imperatoribus servatum. isto tempore tercie ab uxoribus fuerunt ablate. consuetudo enim erat lanue quod, mortuo marito, uxor habebat terciam partem omnium bonorum viri sui, sive haberet prolem, sive non haberet; et illud tale ius tercie, sive tercia dicebatur. quocirca iste tercie ab uxoribus fuerunt ablate, et quoniam mulieres de hoc graviter murmurabant et gravatas se nimium reputabant, ideo, ut placarentur, ordinatum fuit quod habeant antifactum. anno Domini[Page 340]

.Mo.C.LVIII., cum Mediolanenses Frederico imperatori resisterent, imperator, congregato magno exercitu tam Theotonicorum quam Ytalicorum, Mediolanum obsedit. Mediolanenses autem territi ad mandatum imperatoris venerunt et novem milia marcharum argenti sibi dederunt et trecentos obsides sibi dare ad constitutum terminum iuraverunt, et sic imperator ab eorum obsidione recessit. huius etiam archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.LXI., magnum scisma in Ecclesia fuit, quod per annos .XIX. duravit. nam maior et sanior pars cardinalium[Page 341]

elegit Alexandrum, virum per omnia reverendum; tres vero ex cardinalibus quendam ex se ipsis, nomine Octavianum, elegerunt et Victorem ipsum vocaverunt. quo in brevi defuncto, alium elegerunt, quem Pascalem appellaverunt. quo subito mortuo, alium creaverunt, quem Calixtum dixerunt.[Page 342]

quo similiter defuncto, elegerunt alium, quem Innocencium vocaverunt. omnes isti .IIIIor., a papa Alexandro excommunicati, mala morte perierunt. lanuenses autem domino Alexandro[Page 343]

semper adheserunt, Pisani vero semper contrarij extiterunt. imperator quoque Fredericus illis .IIIIor. scismaticis adhesit et Alexandro contrarius semper fuit. tandem, dum longa concertatio inter papam et imperatorem fieret, divino nutu ad pacem et concordiam apud Venecias devenerunt. cum autem imperator ad pedes pape se humiliter prostrasset ut de tantis iniurijs veniam peteret, papa super collum imperatoris pedem posuit dicens: "Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem". cui imperator dicitur respondisse: "Non tibi, sed Petro"; hoc est, istam humiliacionem non facio "tibi ratione tui, sed ratione Petri apostoli". hoc eciam[Page 344]

tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.LXII., cum Mediolanenses Frederico imperatori iterum rebellassent, dictus imperator, maximo exercitu congregato, Mediolanum per tres fere annos obsedit et fame ac bello sic eos atrivit, quod in misericordia imperatoris se totaliter posuerunt, civitatem et omnia mobilia et personas in sua potestate ponentes. imperator autem eis vitam pepercit et mobilia et immobilia eis restituit. civitatem tamen totam destruxit et in .IIIIor. burgos eam divisit et quemlibet burgum per duo miliaria a se ipsis distare fecit. de Ugone archiepiscopo secundo.[Page 345]

Ugo, archiepiscopus secundus, cepit anno Domini .Mo.C.LXIII.

et vixit in archiepiscopatu annis .XXV. iste prius fuit archidiaconus et postea in archiepiscopum est electus. iste fuit homo magne sapientie, et quandam magnam discordiam, de qua multa homicidia secuta fuerant, que erant inter Advocatos et illos de Castro, per suam sapientiam ad pacem reduxit. iste dedit capitulo Sancti Laurentij ecclesiam Sancti Marchi de Modulo[Page 346]

et ecclesiam Sancti Salvatoris de Sarzano. ad procuracionem istius archiepiscopi monasterium de insula Gallinaria suppositum[Page 347]

fuit archiepiscopo lanuensi. huius etiam archiepiscopi tempore Clemens papa .IIIs. concessit, et post eum plures alij[Page 348]

summi pontifices concesserunt, ut archiepiscopus lanuensis habeat perpetuam legacionem ultramarinam, quando illuc de octavo in octavum annum accedere vellet cum aliquo cardinali vel episcopo. ita tamen quod habeat ibi plenam auctoritatem sicut cardinalis legatus haberet, et de hoc plura privilegia bullata in archiepiscopali palatio reservantur. huius etiam archiepiscopi tempore diffinitum fuit per iudices delegatos quod monasterium Sancti Bartholomei de Fossato obediat archiepiscopo in omnibus collacionibus lanuensi ecclesie et in processionibus et consecracionibus abbatum sive episcoporum. ista omnia supradicta in archiepiscopali scrinio reservantur. anno quoque Domini .Mo.C.LXIII. Fredericus imperator Barisonum, iudicem Arboree, ad petitionem lanuensium regem tocius insule Sardinee fecit et ipsum, Pisanis contradicentibus, in regem apud Papiam coronavit. qui communi lanue fidelitatem iuravit et in signum fidelitatis omni anno communi lanue libras centum et archiepiscopo unam libram[Page 349]

puri argenti dare promisit. anno vero Domini .Mo.C.LXV. Pisani, galeas .XXV. armantes, Albinganum iverunt et civitatem capientes destruxerunt et igne combusserunt. quod cum audissent, lanuenses nimium doluerunt et infra .IIIIor. dies galeas .XLV. armantes, ad persequendum galeas Pisanorum iuverunt; sed ille altum mare petentes, aufugerunt. verumtamen seva tempestas eos invasit, ita quod galee. .XIII. cum omnibus hominibus perierunt. sequenti anno iudex Sardinee de Kalari communi lanue et archiepiscopo fidelitatem iuravit, et communi lanue annuatim libras centum, archiepiscopo vero unam libram optimi argenti dare promisit. tempore huius archiepiscopi, scilicet[Page 350]

anno Domini .Mo.C.LXVIII., Alexandria de novo in Lombardia construitur, que prius Cesarea dicebatur, sed postea, mutato nomine, in honorem Alexandri pape est vocata. dictus enim Alexander papa, in partibus illis tunc consistens, favorem dedit ut illa civitas edificaretur. unde cum primo in honorem imperatoris eam Cesaream appellassent, postmodum in honorem pape ipsam Alexandriam vocaverunt. dictus etiam Alexander episcopum[Page 351]

eis dedit, quo mortuo, episcopum non habuerunt postmodum; sed illa ecclesia subest episcopo Aquensi. quia vero Papienses[Page 352]

Romane Ecclesie erant rebelles, ideo dictus Alexander papa episcopum Papiensem pallij et crucis dignitate, quibus antea utebatur, sententialiter spoliavit. anno vero Domini .Mo.C.LXX. Pisani abstulerunt a Lucanis castrum Mutronis, sed auxilio lanuensium ipsum sequenti anno recuperaverunt et ipsum a Pisanis multum destructum tam Lucani quam lanuenses reedificaverunt. anno Domini .Mo.C.LXXII. Opizo Malaspina, qui erat vasallus archiepiscopi lanuensis, et Murrue, filius suus, qui erat vasallus communis lanue, congregaverunt circa .CCCL. milites et tria milia peditum, et burgum Clavari et portum Sigestri intraverunt. quod cum lanue scitum fuisset, terra marique omnes unanimiter cucurrerunt. quod cum dictus marchio audivisset, fugere voluit; sed tamen vulneratus et mortuus fuit, et multi capti et detenti. reliqui vero fuge presidio evaserunt.[Page 353]

anno Domini .M.C.LXXVI., cum Medilolanenses, qui fuerant per burgos dispersi, ad civitatem suam redissent et fossatis et muris ac portis eam murassent, imperatori Frederico, qui eos disperserat, displicuit vehementer. ad hoc autem opus faciendum adiuverunt eos Brixienses, Cumani et multe alie civitates Lombardie. imperator quoque Grecorum Manuel multos yperperos et multa marmora eis misit. tunc imperator, magno exercitu

congregato, venit Lagnanum. Mediolanenses autem et Brixenses et Cumani contra eum pergentes, ipsum de campo turpiter eiecerunt. hoc etiam anno Pisani pacem factam cum lanuensibus frugerunt. ipsi enim cum exercitu Sardineam ascendentes, omnes lanuenses de toto iudicatu Kalari eiecerunt et bonis omnibus eos expoliaverunt, propter quod lanuenses contra eos galeas .XX. armaverunt et multa incommoda Pisanis intulerunt.[Page 355]

castrum quoque Bonifacij, quod Pisani construxerant, ceperunt et ipsum funditus destruxerunt. tempore huius archiepiscopi, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXVII., Fredericus imperator inter lanuenses et Pisanos pacem fecit et medietatem tocius insule Sardinee communi lanue dedit. qui etiam imperator eum Beatrice uxore sua et Henrico filio suo lanuam venit et ibi honorabiliter sunt recepti, anno scilicet Domini .Mo.C.LXXVIII. hijs temporibus filia regis Anglie, data in uxorem regi Sicilie, lanuam venit, que super galeas lanuensium ad virum suum honorabiliter est deducta. postmodum venit lanuam filia regis Francorum, filio Manuelis imperatoris Grecorum in coniugem copulata, que similiter [a] galeis lanuensium ad virum suum honorabiliter deducta fuit. huius etiam archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXIXo celebratum est a domino Alexandro papa tertio in ecclesia Lateranensi concilium generale ad quod concilium supradictus archiepiscopus Hugo accessit, quem associaverunt prepositus Sancti Laurentij, magister scholarum et nobiles viri Enricus Aurie, Nivellonus de Camilla, Ansaldus[Page 356]

Golia et Arduinus de Lavania, qui omnes plenam fidem et sufficientem probacionem [fecerunt] domino pape et cardinalibus qualiter reliquie sancti Iohannis Baptiste fuerunt de Mirrea lanuam deportate. propter quod papa statuit et approbavit quod in civitate lanue corpus sancti Iohannis Baptiste habetur, mandans quod eius revelatio sollempniter celebretur. scripsit etiam per diversas provincias quod ad dictum festum omnes conveniant et venientibus indulgentiam magnam fecit. dictus etiam Alexander papa concessit magistro scholarum de lanua et successoribus suis ut mitra in magnis sollempnitatibus possit uti. Albinganensem quoque episcopum lanuensi archiepiscopo supposuit et suffraganeum suum fecit. istius etiam archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXXVII. Crux sancta, que dicitur Crux hospitalis Sancti Lazari, lanuam est delata.[Page 357]

eo quidem tempore Saladinus Ierusalem et totum regnum Syrie cepit, excepta civitate Tyri, regem quoque Guidonem, qui tunc ibi regnabat, et Guilielmum marchionem Montisferrati, iam senem, cum alijs multis baronibus in Damascum duxit captivos: veram etiam Crucem, que dicitur crux hospitalis Sancti Laçari cepit. quod cum audisset Conradus marchio Montisferrati, qui erat apud Constantinopolim, in quadam nave lanuensium in Syriam ivit, ut civitatem Tyri defenderet. quam quidem civitatem dictus Conradus marchio, adiuvantibus lanuensibus, potenter defendit, propter quod ipse Conradus marchio supradictam crucem, quam a Saladino predicto recuperaverat, communi lanue pro magno munere destinavit. de Bonifacio archiepiscopo tercio. Bonifacius, archiepiscopus tercius, cepit anno Domini .Mo.C.LXXXVIII. et vixit in archiepiscopatu annis .XV.[Page 358]

iste fuit primo archidiaconus et postea in archiepiscopum est electus. iste archiepiscopus primo anno sui archiepiscopatus, presente domino Petro Placentino, titulo Sancte Cecilie, presbitero cardinali apostolice sedis legato, elevari fecit corpus sancti Syri de subtus altare sancti Laurentij et ipsum super altare in archa marmorea venerabiliter collocavit, ubi etiam ossa sancti Felicis et sancti Romuli in alia archa fuerunt inventa. tempore huius archiepiscopi,[Page 359]

scilicet anno Domini .Mo.C.LXXXIXo., imperator Fredericus, dum ad partes ultramarinas cum ingenti exercitu pro Terre sancte recuperatione per terram pergeret et in partibus Anthiochie consistens, fluvium Fari, satis parvum, transiret, de equo cecidit et ibi submersus fuit. anno quoque Domini .Mo.C.LXXXX. venerunt lanuam Filipus, rex Francorum, et Richardus, rex Anglie, et dux Burgundie et in subcursum Terre sancte sunt profecti,

cum quibus naves octoginta lanuensium, onuste peregrinis, de portu lanue in Syriam perrexerunt. huius archiepiscopi[Page 360]

tempore, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXXX., desierunt esse consules in civitate lanue, pro eo quod omnes ad consulatum aspirabant et ex hoc multe invidie et odia in civitate crescebant, propter quod voluerunt cives regi potius per potestates. et ideo quendam civem Brixensem, nomine Manegoldum, in potestatem lanue primitus elegerunt. circa principium autem regiminis istius potestatis illi de Castro Lanfranchum Piperem maliciose occiderunt. propter quod dictus potestas, rubore et dolore perfusus, parlamentum maximum congregavit et armis militaribus indutus, equum valenter ascendit et ad domus malefactorum viriliter expugnandas accedens, potenter eas cepit et funditus destruxit. tempore istius archiepiscopi, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXXXlo., cum quidam, nomine Tancredus, fecisset se regem Sicilie, lanuenses in servitium Henrici imperatoris galeas. .XXXIII. contra illum armaverunt. anno quoque sequenti et alio sequenti fuerunt in civitate lanue multa bella civilia ita quod homicide et fures in civitate dominabantur. propter quod consules, qui regimen reassumpserant, ipsum regimen dimiserunt, ideoque electus est in potestatem Obertus de Olevano, nobilis civis Papiensis, qui per suam sapientiam et industriam omnes sediciones et scandala removit et omnes discordias ad pacem reduxit. hoc[Page 361]

anno Henricus imperator lanuam venit, petens a lanuensibus auxilium ut posset recuperare Sicilie regnum, multa et magna lanuensibus promittens. lanuenses igitur magnum stolum galearum in suum servitium armaverunt et ipsum viriliter adjuverunt. in quo stolo fuit admiratus supradictus Obertus potestas, qui tamen illo anno obiit. predictus igitur Henricus imperator confirmavit communi lanue civitatem Siracusanam cum omnibus suis pertinencijs per privilegium aurea [bulla] munitum. castrum quoque Gavij eis confirmavit et podium Monachi eis dedit.[Page 362]

tempore quoque istius archiepiscopi, scilicet anno Domini .M.C.LXXXXV., vera Crux Christi, que sancta Christi antonomastice dicitur, lanuam est delata. ipsam quidem sanctam Crucem patriarcha Ierosolimitanus semper in preliis deferebat et victoriam obtinebat. accidit autem, peccatis exigentibus, quod Saladinus Ierusalem cum patriarcha et sancta Cruce cepit. tempore autem procedente, cum imperator Grecorum cum Saladino composuisset, remittebat dictus Saladinus ipsi imperatori Grecorum in quadam nave Crucem predictam. quedam autem galee lanuensium et Pisanorum supradictam navem manu armata ceperunt. dum vero spolia dividerent, quidam Pisanus, nomine Fortis, Crucem illam latenter subripuit et in castro Bonifacij, quod olim lanuenses destruxerant, sed Pisani reedificaverant, servandam reposuit. tres naves et quedam galee lanuensium dictum castrum ceperunt. quod cernens dictus Fortis, de virtute sancte Crucis confidens, ipsam pectori suo apposuit et per medios hostes secure transiens, de castro exivit et in quadam silva se abscondit. sed tandem ad castrum rediit et ipsam Crucem communi lanue dedit et civis lanuensis effectus est. dicitur etiam quod dictus Fortis, supradictam Crucem accipiens et de eius virtute confidens, super mare tanquam super terram solidam ire cepit, et dum putaret se fugere et castro se elongare, nutu Dei, in castro subito se invenit, et sic lanuenses Crucem illam accipientes lanuam[Page 363]

transmiserunt. circa etiam hec tempora, scilicet anno Domini .Mo.C.LXXXXVII., Drudus Marcellinus, civis Mediolanensis, potestas lanue, turres altiores fecit deprimi et ad mensuram .LXXX. pedum redigi. tempore huius potestatis ordinatum fuit ut nobiles octo semper eligerentur, qui potestati assisterent, quod usque ad tempora capitaneorum observatum fuit, quamvis[Page 364]

alibi legatur quod dicti octo nobiles primo fuerunt electi sub domino Rambertino de Bovarello, cive Bononiensi et tunc potestate lanue, anno scilicet Domini .Mo.CC.X.VIII. iste potestas, scilicet dominus Drudus, sequenti anno confirmatus fuit. et quia devetum erat ne aliqui in Siciliam irent, et quidam nobiles cum galeis suis illuc iverunt, ideo dictus potestas domos eorum destrui fecit. cum autem illi redissent, magna discordia inter ipsos et potestatem exorta est, ita quod ausi sunt nocte ad domum potestatis pontem erigere. quod cum potestas didicisset, statim

summo mane parlamentum convocavit et totum populum armari fecit. illi autem territi ad mandata potestatis redierunt. huius[Page 365]

archiepiscopi tempore, anno scilicet ultimo, commune lanue emit castrum de Gavio a marchionibus, dans eis pro omnibus iuribus, que ibi habebant, libras tria milia et ducentas. ipsi enim marchiones facti sunt cives. de Octone archiepiscopo quarto. Octo, nacione Alexandrinus, archiepiscopus quartus, cepit anno Domini .Mo.CC.III. et vixit in archiepiscopatu annis .XXXVI. iste fuit prius episcopus Bobiensis, qui, dum fama et virtutibus polleret et reverenda canicie et maturitate preditus esset, ad archiepiscopalem cathedram est translatus. huius archiepiscopi anno secundo comes Frandensis et Bonifacius, marchio Montisferrati, cum duce Venetiarum Constantinopolim[Page 366]

obsederunt et tandem ipsam urbem ceperunt. dictus autem marchio imperatorem cum uxore et filiis ad Montemferratum misit, ubi in custodia reserventur. post capcionem autem civitatis Constantinopolitane sancta Crux, que dicitur Crux sancte Helene, fuit lanuam deportata. dicitur autem Crux sancte Helene, quia, cum ipsa sancta Helena Crucem Domini reperisset, partem eius laminis argenteis et aureis et margaritis ornavit et Constantinopolim ad Constantinum, suum filium, deportavit. verum, cum Veneti Crucem illam cum multis alijs reliquijs Venecias transmitterent, contigit quod quidam civis lanuensis, qui fuit de Fornarijs, nomine Dondedeus Bos, galeas duas contra Venetos armaverat, ex eo quod inter lanuenses et Venetos tunc discordia erat. dictus igitur Dondedeus Bos navem illam cepit et sanctam illam Crucem cum ceteris reliquijs lanuam deportavit. quam quidem Crucem communi lanue et ecclesie Sancti Laurentij pro magno munere dedit. ceteras autem reliquias[Page 367]

sibi retinuit, sperans aliquo tempore ab aliquo principe pro ipsis se thesaurum non modicum habiturum. sed quia Deus noluit quod tanto thesauro lanuensis civitas spoliaretur, ideo post multum temporis ad fratres Predicatores predicte relilque, nobis procurantibus, devenerunt, que in ecclesia ipsorum fratrum cum multa reverencia reservantur. quas etiam nos fecimus in duabus tabulis cum laminis argenteis venerabiliter collocari. anno quoque Domini .M.CCV. electus est in potestatem lanue nobilis vir dominus Fulco de Castro, qui fuit primus et ultimus potestas qui de gremio civitatis eligeretur. tempore istius archiepiscopi, mortuo Henrico imperatore, Octo, dux Saxonie, in imperatorem est electus et ab Innocencio tercio sollempniter coronatus, anno scilicet Domini .Mo.CCVIII. qui, cum iura Ecclesie se defensurum iurasset, totum contrarium postmodum fecit. insuper Campaniam intravit et inde Capuam, deinde Neapolim ivit, volens contra Ecclesie voluntatem regnum Apulie a Frederico, filio Henrici imperatoris, auferre. propter quod Innocentius .IIIs. ipsum cum omnibus fautoribus suis excommunicavit et, crescente[Page 368]

eius contumacia, eum deposuit et Fredericum, Henrici filium, eligi procuravit. Pisani vero in servitium dicti Octonis galeas .XL. armaverunt, quas usque Neapolim miserunt. lanuenses vero, timore excommunicationis, nullum sibi auxilium inpendere voluerunt. hoc etiam anno comes Alamannus, comes Henricus de Malta, nacione lanuenses, cum navibus .XX. lanuensium, que de ultramari veniebant et cum galeis quibusdam Siracusam iverunt et eam potenter obsederunt et triumphaliter ceperunt. dictus autem Alamanus factus est ibi comes et iuravit civitatem ipsam ad honorem communis lanue tenere et singulis annis pallium unum super altare sancti Laurentij offerre. sequenti anno idem comes Henricus insulam Crete preliando cepit, postmodum lanuam venit et auxilium postulavit. commune autem lanue dedit sibi galeas .VIII. et naves tres cum omnibus armamentis et tria milia librarum et milites centum, et sic de lanua gaudens recessit et multa prelia gessit. ipse enim Cretam preliando cepit,[Page 369]

ubi etiam Raynerium Dandal, ducem Veneciarum, cepit et ipsum carceri mancipavit. et quoniam dictus Fredericus metu Pisanorum, qui Octoni favebant, exire de Sicilia non audebat, lanuenses ad preces Innocentij pape galeas armaverunt et ipsum lanuam deduxerunt, ubi ad expensas communis per menses tres moram contraxit. et quoniam Pisani Ecclesie rebelles extiterant, ideo dictus Innocencius ipsos omnibus feudis, privilegijs

et dignitatibus spoliavit. archiepiscopum quoque Pisanum primatu, quem habebat in insula Sardinee, sententialiter privavit. tempore istius Ottonis archiepiscopi celebratum[Page 370]

est sub Innocencio papa tercio concillium generale, anno scilicet Domini .Mo.CCXVI., ubi dicuntur interfuisse cum patriarchis, archiepiscopis et episcopis et alijs prelati ultra mille trecentos. ad illud quoque concilium supradictus archiepiscopus Otto perrexit et rediens suum provinciale concilium celebravit, ubi illa, que fuerant ordinata, exposuit et ea servanda mandavit. tempore istius archiepiscopi duo ordines inceperunt, scilicet ordo Predicatorum et Minorum. ordinem Minorum confirmavit Innocencius. ordinem vero Predicatorum confirmavit eius successor[Page 371]

Honorius, anno scilicet Domini .Mo.CCXVI., Innocencius quidem se confirmaturum promiserat, sed eodem anno, morte preventus, implere non potuit quod promisit. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCXI., venit lanuam quidam sagacissimus latro, qui, ignorantibus custodibus, in ecclesia Sancti Laurentij intra crates, ubi sunt reposite cruces Dominice, se abscondit. qui capsam, in qua dicte Cruces servabantur, cum verrinis perforavit et eas de civitate lanue asportavit. cum autem hoc scitum fuit, magnus dolor cunctos invasit et magna tristitia omnes absorbit. missis tamen nuncijs per loca diversa, predictus latro fuit captus et sic cruces recuperate fuerunt, gratias Deo agentibus universis. predictus vero latro ipsas cruces cuidam Alexandrino, nomine Nigro, tradiderat reservandas, quas commune lanue ultra libras quingentas ab eo redemit.[Page 372]

anno Domini .Mo.CCXVIII. Octo, marchio de Carreto, dedit libere communi lanue castrum Cairi cum omnibus pertinencijs suis. commune autem lanue illud sibi in feudum restituit et fidelitatem communi lanue inde iuravit. sequenti vero anno lanuenses edificaverunt castrum Monachi et muris et turribus firmissimis munierunt. anno Domini .Mo.CCXVIII. homines de Capriata dederunt se communi lanue et Commune castrum illud accepit et munivit. anno Domini .Mo.CCXX. capta fuit Damiata, civitas Sarracenorum, ab exercitu Christianorum, ad quem exercitum lanuenses galeas .X. miserunt. circa hec tempora, anno[Page 373]

Domini .Mo.CCXXI., orta est satis gravis controversia inter archiepiscopum et commune lanue, quia commune videbatur in Sancto Romulo iura archiepiscopatus indebite usurpare, propter quod archiepiscopus terram interdixit et Papiam perrexit. sed postmodum papa episcopo Parmensi et abbati de Tilieto causam commisit. qua diffinita, archiepiscopus ad sedem suam rediit et iura sua recuperavit. hoc anno Vintimilienses, qui communi lanue rebellaverant, discalciati et cum funibus ad colla ad mercedem communis lanue venerunt. anno Domini .Mo.CC.XXII., de mense augusti, venit lanuam quidam puer Theoticus, nomine Nicolaus, in habitu peregrini, quem sequebatur multitudo maxima peregrinorum, tam magnorum quam parvorum, quam etiam infantium. et erat numerus eorum ultra septem milia et omnes habebant sclavinas crucibus insignitas et burdonos atque scarsellas, dicentes quod mare debebat apud lanuam siccari et sic ipsi debebant in Ierusalem proficisci. multi autem inter eos erant filij nobilium, quos ipsi etiam cum nutricibus destinaverunt. placuit autem lanuensibus ut de civitate recederent, tum quia credebant illos potius duci levitate quam veritate, tum quia timebant ne caristiam in civitatem inducerent, tum quia propter tantam multitudinem timebant periculum civitatis, maxime quia imperator tunc Ecclesie rebellis erat et lanuenses contra imperatorem Ecclesie adherebant. post[Page 374]

modicum autem tempus totum illud negotium in nichilum est redactum, quia super nichilum erat fundatum. anno autem Domini .Mo.CCXXII., in die scilicet natalis Domini, fuit lanue et in tota fere Ytalia tam vehemens terremotus, ut hedificia caderent et terra in multis partibus scinderetur, propter quod homines civitates deserebant et in campestribus habitabant. mortuo Honorio, successit Gregorius nonus, qui Librum Decretalium per fratrem Raymondum de ordine Predicatorum, cappellanum suum, utiliter compilavit.[Page 375]

beatum quoque Dominicum et beatum Franciscum et sanctam

Helyçabeth supradictus Gregorius canonicavit. anno Domini .Mo.CCXXVII., cum Saonenses et Albinganenses communi lanue rebellassent, et lanuenses contra eos magnum exercitum fecissent, venerunt tandem Albinganenses et Saonenses cum crucibus in manibus ad mandata Communis. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCXXX., capti fuerunt .IIIIor. pirate, scilicet Recuperus de Portu Veneris, Guilielmus de Vintimilio, Durandus de Portu Venerij et Rubeus de Morinello, qui omnes fuerunt suspendio adiudicati per dominum Spinum potestatem lanue. tanta autem multitudo, maxime dominarum ad plateam Sancti Laurentij convenit, que volebant dictos piratas liberare, quod duci ad patibulum non valebant.[Page 376]

quocirca dictus potestas, equum ascendens, cum huc et illuc discurreret, equus suus expavefactus super lapides iuxta hostium Sancti Laurentij eum portavit, et ibi cadens, crus et coxam sibi fregit, de quo dolore mortuus est. tandem illi .IIIIor pirate fuerunt suspensi; duo autem ex illis, scilicet Recuperus et Guilielmus, reliquiis sancti Iohannis Baptiste, que in ecclesia Sancti Laurentij reservantur, se recommendaverunt, qui, alijs duobus iam defunctis, mori per magnam horam non potuerunt, quousque nuncius ad civitatem venit et hec potestati, [qui], adhuc non obierat, et consilio nunciavit. cumque nuncius redisset, adhuc vivi sunt reperti. depositi, igitur, narraverunt qualiter beato Iohanni Baptiste se recomendaverunt, qui eos vivos conservavit, et sic libere et totaliter sunt dimissi. anno Domini .Mo.CC.XXXII., cum lanuenses elegissent [in] potestatem dominum Paganum de Petra sancta, Mediolanensem, contra mandatum imperatoris, in tantum imperator turbatus est, quod omnes lanuenses, qui erant in regno, capi fecit. insuper marescalco suo, qui erat in partibus ultramaris, mandavit ut lanuenses omnes ibi caperentur. sed lanuenses galeas decem et naves duas illuc miserunt et totum maris dominium habuerunt. imperator autem postmodum omnes, qui capti in regno fuerant, abire dimisit. anno Domini .Mo.CC.XXXVII.[Page 377]

Mediolanenses apud Curtam novam fuerunt per Fredericum secundum imperatorem debellati atque devicti, et multi nobiles in Apuliam in captivitate deducti, ubi etiam suum carrocium amiserunt sequenti anno Vintimilienses et Albinganenses et Saonenses communi lanue rebellaverunt. lanuenses autem, galeas .XIIII. armantes, Vintimilium iverunt et in terram descendentes civitatem ceperunt. hoc [anno] imperator Fredericus misit lanuam suos ambaxatores cum litteris, petens sacramentum fidelitatis et homagium. sed lanuenses tale sacramentum facere penitus renuerunt et nuncios[Page 378]

imperatoris vacuos remiserunt. tempore quoque istius archiepiscopi, scilicet anno Domini .Mo.CCXXXIXo., fuit tanta eclipsis solis, ut nulla etas meminerit tam magnam et tam tenebrosam aliquo tempore extitisse. stelle enim in celo apparebant quemadmodum consueverunt nocte in sereno aere apparere. nos etiam, licet tunc annos pueriles ageremus, ipsas tamen stellas in celo radiantes conspeximus. isto eodem anno supradictus archiepiscopus Octo, reverende memorie et fame preclare, fuit similiter eclipsatus, quia lucem temporalem perdidit, sed lucem celestem invenit. de Iohanne archiepiscopo quinto. Iohannes de Cucurno, archiepiscopus quintus, cepit anno Domini .Mo.CCXXXIXo. et vixit in archiepiscopatu annis[Page 379]

duodecim. iste erat archidiaconus lanuensis et unanimiter in archiepiscopum fuit electus. qui post suam electionem super galeam armatam cum duobus ambaxatoribus communis lanue ad curiam est profectus ut munus consecracionis a summo pontifice optineret. qui tantam gratiam in conspectu pape et cardinalium reperit, quod propter honorem communis lanue a Gregorio papa nono infra tres dies fuit totaliter expeditus. iste archiepiscopus fuit homo multum litteratus et maxime in arte medicine fuit valde peritus. tempore huius archiepiscopi, scilicet[Page 380]

anno Domini .Mo.CC.XLI., pars imperialis, que erat lanue, que dicebatur Mascarati, de civitate recessit, et dominus Ansaldus de Mari factus est admiratus generalis Frederici imperatoris. supradictus autem papa Gregorius contra Fredericum imperatorem, Ecclesie persecutorem, concilium convocabat, et dum prelati Romam

super galeas lanuensium ducerentur, supradictus Fredericus latenter in regno et Pisis armari fecit multitudinem galearum, et ipsos prelatos cepit et in carcere mancipavit. quod cum lanuenses audivissent, infra paucos dies .XLVIII. galeas potenter armaverunt et ad inimicos inquirendos et persequendos vivaciter profecti fuerunt. deinde dictus Fredericus Romanos pecunia sic corrupti, quod ipsi papam de Urbe volebant expellere[Page 381]

et imperatorem introducere. quod cernens papa capita Apostolorum in gremio cepit et nudis pedibus cum cardinalibus ea ad ecclesiam Sancti Petri apostoli deportavit et illuc populum Romanum convocavit. ibique capita Apostolorum nuda populo cum lacrimis multis ostendens, in tantum eos verbis ferventibus animavit, quod fere omnes contra imperatorem cruce signati fuerunt. cumque imperator circa Romam cum exercitu consisteret et se in brevi intraturum esse speraret, audiens tantam populi mutationem, inde recessit. post capcionem autem supradictorum prelatorum galee imperatoris et Pisanorum sepe in Riperiam lanuensem veniebant et plures molestias inferebant. propter quod lanuenses galeas .LXXXVI. potenter armantes, omnes illas galeas taliter fugaverunt, quod ultra accedere non presumpserunt. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCXLIII. electus est in papam dominus Sigembaldus de comitibus Lavanie et Innocentius quartus appellatus. verum cum a dicto Frederico et eius militibus apud Sutrium nimium artaretur,[Page 382]

lanuenses galeas .XXII. armaverunt et ipsum lanuam cum gaudio deduxerunt, anno scilicet Domini .Mo.CCXLVIII. qui postmodum Lugdunum per terram perrexit et ibi supradictum Fredericum ab imperio deposuit. iste Innocencius prius ordinavit ut cardinales pileos rubeos deferant. isto eodem anno quo predictus papa Innocencius lanuam venit, ordinem Predicatorum, inspirante gratia Salvatoris, intravi, ubi a nostra adolescencia usque ad etatem senilem fui enutritus et maternis uberibus educatus. supradictus autem Fredericus civitatem Parmensem tam potenter obsedit, anno scilicet Domini[Page 383]

.M°.CCXLVIII., quod quandam civitatem iuxta illam edificavit, quam Victoriam appellavit. lanuenses autem in adiutorium Parmensium multos balistarios destinaverunt. tandem dictus Fredericus inde turpiter fuit expulsus et thesauris omnibus spoliatus. milites enim Parmenses et Placentini et Mediolanenses et balistarii lanuensium, qui in civitate Parmensi convenerunt, in Victoriam insultum fecerunt, ita quod imperator cum toto suo exercitu fugit et Cremone se recepit. ibi autem invente fuerunt corone imperiales et thesauri magni et preciosi, de quibus multi fuerunt valde ditati. civitas autem, quam fecerat et Victoriam vocaverat, fuit totaliter dissipata. imperator autem in Apuliam[Page 384]

vadens, miserabili morte vitam finivit. eodem anno dominus Lodovicus, rex Francorum, ad partes ultramarinas transfretavit super naves et galeas lanuensium, habens in suo exercitu duos nobiles lanuenses admiratos, scilicet dominum Hugonem Lercarium et dominum Iacobum de Levanto. quamvis igitur Damiatam cepissent, fuit tamen postmodum dictus rex a Sarracenis captus et multi de Christianis capti et vulnerati. propter quod regina et ceteri Christiani, qui remanserant, Damiatam restituerunt et regem recuperaverunt. anno Domini .Mo.CCXLIXo. rex Encius, filius imperatoris, a Bononiensibus[Page 385]

fuit captus et carceri mancipatus, ubi per multos annos permanens, vitam ibi finivit. anno Domini .Mo.CCLI. Saonenses, qui rebellaverant, ad mandata Communis venerunt, et lanuenses, qui dicebantur Mascarati, restituti fuerunt et dominus Innocencius papa .IIIs., de Lugduno rediens, lanuam est reversus et cum multa gloria susceptus. qui per Lombardiam transiens, ecclesiam Beati Dominici de Bononia consecravit. deinde in Apuliam est profectus et ibidem defunctus. de Gualterio archiepiscopo sexto. Gualterius de Vezano, archiepiscopus sextus, cepit anno Domini .Mo.CCLIII. et vixit in archiepiscopatu annis[Page 386]

.XXI. et post mortem suam vacavit archiepiscopatus annis duobus. fuit factus archiepiscopus per dominum Innocencium papam IIIIm., cui multa erat familiaritate coniunctus. nam, cum

esset prius archidiaconus Lunensis, fecit eum predictus papa in Anconitana marchia marchionem et postmodum de archiepiscopatu lanuensi providit eidem. iste fuit homo magne honestatis, pietatis et gratie. et licet esset nobilis genere, maiorem tamen nobilitatem moribus preferebat. fuit etiam in iure peritus et [in] omni bonitate et virtute conspicuus. tante etiam fame in Romana curia fuit, quod aliquando, vacante sede Apostolica,[Page 387]

magnus tractatus inter cardinales est habitus ut in summum pontificem eligeretur. anno Domini .Mo.CCLVI. marchio de Calari communi lanue misit ut galeas mitterent et castrum Kalari armarent, quia communi lanue ipsum dare volebat. misse sunt igitur galee .VI. et navis una cum multis bellatoribus et balestarijs et ipsum castrum munierunt. et quoniam Pisani ipsum castrum Kalari molestabant, ideo lanuenses galeas .XXIIII. armaverunt et galeas .VIII. Pisanorum, que ibi erant, ceperunt. eodem anno lanuenses galeas .LXXXIIII. armaverunt et multos milites habuerunt et castrum Ylicis obsidentes, ipsum ceperunt. eodem etiam anno galee lanuensium ceperunt naves .VI. Pisanorum. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCLVII., Guillelmus Bocanigra factus est capitaneus populi lanuensis et tenuit capitaniam per annos .V.[Page 388]

anno autem secundo sue capitanie naves [.IIIIor.] et galeas .XL. contra Venetos et Pisanos armavit et in Achon eas transmisit, in quibus dominus Rubeus de la Turcha fuit admiratus. sed quoniam improvide fuerunt annate, quia gente lombardica erant replete, ideo quod improvide fuit factum, improvidum habuit exitum, quia galee .XXVI. lanuensium ibi fuerunt amisse. tandem post longam discordiam compromiserunt partes in dominum Alexandrum papam .IIIIIm., qui inter eos treugam indixit. sed durante treuga Veneti et Pisani turrem nobilissimam atque pulcherrimam, quam lanuenses in Achon edificaverant, funditus destruxerunt. iste archiepiscopus a sede Apostolica impetravit quod nullus clericus lanuensis diocesis, maxime tempore guerre, de districtu lanue, obtentu aliquarum literarum, pro aliqua causa extrahi possit, et[Page 389]

super hoc privilegium in archiepiscopali palacio reservatur. tempore huius archiepiscopi, scilicet anno Domini .Mo.CCLXI., per totam Ytaliam fere est facta verberacio generalis. nam magni et parvi, nobiles et ignobiles, depositis vestibus, nudi a cingulo supra, per civitates et villas et castella processionaliter se verberantes ibant, Virginem gloriosam et ceteros sanctos cantilenis angelicis implorantes. horum quidam nobiles et populares de Terdona lanuam venerunt. et cum se per civitatem verberantes incederent, tanquam fatui et deliri deridebantur a cunctis. subito autem, nutu Dei, tota civitas est commota, ita quod magni et parvi, nobiles et ignobiles, die ac nocte, de ecclesia ad ecclesiam se verberantes incederent et canciones celestes et angelicas decantarent. et qui fuerant principaliores in deridendo, fuerunt postmodum priores in se iugiter verberando. multe quoque inimicie et guerre nove et antique in civitate lanue et in tota fere Ytalia ad pacem et concordiam fuerunt reducte. ista tanta devocio a quibusdam[Page 390]

pauperibus et simplicibus in Tuscia fuit inventa et per totam Ytaliam difusa et tam a pueris quam a magnis, tam a nobilibus quam ab ignobilibus observata. ibant igitur in societate bini et bini se verberantes, precedentibus religiosis et clericis cum crucibus et vexillis. multi quoque, qui homicidia commiserant, cum gladijs denudatis ad hostes ibant et in eorum manibus gladios nudos inponebant, ut de ipsis vindictam acciperent sicut vellent. sed illi gladios in terram proiciebant et se inimicorum pedibus prosternebant, flentibus et lacrimantibus cunctis qui adherebant pro devocione et cordis exultatione. aliqui quoque verberabant se cum corrigijs ad hoc factis, aliqui cum spinis, aliqui cum manicis ferreis. et quod fuit mirabile, quamvis ipsa talis verberacio in media yeme fieret et homines, nudi a cingulo supra, a mane usque ad horam terciam pergerent, non est tamen inventum quod aliquis frigori fuerit affectus. sed, si prima [die] se allacriter verberaverat, sequenti die se allacrius et fortius verberabat. nec mirum si frigus exterius non sentiebant, quia vehemens ardor amoris, qui intus ardebat in mente, omne frigus exterius arcebat a corpore. huius etiam archiepiscopi

tempore, anno Domini .M.CCLXIII., stella cometa splendens apparuit trahens post se caudam maximam et ignitam, surgens a plaga aquilonari et [pergens] ad plagam orientalem. incepit autem apparere prima die mensis augusti et per quadraginta fere dies continue surgens apparuit. istam cometam[Page 391]

sepe conspeximus et mirabamur quidnam Deus per tam insolitum et inauditum portentum vellet innuere et an per ipsum vellet grande aliquod futurum significare. in ipso autem anno datum est ab Ecclesia Carulo, comiti Provincie, regnum Sicilie et Apulie. qui, Romam vadens, coronam accepit, et intrans Apuliam, Manfredum, natum quondam Frederici imperatoris, qui se regem fecerat et Ecclesie rebellaverat, in omnibus superavit. per processum autem temporis [Conradinus], nepos quondam Frederici imperatoris, adiuvantibus Pisanis et fere omnibus Gibelinis, cum magno exercitu venit Pisas volens Apuliam violenter intrare et de manu Caroli regnum auferre. cum vero omnes timerent, dominus Clemens papa, dum apud Viterbium in ecclesia fratrum Predicatorum in festo Pentecostes sollempniter celebraret et predicaret, et ego cum essem tunc prior provincialis fratrum[Page 392]

Predicatorum Lombardie, ibidem occasione nostri capituli Generalis presens essem, dixit publice coram nobis: "Ne timeatis, quia scimus quod iste iuvenis a malis hominibus, sicut ovis, ducitur ad mortem. et tali sciencia hoc scimus, qualis post articulos fidei maior non est. quod quidem verbum in admirationem nos adduxit maximam. sed quod illud verbum fuerit spiritu prolatum, patuit per effectum. dum enim dictus Conradinus Apuliam intrasset, fuit a rege Carolo cum toto suo exercitu superatus et omnino contritus, et dictus Conradinus sententia capitali punitus. anno Domini .Mo.CC.LXVIII. lanuenses armaverunt galeas .XXVII., ut irent in Achon contra Venetos et Pisanos, in quibus Lanfranchus Borborinus fuit constitutus admiratus. Veneti autem habebant galeas .XXVIII. erat autem predictus Borborinus corde pavidus et in rebus bellicis[Page 393]

inexpertus, et ideo magna improvidencia fuit talem facere admiratum; ducem enim exercitus oportet esse corde magnanimem, animo providum, corpore et corde robustum. ille igitur, galeis visis Venetorum apud Trapenam, mox fuit corde confractus et viribus resolutus, et ideo super quandam vachetam ascendens, aufugit et exercitum dereliquit. et sic fugato duce, galee fuerunt disperse et capte. et quamvis imposita sibi fuerit prodicio, nos tamen magis credimus in ipso fuisse cordis vilitatem quam aliquam prodicionem. istud autem cum lanue scitum fuit, sine mora galeas .XXV. armaverunt, in quibus dominum Obertum Aurie admiratum constituerunt. ille igitur, hostes ubicumque perquirens, tandem quandam civitatem Venetorum, que[Page 394]

est in [insula] Crete, nomine Terram novam, bellando cepit, et totam ferro, igne et sanguine devastavit, et [homines], quos ibi cepit, lanuam captivos deduxit. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCLXX., facti sunt capitanei populi lanue nobiles viri dominus Obertus Spinula et dominus Obertus Aurie, et per annos .XXII. capitaniam et regimen tenuerunt. excepto quod dominus Obertus Aurie contra voluntatem populi lanue in anno .XV. resignavit, sed loco sui dominus Conradus, eius filius, institutus fuit, qui per annos septem offitium capitanie gessit. post hec autem supradictus dominus Gualterius, Deo amabilis et hominibus graciosus, plenus dierum, virtutum et bonorum operum ac bona senectute confectus, beato fine quievit. cuius fama odorifera remansit in mundo et anima beata regnat in celo. de Bernardo archiepiscopo septimo[Page 395]

Bernardus, natione Parmensis, archiepiscopus septimus, cepit anno Domini .Mo.CCLXXVI. et vixit in archiepiscopatu annis decem, et post [eius] mortem vacavit archiepiscopatus annis duobus. hic primo fuit Narbonensis archidiaconus, deinde in marchia Anthonitana fuit marchio constitutus. tandem per dominum Innocentium papam quintum fuit in ecclesia lanuensi[Page 396]

in archiepiscopalem honorem promotus. huius archiepiscopi tempore, scilicet anno Domini .Mo.CCLXXXVIII., Pisani contra lanuenses armaverunt galeas .LXXII., non credentes quod lanuenses

tot armare possent. transierunt igitur per mare lanuense, volentes Riperiam devastare, sed tamen non fuerunt ausi ad terram alicubi descendere nec aliquod dampnum inferre. at lanuenses, cum hoc cognovissent, galeas .LXXXXVI. viriliter armaverunt et ad hostes persequendos et inveniendos tam alacriter quam potenter[Page 397]

profecti sunt. cumque galeas Pisanorum super portum invenissent Pisanum, audacter eas invadunt, ita quod galeas .XXXIII. ceperunt, quibusdam earum in mare demersis, quibusdam vero turpiter effugatis. et sic cum multo triumpho ad sua propria redierunt. ab illo tempore lanuenses Pisanos sic contriverunt et domuerunt, quod usque nunc galeas super portum eorum tenent, que ligna aliqua illuc intrare prohibent. iste archiepiscopus fuit in iure canonico multum peritus et in omnibus operibus suis valde sollicitus et discretus. circa res quoque archiepiscopatus promovendas fuit multum assiduus et intentus. nam apud lanuam palacium archiepiscopatus multum melioravit, apud Mulazanam palacium magnum et pulcrum construxit, apud Sanctum Romulum palacium nobile per dominum Gualterium[Page 398]

inceptum ampliavit et melioravit et multa alia opera utilia fecit. hic a domino Gerardo, Sabinensi episcopo, qui sibi attinebat, ad Romanam curiam fuit vocatus, et dum sperarè etur quod deberet fieri cardinalis et per civitatem Parmensem transiret, sensit se ibi graviter infirmari, ideoque, itinere illo dimisso, lanuam non sine magno corporis dispendio est reversus, mallens in civitate illa mori, ubi fuerat spiritualis pater effectus, quam in illa ubi fuerat carnaliter generatus. cum igitur lanuam advenisset, invallescente morbo, per mortem mundi de medio est sublatus et honorabiliter tumulatus. circa hec tempora electi fuerunt successive tres cardinales in summos pontifices, quorum vita brevis extitit et infra dies paucissimos finita fuit. primus fuit Innocencius quintus, de ordine Predicatorum, qui sedit mensibus quinque. iste fuit homo valde famosus et in theologia valde summus, qui eciam rexit Parisiis in theologia annis multis. iste specialem amorem ad civitatem lanue habuit et pacem inter regem Carolum et civitatem ipsam fecit. alius, Adrianus[Page 399]

de comitibus Lavanie, qui sedit mense uno et diebus paucis. iste, licet esset magne sapientie et experientie, tamen propter brevitem temporis nichil insigne vel notabile facere potuit. gaudentibus autem de sua sublimacione parentibus et amicis, dixit eis: "Quare gaudetis? melius erat vobis habere unum cardinalem vivum, quam papam mortuum". post modicum vero temporis infirmitatem incurrit et in pace quievit. àlius, Iohannes, nazione Yspanus, qui sedit mensibus octo. cum enim quandam domum edificari faceret, subito, domo cadente, cum ea cecidit et sic vitam finivit. de cuius morte modicum Ecclesie dampnum fuit, quia, licet scientia physicali et naturali multum esset repletus,[Page 400]

tamen discrecione et sensu naturali multum erat vacuus. de Opizone patriarcha Anthiocheno. Opizo de Flisco, de comitibus Lavanie, cepit regere ecclesiam lanuensem anno Domini .Mo.CCLXXXVIII. et rexit eam annis tribus et dimidio. iste fuit nepos domini Innocencij pape .IIII. et domini Adriani pape. est autem magni honoris grande preconium quod infra spacium .XXXVI. annorum, vel circa, de domo sua duo supradicti summi pontifices prodierunt. plures etiam cardinales de eadem domo similiter extiterunt. supradictus igitur dominus Innocencius predictum dominum[Page 401]

Opizonem patriarcham Anthiochenum fecit, quem patriarchatum multo tempore tenuit et rexit et in maxima dignitate et culmine ibi fuit. tandem, peccatis exigentibus, Anthiochena civitas, tam nobilis et famosa, a Sarracenis fuit capta et omnia bona patriarchatus ocupata atque vastata. et ideo oportuit dictum patriarcham ad partes citra marinas redire. Ecclesia igitur Romana sibi compatiens et ei providere volens, dedit sibi[Page 402]

in cura ecclesiam Tranensem. post multos autem annos commisit sibi in cura, tam in temporalibus quam in spiritualibus, ecclesiam lanuensem. post hec autem commune lanue ad dominum Nicolaum papam .IIII. sollempnes ambaxatores pro quibusdam negocijs communis lanue destinavit.

supradicti autem ambaxatores a summo pontifice humiliter postularunt ut, more solito, eis archiepiscopum concedere dignaretur. summus igitur pontifex, petitioni ipsorum condescendere volens, supradicto patriarche sufficienter et honorabiliter providit, et civitati lanue archiepiscopum concessit. de frate Iacobo archiepiscopo octavo.[Page 403]

Frater Iacobus de Varagine de ordine Predicatorum, archiepiscopus octavus, cepit anno Domini .Mo.CCoLXXXII. et vivet quantum Deo placebit. iste per dominum Nicolaum papam quartum, qui fuit de ordine fratrum Minorum, archiepiscopus est creatus, qui quidem papa ipsum per suas literas ad suam presentiam vocaverat ut sibi munus consecrationis impenderet et pallium sibi daret. sed cum ille Romam in dominica de Ramis palmarum intrasset, reperit ipsum summum pontificem gravi et periculosa egritudine laborantem, ita quod in Parasceve animam Deo reddidit et, sicut credimus, in celeste palacium[Page 404]

introivit. collegium autem venerabile cardinalium infra octavas Pasche, consistorium faciens, ordinavit ut propter honorem communis lanue archiepiscopus suus debeat in brevi totaliter expediri. propter quod in octava Pasche per venerabilem patrem dominum Latinum, episcopum Ostiensem, fuit consecratus et in ipsa ebdomada palliatus, et sic ad civitatem suam cum gaudio est reversus et a populo reverenter exceptus. hic, dum adhuc esset in ordine suo et postquam in archiepiscopatu, opera plura fecit. nam Legendas Sanctorum in uno volumine compilavit, multa adiciens in eisdem de Ystoria Ecclesiastica, de Ystoria Tripartita et de Ystoria Scolastica et de Cronicis diversorum auctorum. istud opus post prologum sic incipit: "Adventus Domini et cetera". fecit etiam duo volumina Sermonum de omnibus sanctis, quorum festivitates per anni circulum ab Ecclesia celebrantur. unum volumen est multum diffusum, aliud est magis breve et angustum. utrumque volumen sic incipit: "Vestigia eius secutus est pes meus". fecit etiam Sermones de omnibus Evangeliiis dominicalibus, que per anni circulum in[Page 405]

ecclesia leguntur, de quolibet Evangelio faciens tres sermones ad honorem individue Trinitatis. istud opus post prologum sic incipit: "Preparare in ocursum Dei tui, Israel". fecit etiam Sermones de omnibus Evangelijs, que in singulis feriis in Quadragesima leguntur, scilicet in quarta feria Cinerum usque ad terciam feriam post Pasca, de quolibet Evangelio faciens duos sermones. istud opus sic incipit: "Filia populi mei, induere cilicio et cetera". fecit eciam librum, qui dicitur Marialis, qui totus est de beata Maria compositus et secundum ordinem litterarum alphabeti distinctus. iste liber post prologum incipit: "Abstinencia multiplex". presentem insuper Cronicam compilavit. hic secundo anno sui pontificatus, scilicet anno Domini .Mo.CCLXXXIII., in ecclesia Sancti Laurentij provinciale concilium celebravit, ubi interfuerunt episcopus Albinganensis, episcopus Bruniacensis, episcopus Naulensis, episcopus Maranensis, episcopus Nebiensis. episcopus autem Bobiensis se excusavit infirmitate et senectute gravatus; suum tamen procuratorem et sindicum destinavit. episcopatus vero Aciensis tunc vacabat. interfuerunt etiam abbates[Page 406]

mitrati quam plures, scilicet abbas Sancti Syri, abbas Sancti Stephani, abbas Sancti Fructuosi, abbas de Tyno. abbas de Brosono et abbas de insula Gallinaria se excusaverunt infirmitate et senectute gravati; suos tamen procuratores et syndicos destinaverunt. interfuerunt etiam prepositi et archipresbiteri et ecclesiarum ministri in multitudine copiosa. in ipso autem concilio multa utilia fuerunt statuta et multe constitutiones edite, que usque hodie observantur. ceterum, quia inter aliquos dubitacio videbatur oriri si corpus sancti Syri esset in archa marmorea, que est super altare sancti Laurentij collocata, voluimus super hoc scire plenariam veritatem. quocirca, presente[Page 407]

concilio et presentibus potestate, capitaneo, abbate populi et multis aliis nobilibus civitatis lanue, archam illam fecimus aperiri, ubi invenimus archam ligneam inclusam et diligenter firmatam. quam aperientes, ibi invenimus laminam plumbeam

et tabulam marmoream et cedulam in piscide quadam repositam. et utrobique erat litteris exaratum quod in illa capsula ossa sancti Syri erant reposita. nos etiam illam capsulam super altare sancti Laurentij deduci fecimus et ibi nostris manibus inquirentes, omnia ossa invenimus, que ad compositionem corporis humani requiruntur. insuper, post paucos dies, adveniente eiusdem[Page 408]

sancti Syri festivitate, ipsam capsulam cum ossibus super magnum pulpitem ecclesie Sancti Laurentij deportari fecimus et ibi epitaphia et ossa populo ostendimus evidenter, que ab omnibus fuerunt cum maxima devocione visa et suppliciter adorata. ordinavimus autem ut caput sancti Syri in secreta servetur et ibi thecis argenteis includatur. temporibus quoque nostris, scilicet anno Domini .Mo.CCLXXXVIII., fuit quidam heremita de partibus Abrucij, nomine frater Petrus de Morono, qui per quadraginta annos heremiticam vitam duxit, et erat homo magne abstinence [et] sanctitatis fame. cum igitur sedes Apostolica per annos duos et amplius iam vacasset, et cardinales concordare non possent, quodam die, dum pro quodam alio magno negotio essent insimul congregati, istius fratris Petri heremite fama venit in medium. tunc unus ex cardinalibus tale verbum dicitur protulisse: "Quare non facimus istum heremitam papam?". statimque in ipsum vota omnia sunt unita, et ipsum unanimiter elegerunt et Celestinum vocaverunt. iste per unam diem, dum Aquilam pergeret in exemplum humilitatis, scilicet postquam[Page 409]

fuit summus pontifex creatus, asinum equitavit. deinde de Aquila vadens Neapolim, noluit uti palafredo, sed humili asello. iste papa primo anno sue creacionis duodecim cardinales fecit de plenitudine potestatis. postmodum fecit alium cardinalem, tempore et modo debito non servato, de plenitudine simplicitatis, scilicet archiepiscopum Beneventanum; quem fecit presbiterum cardinalem non in temporibus institutis nec de consilio cardinalium, sed [ad] suggestionem aliquorum. dabat etiam dignitates, prelaturas, odicia et beneficia, in quibus non sequebatur curie consuetudinem, sed potius quorundam suggestionem et suam rudem simplicitatem. multa quoque alia faciebat[Page 410]

in quibus non sequebatur precedentium patrum vestigia nec eorum statuta. et quamvis non ex malicia, sed potius ex quadam simplicitate ista ageret, tamen in magnum Ecclesie preiudicium redundabant. quocirca ipse, videns suam insufficienciam et inexperientiam, salubri ductus consilio, constitutionem fecit quod, si aliquis papa insufficiens inveniretur, possit papatui libere resignare. quo facto, cum papatum per sex menses vel circa tenuisset, in festo sancte Lucie libere resignavit et habitum heremiticum reassumens, ad suam solitudinem est reversus. post cuius resignationem, scilicet in vigilia nativitatis Domini, dominus Benedictus de Agnania, vir utique magne sciencie et experientie, in summum pontificem est electus et Bonifacius .VIII. nominatus. qualiter autem isto anno galee .XVIII. et[Page 411]

duo ligna quorundam mercatorum de lanua debellaverunt galeas .XXVIII. et .III. ligna Venetorum, dictum est supra, in parte .Va., capitulo .II. anno Domini .Mo.CC.LXXXV., de mense ianuarij, facta est pax generalis et universalis in civitate lanue inter illos qui dicebantur Mascarati, sive Gibelini, et illos qui dicebantur Rampini, sive Guelfi. inter quos quidem fuerant longo tempore grandes animositates, multe divisiones [et periculose dissensiones]. que quidem dissensiones, divisiones et parcialitates per annos .LV. et amplius duraverunt. sed, faciente gratia Salvatoris, omnes ad pacem et concordiam sunt reducti, ita quod facta est inter eos una societas, una fraternitas, unum corpus. de quo tanta leticia est secuta, quod tota civitas fuit plena iubilo, plena tripudio, plena gaudio immenso. nos quoque in publico parlamento, in quo pax fuit iurata, pontificalibus induti, proposuimus verbum Dei et ibidem cum clero nostro *Te Deum* laudamus *cantavimus alta voce, habentes nobiscum .III. mitratos*, inter episcopos et abbates. sumpto vero prandio, tota milicia[Page 412]

nos sequente, pontificalibus induti, super palafredum sindone coopertum per totam civitatem nostram leti et gaudentes equitavimus, Dei benedictionem et nostram omnibus largiendo, et Deo gratias referendo. in signum quoque leticie de tam nobili et inclita pace, commune lanue nobilem virum dominum Iacobum de

Carcano, civem Mediolanensem, tunc potestatem lanue, militem accinctum fecit et ipsum multis honoribus et muneribus cumulavit. sed quoniam in presenti vita nulla bona sunt pura, quia pura bona sunt in celo, pura mala sunt in inferno, bona vero et mala sunt mixta in hoc mundo, ideo - proh dolor! - cithara nostra cito versa est in luctum et organum nostrum in vocem flencium est mutatum. eodem siquidem anno, de mense decembris, quinta scilicet die post natalem Domini, civibus nostris supradicta pace gaudentibus, pacis emulus, humani generis inimicus, in tantam discordiam et turbationem cives nostros commovit, ut per vicos et plateas manu armata confligerent et diebus multis ad invicem hostiliter dimicarent. ex quo secute sunt necesse hominum, vulnerationes multorum, domorum incendia, rerum exspoliatio et rapina. et quoniam furor hostilis frenum non recipit rationis, in tantum processit vesana turbatio, quod quidam, ut turrem Sancti Laurentij habere possent, ausi sunt in ecclesia ipsius Sancti Laurentij ignem apponere et eius tectum totaliter concremare. duravit autem tam periculosa sedicio a[Page 413]

quinta die post natalem Domini usque ad diem septimum februarij. tandem creati sunt duo capitanei, scilicet dominus Conradus Spinula et dominus Conradus Aurie, et sic civitas a prelijs conquievit, et capitaneus, qui de foris eligebatur, fuit deinceps intermissus. de stolo autem glorioso et magnifico, quem lanuenses anno Domini .Mo.CCLXXXV. contra Venetos armaverunt, dictum est supra, in parte quinta capitulo tercio. sequenti vero anno Veneti stolum galearum armaverunt, et Romaniam. pergentes, quandam terram lanuensem, nomine Peyram, que erat iuxta Constantinopolim, omnino immunitam, necnon etiam quandam terram dominorum Benedicti et Emanuelis de Zachariis, nomine Fogiam, destruxerunt. anno quoque Domini .Mo.CCLXXXVII. Veneti armaverunt galeas .LXV., lanuenses vero galeas .LXXV. veruntamen galeas Venetorum[Page 414]

minime invenire potuerunt. et cum galee lanuensium falso audissent quod galee Venetorum Venecias redivissent, ipsi quoque cum suis galeis lanuam sunt reversi. quod cum audissent galee Venetorum, que latuerant, in Siciliam sunt profecte et plures naves lanuensium, que ibi erant, ceperunt et ignibus combusserunt; de quo fuit lanue turbatio valde magna. eodem anno supradictus dominus Bonifacius papa, propter quosdam graves excessus, fecit contra illos de Columpna, tam clericos quam laycos, quosdam graves processus et duos cardinales de ipsis de Columpna cardinalatibus spoliavit. ipsi vero se in quibusdam civitatibus recluserunt, Ecclesie rebellantes; sed exercitus Ecclesie duas de ipsis civitatibus cepit, ita quod illi in civitate Penestrina, que dicitur esse fortissima, se receperunt.

[Home](#)